

Maria Visuri

Vanhempi luotettavaa etsimässä ja luottamusta rakentamassa

Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatuksen koulutus
2017

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Vanhempi luotettavaa etsimässä ja luottamusta rakentamassa (Visuri Maria)

Pro Gradu, 109 sivua, 1 liitesivu

Joulukuu 2017

Tutkielmani tavoitteena on ollut selvittää sitä, minkä varaan vanhemman luottamus elämässä rakentuu. Tämän lisäksi olen kartoittanut vanhemman kasvatuserittelyä siitä, kuinka he ajattelevat voivansa vaikuttaa lapsensa luottamuksen rakentumiseen elämässä. Tutkimuksen taustalla oleva ihmiskäsitys on holistinen ihmiskäsitys. Tässä tutkimuksessa ihminen nähdään logoterapian tavoin, mieltä ja tarkoitusta kaipaavana. Luottamusta tarkastellaan tutkimuksessa intentionaalisenä tunteena, joka syntyäkseen ja säilyäkseen tarvitsee sen synnyttävän kohteen. Hyvän ja oleellisen määrittäminen edellyttää merkitysnäkökenttää. Lapsen luottamuksen rakentumista hahmotellaan kotikasvatuksen ja vanhemmuuden avaamista näkökulmista.

Kiinnostus aiheeseen on noussut äitiyden ja lastentarhanopettajuuden keskeltä. Vanhemman tarve erottaa oleellinen epäoleellisesta, sekä perustella valintojaan, on tullut usein kohtaamisissa vanhempien kanssa ilmi. Aineisto koostuu kuuden leikki-ikäisen lapsen vanhemman teemahaastattelusta. Tarve ymmärtää aineistoa liittyy tutkimuksen hermeneuttis-fenomenologiseen, ymmärtävään tutkimusperinteeseen. Aineiston tarkempi tarkastelu, paljasti siinä vallitsevan kaksijakoisuuden. Vanhemman omaan luottamukseen liittyvä kerronta vaikutti kokemuksen kuvaamiselta, kun taas kasvatuserittelyyn liittyvä osa oli hahmotettavissa vanhemman käsityksinä. Niinpä kokemukseen liittyvä analyysi on fenomenologisella tutkimusotteella toteutettua ja käsityksiin liittyvä fenomenografista tutkimusta. Fenomenologisissa analyysissä vanhemman luottamuksen kokemuksista hahmottui kolme erilaista merkityskokonaisuutta. Luottamus elämässä perustui persoonalliseen, Raamatun ilmoittamaan Jumalaan, elämäntarkastukseen tai sitten kokemukseen ja uskomuksiin, jolloin käsitysten takaa ei hahmottunut artikuloitua katsomusta. Kasvu luottamukseen kuvattiin aina prosessina. Fenomenografisissa analyysissä vanhempien kasvatuserittelystä erottui viisi näkökulmaa, lapsen luottamuksen ja toivon näköalojen rakentumiseen. He ajattelivat vaikuttavansa sen rakentuvan tietoisesti käyttäytymisensä ja opettamisen kautta. Lisäksi he kertoivat lapselleen oman luottamukseen liittyvän ajattelunsa lähtökohtia ja ymmärsivät olemuksensa sekä asenteittensa vaikutuksen lapsen kokemukseen. Henkinen läsnäolo ja välittäminen nähtiin oleellisiksi välikiksi luottamuksen rakentumiselle.

Pieni näyte ei anna lupaa yleistykseen, mutta kuvaa osaltaan aikamme vanhempien ajattelua. Tarkemmat haastattelukysymykset olisivat voineet tuoda arvokasta lisätietoa. Vanhemman luottamuksen kokemukseen liittyvät tulokset herättivät kuitenkin pohtimaan perheiden hyvinvointia. Onko aikamme eetoksessa artikuloituna riittävän selkeästi käsityksiä, joiden kautta vanhempi voisi yhtäaikaaisesti löytää rakentavia ajattelumalleja ja saada rationaalisenä ihmisenä myös emotionaalista lohdutusta, joka säilyttäisi toivon ja tukisi toimimaan eettisesti vastuullisesti. Näkisin, että osaltaan kaikki tämä vaikuttaa perheen hyvinvointiin ja sen jäsenten kriittisen ajattelun kehittymiseen ja säilymiseen.

Avainsanat: Luottamus, vanhemmuus, kasvatuserittely, kriittinen ajattelu, tunteet

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Koti kasvun kontekstina	10
2.1	Vanhemmuus ja lapsen luottamus	11
2.2	Kasvatustietoisuus	13
2.3	Kotikasvatus	14
2.3.1	<i>Pieni lapsi ja arvokasvatus</i>	15
2.3.2	<i>Tunnekasvatus</i>	17
2.3.3	<i>Tunteiden arviointi</i>	20
2.3.4	<i>Kasvatuksen päämäärä</i>	22
3	Luottamus elämässä	25
3.1	Ihmiskäsitys	25
3.2	Luotettavan etsimisestä	29
3.2.1	<i>Sanoista ja niiden merkityksestä</i>	31
3.2.2	<i>Tietäminen olemissuhteen</i>	34
3.2.3	<i>Havainnoitsija</i>	35
3.3	Luottamus - mielen löytämistä ja itsensä paikantamista maailmassa	40
3.3.1	<i>Arvot ja elämän mielekkyys</i>	41
3.3.2	<i>Identiteetti – itsensä paikantamista</i>	43
3.3.3	<i>Luottamus ja hyvä</i>	45
4	Tutkimuksen toteuttaminen	46
4.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	46
4.2	Tutkimusmetodologinen näkökulma	50
4.3	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä tapaustutkimuksessa	60
4.4	Aineiston analyysi	64
5	Tutkimustulokset	71
5.1	Vanhemman luottamus	71
5.2	Kuinka vanhempi on kasvanut luottamukseen?	75
5.3	Millaisena lapsen luottamuksen ja toivon näköalojen rakentuminen ja rakentaminen näyttäytyy vanhemmalle?	77
6	Tutkimustulosten kokoava lopputarkastelu	84
7	Luotettavuus ja eettisyys	94
8	Pohdinta	100
	Lähteet	105

1 Johdanto

Viime vuosina luottamukseen liittyvää, eri tieteenaloilla julkaistua tutkimusta on ilmestynyt runsaasti (Laine, 2008, 9). Esimerkiksi yhteiskuntatieteissä tehdyn tutkimuksen piirissä ihmisten luottamusta on tutkittu suhteessa instituutioihin (Ketola, Niemelä, Palmu, Salomäki, 2011). Taloustieteissä sen vaikutusta on tutkittu markkinatalouteen (Haavisto & Kiljunen, 2009). Luottamuksen merkitystä tutkimuksin on selvitetty myös työyhteisössä (Koivumäki, 2008) tai erilaisissa ihmissuhteissa (Laine, 2008). Niin kutsuttua yleisestä, sosiaalista luottamusta, jolla viitataan luottamuksen tuntemiseen tuntemattomia ihmisiä kohtaan, on kartoitettu Nuorisobarometrissä 2014 (Myllyniemi, 2014, 53). Kysymys luottamuksesta on hyvin ajankohtainen maailmassa, jossa runsaan informaation ja erilaisten uhkakuvien läsnäolo on arkea. Näiden keskellä tulisi osata luotsata viisaasti. Kyetäkseen valintoihin, on luotettava johonkin tai joihinkin käsityksiin maailmasta ja ihmisen paikasta siinä. Tästä näkökulmasta, josta itse luottamusta olen halunnut lähteä tutkimaan, en ole tutkimusta löytänyt. Ehkäpä lähinnä sitä on Harri Heinon (1997) tutkimus siitä, mihin suomalaiset uskovat.

Etsin tässä tutkimuksessani sitä, mihin vedoten ja millä itselleen perustellen vanhempi tekee valintojaan ja minkä ymmärryksen varassa ylipäätään jaksaa ja uskaltaa elää ja olla jotakin mieltä. Olen kiinnostunut siis siitä, minkälaisiin lähtöoletuksiin vanhempi nojaa, merkityksellistäessään kohtaamaansa, ja siitä, mikä antaa ja kannattelee vanhemman toivoa ja luottamusta silloinkin, kun on vaikeaa tai kun inhimilliset suojarakenteet horjuvat. Tämän lisäksi tutkimukseni tarkoitus on kartoittaa sitä, millaisena lapsen luottamuksen rakentuminen ja rakentaminen vanhemman kasvatusajattelussa näyttäytyy.

Pienen lapsen tarvitsema kasvurauha edellyttää turvaa ja toivoa sekä yhteyttä, jonka luottamus rakentaa. Vanhempi tarvitsee luottamusta elämässä kyetäkseen levolliseen, valoisaan läsnäoloon arjessa. Hän tarvitsee sitä kyetäkseen perustelemaan arvojaan ja valintojaan sekä toimimaan johdonmukaisesti. Tavallaan nähdä maailmaa, vanhempi tietoisesti tai tiedostamattaan, luo ja rakentaa sitä kasvu ympäristöä, josta lapsi ammentaa elämäänsä mm. horisontteja, asenteita ja arvomaailmaa. Kodin ilmapiiri vanhemman ajatuksista johtuen voi olla valoisa tai synkkä, siellä voi olla avarampi tai rajatumpi lupa puhua haastavistakin aiheista ja kohdata elämää itsessä ja ympärillä, sen kaikkine kysymyksineen.

Tieteellinen, luottamukseen liittyvä käsitteellinen selkiytyminen on vielä kesken, ja sen määrittelyssä ilmeneekin moninaisuutta (Blomqvist, 1997, 270-274.). Suomen kielen sanalle,

luottamus, löytyy englanninkielestä useampi vastine, jotka ilmentävät luottamuksen eri puolia jo pelkkinä sanoina. Esimerkiksi filosofit painottavat trust ja reliance sanojen merkitysten eroa (Blomqvist, 1997, 270-274.). Sanaa reliance voidaan käyttää merkityksessä 1) ”panna luottamuksensa johonkin”; luottaa johonkin 2) turva 3) riippuvuus (Hurme, Pesonen ja Syväoja, 1996). Trust sana on monimerkityksellisempi ja näiden kahden luottamukseen liittyvien sanojen eroja ilmentääkseni, poimin siitäkin muutaman sanojen eroa valaisevan suomennoksen: 1) luottamus, usko, hyvässä uskossa, uskoa [sokeasti, asiaa tutkimatta], suhtautua liian luottavaisesti. 2) luottamustehtävä, velvollisuus, 3) luotto 4) turva, toivo 5) luotettavuus, rehellisyys (Hurme, Pesonen ja Syväoja, 1996). Filosofit pitävät reliance -sanan merkitystä trust sanan merkitystä suppeampana. (Blomqvist, 1997, 270-274.) Tässä tutkimuksessa tarkoittamani luottamuksen englannin kielinen vastine olisi siis käsittääkseni reliance. Esittelen kuitenkin hieman trust -sanaan liittyvää luottamuksen määrittelyä, koska reliance -sanan kohdalta en sitä löytänyt ja osittain niihin liittyvät merkitykset näyttävät myös samoilta. Trust -sanan määritelmät koskevat lähinnä ihmisiin tai organisaatioihin kohdistuvaa luottamusta. Olen kuitenkin poiminut niistä ne luottamuksen olemusta ja sen eri puolia valottavat teemat, jotka tarkoittamassani merkityksessä tuntuivat luottamuksen kannalta keskeisiltä ja sopivilta.

Useimmat trust sanaan liittyvät, persoonallista luottamusta koskevat määritelmät sisältävät kolme samaa elementtiä. Nämä ovat laskelmoiva luottamus, arvo- ja normiperustainen luottamus sekä tavalliset havainnot luottamuksen perustana. Ensimmäisessä esillä on näkökulma, joka liittyy pohdintoihimme luottamuksestamme koituviin etuihin ja sen ”hintaan” elämässämme. Arvo- ja normiperustaisessa luottamuksen määrittelyssä esillä on se asia, että osapuolten jakamat samat arvot, synnyttävät luottamuksen osapuolten välille. Havaintoihin perustuva luottamus korostaa oletuksia sosiaalisesta järjestyksestä yleensä ja vuorovaikutuksesta toisten ihmisten kanssa. Tässä korostuu siis ennustettavuus luottamuksen perustana. (Lane, 2000, 3-10.) Trust -sanan kanssa synonyymeinä käytetään englannin kielessä usein sanoja: competence, credibility, confidence, faith, hope, loyalty ja reliance. Luottamuksessa voidaankin nähdä eri aspekteja. Luottamus luo esimerkiksi suhteen luottajan ja luottamuksen kohteen välille, monesti se rakentuu hiljalleen, prosessinomaisesti ja luottamus voi olla vahvaa tai heikkoa (Blomqvist, 1997, 280, 281).

Tutkijat ovat usein käsitteellistäneet luottamusta yksilön sisäisenä, psykologisena tapahtumana, mutta se voidaan nähdä myös sosiaalisena todellisuutena (Lewis & Weigert, 1985, 967). He näkevät luottamuksen perustuvan kognitiiviseen prosessiin, jonka seurauksena

erotellaan tai jaetaan ihmiset tai organisaatiot luotettaviin, epäluotettaviin ja tuntemattomiin. Tämän kognitiivisen prosessin johdosta ihminen valitsee kehen tai mihin luottaa. Ihminen etsii ”hyviä syitä” sille, miksi luottaa, joilla voidaan viitata niihin todisteisiin, joiden perusteilla jotain asiaa tai ihmistä voitaisiin pitää luotettavana. Luottaessaan ihminen sitten ikään kuin astuu jonkin oletuksen varaan ja toimii joidenkin oletusten varassa. Täten luottamus on luonteeltaan toiminnallista. Luottamuksella Lewisin ja Weigertin mukaan on myös emotionaalinen perusta, joka täydentää kognitiivisessa prosessissa luotua kuvaa. Luottajan ja luottamuksen kohteen välillä vallitsee emotionaalinen side. Luottamus luo ilmapiiriin, jossa emotionaalisia sijoituksia voidaan tehdä. Näiden lisäksi he ajattelevat, että luottamukseen sisältyy käyttäytymistieteen piiriin kuuluva aspekti. Tämä puoli luottamuksesta on vastavuoroisessa suhteessa luottamuksen emotionaalisen sekä kognitiivisen puolen kanssa. Yksinkertaistaen tällä tarkoitetaan sitä, että luottamuksemme vahvistuu luotettaviksi kokemiemme ihmisten keskuudessa ja heikkenee suhteessa niihin, jotka pettävät luottamuksemme. (Lewis & Weigert, 1985, 968-971.)

Lewisin ja Weigertin mallia mielestäni voisi soveltaa myös luottamukseen mm. eri ideologioita ja maailmankatsomuksia kohtaan. Ihminen koetella niitäkin, pohtia niiden kantamia arvomaailmoja ja luottaa käsityksiin, jotka herättävät luottamusta. Niiden sisältämien käsitysten paikkansapitävyyttä voidaan koetella jokapäiväisessä elämässä ja joko vahvistua tai heiketä luottamuksessa, siinä syntyneiden pohdintojen myötä. Täyden varmuuden läsnä ollessa luottamusta ei tarvita. Elämme kuitenkin monenlaisen epävarmuuden keskellä, ja siitä huolimatta meidän on ihmisinä luotettava monessakin kohdin. Luottamus onkin riskin ottoa. Tarpeemme luottamukseen asettaa meidät, paikalle, jossa oma haavoittuvuutemme on läsnäolevaa ja näkyvissä.

Luottamuksen määrittelyssä tässä tutkimuksessa minua on ehkä eniten auttanut saksalaisen filosofin ja fenomenologin, Max Schelerin (1874-1928) antropologia ja sen sisältämä tunteiden jaottelu. Hänen mukaansa ihmisen tunne-elämästä on havaittavissa kerroksellisuutta. Osa tunteistamme on intentionaalisia, jotka tarvitsevat kohteen syntyäkseen. Viktor E. Frankl (1905-1997), logoterapian perustajalle Scheler oli henkinen isä, ja monet Franklin ajatuksista perustuvat hänen teoriaansa (Pykäläinen, 2004). Franklin mukaan usko, toivo, rakkaus ja tahtominen ovat intentionaalisia toimintoja, jolla hän tarkoittaa sitä, että ne suuntautuvat johonkin kohteeseen: ihminen uskoo johonkin, toivoo, rakastaa ja tahtoo jotain. Jos näistä intentionaalisista akteista itsestään tehdään toiminnan kohteita, niin niiden varsinainen kohde menetetään. (Frankl, 1997, 18.) Esimerkiksi toivo ei synny siten, että

yrittää toivoa. Lukisin luottamuksen kuuluvan tähän joukkoon. Uskon, toivon ja rakkauden tavoin myös luottamus, tarvitsee kohteen, johon suuntautua, ja johon perehtyessä mahdollisesti myös kasvaa ja syventyy. Tuon kohteen on mielestäni otettava huomioon ihminen rationaalisenä ja emotionaalisenä olentona, ihmisarvoa, elämän tarkoitusta ja sen mieltä kaipaavana.

Vaikka tutkimukseni taustalla ei ole vahvaa, aiemman tutkimuksen luomaa teoriaa, siinä luottamuksen ajatellaan olevan intentionaalinen tunne, joka vaatii syntyäkseen kohteen. Luottamusta tässä tutkimuksessa ei käsitellä tunnetilana, vaan jonkinlaisena vakuuttumisena tai nojautumisena. Perimmäiset kysymykset jäävät aina vaille lopullisia perusteluja. Cary (2013) ymmärtää intuition sekä diskursiivisen päättelyn ihmisen olemukseen kuuluvina älykkyyden muotoina. Hän pitää niitä ihmisen tapana jäsentää maailmaa ja pyrkimyksenä ymmärtää, mitä tämä maailma todella sisältää ja mikä on totuus siitä. Intuition määrittelyssä hän lähtee sanan etymologiasta. Intuitiossa on hänen mukaansa kyse sellaisesta näkemisestä, joka tapahtuu silloin kun etsinnän kohde on löytynyt etsinnän päätyttyä ja sitä voidaan katsoa. Näin ollen intuitio ei hänen mukaansa ole sama kuin päättelyprosessi, koska se ei tapahdu silloin kun ihminen on parhaillaan selittämässä, todistamassa tai päättelemässä asiaa. Intuitio tapahtuu vasta tämän prosessin jälkeen, jolloin ihminen ikään kuin näkee totuuden. Selittämisen, todistamisen ja pohtimisen yhteydessä hän puhuu diskursiivisesta päättelystä. (Cary, 2013, 51.) Tämän tutkimuksen valossa ihminen nähdään rationaalisenä ja emotionaalisenä olentona, joka etsii mieltä elämästä ja sitä luotettavaa pohjaa, jonka antamasta ymmärryksestä käsin mitata ja ymmärtää elämässä kohtaamaansa.

Luottamus liittyy siis arviointikykyyn, ja sitä vanhempi tarvitsee. Olisi kyettävä erottamaan oleellinen ja kestävä, jos ei mieli ajautua satunnaisuuksien vietäväksi. Oleellisen ymmärtäminen edellyttää laajempaa käsitystä ja ymmärrystä, jolla perustella käsityksiään. Vanhempi yleensä haluaa suojella lapsensa elämää, mutta jo tämä lause edellyttää käsitystä siitä, mitä on elämä. Onko se kokemuksia ja varallisuutta, fyysistä terveyttä ja mainetta, vai omakohtaisuutta, sisäisyyttä, tervettä omatuntoa ja minuutta, eheyttä ja kykyä yhteyteen? Saman kysymyksen eteen vanhempi joutuu sanoessaan haluavansa lapsellemme hyvää. Mikä on hyvää ja miksi? Elämää, hyvää elämää ja elämässä oleellista pohtiessaan vanhempi joutuu miettimään käsitystensä takana olevia lähtöoletuksia ja perustelemaan itselleen kantojaan. Näihin liittyvät näkemykset pitävät sisällään erilaisia käsityksiä elämästä sekä ihmisestä ja kantavat mukanaan tietynlaista arvomaailmaa. Pystymmekö käsityksistämme käsin vanhempana perustelemaan lapsellemme vaatimusta toisen ihmisen kunnioittamisesta sekä

vastuullisesta suhtautumisesta itseeni ja ympäristöömme? Kuinka sitten, kun elämässä tulee vastoinkäymisiä, kykeneekö vanhempi säilyttämään toivonsa ja luottamuksensa, antavatko vanhemman käsitykset lainkaan aihetta niihin? Aiheeni on siis ajankohtainen myös sen vuoksi, että ajattelen vanhemman luottamuksen elämässä olevan osa tekijä vanhemman jaksamisessa. Luottamuksen kohteesta vanhemman eteen avautuvat tietynlaiset näköalat. Ne voivat olla toivorikkaita tai synkkiä, köyhiä tai rikkaita, realistisia tai epärealistisia. Pohjimmiltaan tutkimuksessa on kyse lapsen hyvinvoinnista. Onko lapsella ympäristöstään mahdollisuus levolliseen ja huolettomaan lapsuuteen, ja lups tuntea kaikenlaisia tunteita tai oikeus kysymyksiin maan ja taivaan, elämän ja kuoleman väliltä? Tutkimuksessani liittyy näin ollen myös toiseen ajankohtaiseen aiheeseen eli ajattelun, ja nimenomaan kriittisen ajattelun kehittymiseen. Itselläni on nimittäin se kokemus, että jollei kasvattaja tai vanhempi uskalla itsessään ja elämässään kohdata rehellisesti vaikeita asioita ja kysymyksiä, ja lähteä rohkeasti etsimään vastauksia ja olemaan sitten jotain mieltä, hän ei kestä näiden kysymysten nousemista lapsenkaan taholta.

2 Koti kasvun kontekstina

Kotia voidaan pitää lapsen kehityksen ja kasvun kehtona (Hämäläinen, 2011, 57). Vanhempi ei tietenkään voi taata eikä siirtää lapselleen luottamusta elämässä. Hän kuitenkin tarjoaa tietoisesti tai tiedostamattaan, tavalla tai toisella lapselleen horisontteja, joista katsella elämää ja antaa merkityksiä kohtaamalleen. Löytääkö lapsi toivoa ja luottamusta vaikeidenkin asioiden keskellä, näistä tarjolla olevista horisonteista? Puolimatkan (2011) mukaan se, millaisen merkityksen tunteille annamme, muokkaa itse tunnekokemustammekin. Hän (2010) painottaa, että vanhempi ei voi ratkaista kysymystä totuudesta lapsensa puolesta. Sen sijaan vanhemman on luotava edellytykset sille, että lapsi aikanaan kykenee mielekkäästi tekemään omat, aidot ratkaisunsa. (Puolimatka, 2010, 14, 28, 29, 37, 51, 52, 119; 2011, 42, 93.)

Vanhemmalla on mahdollisuus antaa lapselle kuitenkin kokemus luottamuksesta ja sitä kannattelevista arvoista arkielämän keskellä. Lapsellakin on jo taju moraalista. Lapset kokevat esimerkiksi syyllisyyttä tai jotkut menettelytavat epäoikeudenmukaisiksi ja epäreiluiksi. Tämä lapsen tunne on ehdoton huolimatta siitä, että hänen moraalinen päättelykykynsä on vielä kehittymätön. (Puolimatka, 2011, 85.) Läsnaolollaan vanhempi Pulkkinen (2002) mukaan voi luoda lapselleen luottavaisuutta sekä turvaa. Sitä perustaa, jonka lapsi saa lahjana tai perintönä häntä ympäröivältä kasvatusyhteisöltään hän nimittää sosiaalisesti alkupääomaksi. Tämä pääoma ei ole lapsessa itsessään, vaan siinä yhteisössä ja sen jäsenten välisissä suhteissa, jossa hän elää. (Pulkkinen, 2002, 44, 129.) Sosiaalinen pääoma koostuu arvoista ja normeista, yhteisön tuesta, erityisesti sosiaalisista verkoista sekä luottamuksesta (Pekonen & Pulkkinen, 2002, 32).

Kuten kaikessa inhimillisessä toiminnassa, arvot suuntaavat ja antavat sisältöä toimimiseen myös vanhempana. Ne kuuluvat erottamattomasti ihmisen henkiseen olemistapaan. (Hämäläinen, 2011, 57.) Moraalinen toiminta lähtee ja saa voimansa Taylorin (2012) mukaan kunnioituksesta arvokasta (esim. elämää, arvokkuutta, oikeudenmukaisuutta, vilpittömyyttä) kohtaan. Hän pitää huomionarvoisena sitä, että vaikka ihminen ei tunnustaisikaan mitään uskoa ihmisen ulkopuoliseen todellisuuteen, hän asettaa aina jonkin, korkeimman kunnioituksensa kohteeksi, ja näkee tämän ihmiselle ominaisen tavan viittaavan maailman konstitutiiviseen rakenteeseen. Samalla tuosta kunnioituksen kohteeksi valitusta tulee ihmisen moraalin lähde. Se, mikä herättää ihmisen kunnioituksen, tekee hänet myös kykeneväksi

toimimaan, sikäli mikäli hän on todella hyväksynyt sen sisältämän käsityksen hyvästä. (Taylor, 2012, 94, 95.)

Taylorin (2012) mukaan ihmisellä on käytettävissä vain ne näkökulmat elämästä, joita hän on saanut kohdata. Artikuloimattomana, hyvä saattaa jäädä saavuttamattomiin, eikä ilman tietoa erilaisista näkökulmista ole mahdollista vertailla niiden avaamia näköaloja ja tehdä valintaa. (Taylor, 2012, 91.) Pienikin tarvitsee käsittääkseni ymmärrystä, kehystä, josta käsin kohdata elämää sen asettamine kysymyksineen. Ilman sitä on mahdotonta ymmärtää asioiden merkitystä ja erottaa oleellista epäoleellisesta. Kysymyksen luottauksesta hän kohtaa esimerkiksi silloin kun pohtii, kuinka uskaltaa toimia oikein silloinkin, kun siitä ei avaa eteen helpointa tietä, tai silloin, kun kuulee järkyttäviä uutisia. Taylorin (2012) mukaan hyvän artikulointi voi tuoda meidän lähemmäksi hyvää moraalisenä lähteenä, josta voimme ammentaa voimia oikein toimimiseen (Taylor, 2012, 91, 92). Seuraavassa tarkastelen tarkemmin vanhemmuutta, kasvatustietoisuutta ja kotikasvatusta edellä kuvatuslaisen luottamuksen rakentumisen näkökulmasta. Lapsen luottamukseen liittyvää teoretisointia ei ole kuitenkaan rajattu tarkasti katsomuskasvatuksen piiriin kuuluvaksi, vaan sitä katsellaan tässä osana kokonaispersoonallisuuden kehitystä, koska pieni lapsi on laajalti riippuvainen yhteisöstään ja eriytyy vasta vähitellen todella itsenäiseksi ajattelijaksi.

2.1 Vanhemmuus ja lapsen luottamus

Lapset syntyvät turvattomina vailla suojaa ja heidän elinmahdollisuutensa ovat huolehtivan aikuisen varassa. Ihmisen kasvun ja kehityksen pitkäaikaisuudesta johtuen vanhemman vastuu on kestoltaan suhteellisen pitkä. Lapsi tarvitsee molempia vanhempiaan monipuolisen kehittymisensä tueksi. Pulkkinen (2002) mukaan vanhemmuudessa on luisuttu ankaruudesta sallivuuteen, joka näyttäytyy välinpitämättömyytenä. Hän painottaa sitä, että eettiset kysymykset koskevat myös perhettä. (Pulkkinen, 2002, 120, 125, 127.)

Vanhempien pyrkimykset ja tavat toimia ilmaisevat sen, mitä he arvostavat ja pitävät tärkeänä elämässä sekä sen, mitä he haluavat lapsilleen. Käsitys hyvästä elämästä liittyy vanhemman arvotajuntaan, jolla tarkoitetaan ihmisen kykyä tunnistaa ja kokea arvoja. Sillä on ratkaiseva vaikutus siihen, millaisen kasvuympäristön he muokkaavat lapselleen. Kasvuympäristöstä määrittävät lapsen henkilökohtaisen kehityksen reunaehdot mahdolluuksineen ja rajoituksineen, koskien myös hänen persoonallisen arvotajuntansa kehittymistä. (Hämäläinen, 2011, 57, 58.) Puolimatka (2010) kirjoittaa:

”Filosofiseen asenteeseen kuuluu kyseenalaistaminen ja itsestään selvinä pidettyjen käsitysten epäily. Epäily ei kuitenkaan ole itsetarkoitus. Kasvattaja ei voi jäädä ulkokohtaisen tarkkailijan asemaan. Hänen on tehtävä valintoja. Valintojensa kautta hän sitoutuu tiettyyn käsitykseen ihmisestä ja maailmasta, tekemättä jättäminenkin ja välinpitämättömyys ovat valintoja. Lapsen kohtaaminen vaati kannanottoa. Lasten kehitystä ei voi jäädyttää odottamaan lopullista ratkaisua filosofisiin kiistoihin. Kriittinen pohdinta ei tyydy kaiken loputtomaan epäilyyn, vaan käyttää epäilyä välineenä perustellun näkemyksen muodostamiseksi. Epäily ilman pyrkimystä totuuteen on ulkokohtaista: se ei vaadi sitoutumista.” (Puolimatka, 2010, 15.)

Voimme uskoa jonkin asian todeksi kuulemamme opetuksen perusteella, uskomukset eivät kuitenkaan ole vielä tietoa, koska tieto edellyttää omakohtaista näkemystä sanojen takana vaikuttavasta todellisuudesta. Tämä näkemyksen muodostuminen on yhteydessä itsetuntemukseen. Vanhemman ja kasvattajan tulisikin olla tietoinen myös omista, havaintoa vääristävistä ennakkoluuloistaan, itsekeskeisyydestään ja pyyteistään tarkastellessaan lasta. Lapsella on aikuisen tavoin oma sisäinen maailmansa, johon muilla ei ole pääsyä, eikä tätä hänen syvintä minuuttaan voi kasvattaa. Anteeksiantava ja rakastava ilmapiiri, jossa on lupa tuntea negatiivisiakin tunteita ja saada rehellinen kosketus, jopa omaan pahuuteen, on sen sijaan omiaan rohkaisemaan lapsen sisäistä kasvua. (Puolimatka, 2010, 65, 66.)

Solasaaren (2011) mukaan olennaista, kasvattajan lasta kohtaan tunteen rakkaudellisen mielenkiinnon lisäksi, on kasvattajan selkiintynyt arvomaailma, ja siitä seuraava uskallus ohjata lasta ja hänen kehitystään (Solasaari, 2011, 41). Puolimatkan (2010) mukaan aito tunnesuhde on välitön, lapsen ohjaaminen ei tuolloin ole tuolloin lapsen tunteiden ohjailua. Vanhempi - lapsi -suteen edellytyksenä hän pitää sitä, että vanhempi on kosketuksissa niin omiin kuin lapsensakin tunteisiin. (Puolimatka, 2010, 98.) Ihmissuhde on toisen kuuntelemista sekä tilan antamista. Tämä kuulemiseen liittyvä avoimuus merkitsee erilaisuuden tunnustamisen lisäksi avoimuutta sille, mitä toinen sanoo, ja sen todeksi ottamista. (Gadamer, 1989, 324, 325.) Lapsi tarvitsee kasvaakseen näkökulmissaan, myös tietoisuutta inhimillisistä rajoituksista (Puolimatka, 2010, 99).

Pulkkinen (2002) tarkoittaa lapsilähtöisellä vanhemmuudella vanhemman ymmärrystä lapsen kehitystarpeista ja vastaamista niihin sekä tavoitteiden sekä rajoitusten asettamista lapsen toiminnalle kulloiseenkin kehitysvaiheeseen sopivalla tavalla. (Pulkkinen, 2002, 141.) Myös Uusikylän (2002) mukaan lapsen itseluottamusta, yhteistyökykyisyyttä, tiedonhalua,

luovuutta, vastuuntuntoisuutta, moraalista kehittyneisyyttä ja jopa onnellisuutta, edistää vanhemmuus, jossa osoitetaan aitoa kiinnostusta lasta kohtaan, annetaan hänelle aikaa, kiitetään, vältetään vertailua ja lapsen iän kartuttua annetaan hänelle niin vastuuta kuin valtaakin lisää. Hän pitää tärkeänä tässä myös sitä, että vanhemmat sallivat lapsen kielteiset tunteet ja opettavat niiden rakentavaa ilmaisua. (Uusikylä, 2002, 166, 167.)

Pulkkisen (2002) mukaan vanhempien parisuhde on lapsen luottamuksen rakentumisen perusta. Lapsen luottamus vanhempiinsa ja parisuhteeseen vaarantuu kodin hajotessa. Lapsen suhteella isäänsä on näiden tutkimusten valossa myös yhteys luotettavaksi oppimisessa. Samoin huolehtiva, lapseensa luottava äiti, vanhempien kontrolli mahdollisessa alkoholinkäytössä sekä ruumiillisesta kurituksesta kasvatuskeinona pidättäytyminen, edistävät hänen mukaansa lapsen kasvua luotettavaksi. Riskitekijöiden läsnä ollessa esimerkiksi isovanhempien tuki, voi auttaa lasta selviytymään vaikeuksista huolimatta. Vähäinen luotettavuus käyttäytymisessä aiheuttaa muun muassa hyljeksintää tovereiden taholta. Tutkijat ovat ehdottaneet sosiaalisen pääoman käsitteen pelkistämistä luottamuksen käsitteeseen. Kodin ja muiden ihmissuhteitten myötä lapsen saama sosiaalinen pääoma auttaa häntä rakentamaan elämäänsä siten, että se ilmentää hyvää sosiaalista toimintakykyä aikuisuudessakin. (Pulkkinen, 2002, 48, 131.)

2.2 Kasvatustietoisuus

Kasvatustietoisuudella tarkoitetaan sitä kasvattajan tajunnan tilaa, joka liittyy kasvattajan käsityksiin tehtävistään, oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan kasvattajana. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös kasvatusajattelusta. Arvotajunta on tärkeä osa kasvatustietoisuutta. Olennaista siinä on kasvattajan kyky eritellä ja reflektoida omaa toimimistaan, mutta myös kasvatusehtojesi sekä -edellytysten pohdinta, suunnittelu ja analysointi, kehitykseen liittyvä tiedonhankinta sekä oivallusten myötä toiminnan kehittäminen, kuuluvat kasvatustietoisuuteen. Kasvatustietoinen vanhempi huomioi tarkasteluissaan yleensä koko perheyhteisön kasvun ehtoja ja mahdollisuuksia. Kasvatustietoisuudessa päämäärä-, menetelmä- tilanne- ja tulostietoisuuden voidaan nähdä liittyvän kiinteästi yhteen, ja muodostavan suhteellisen yhtenäisen kokonaisuuden. (Hämäläinen, 2011, 65, 67.)

Arvot suuntaavat kasvattajan toimintaa. Nykyinen yhteiskunta tarjoaa lapsille valtavan määrän erilaisia virikkeitä, joita vanhemman täytyy yhä enenevässä määrin, lapsen tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi, kyetä koordinoimaan ja kontrolloimaan.

(Hämäläinen, 2011, 67, 69). Tällainen koordinointi ja kontrollointi näyttäisi edellyttävän vanhemmilta selkeää ja johdonmukaista kasvatusajattelua kuin myös kykyä arvioida ja analysoida eri kasvuvirikkeiden vaikutuksia lapseen (Jakku-Sihvonen, 1982, 63, 66, 67). Kodin arvokasvatuksen kannalta se tarkoittaa vanhemman oman arvotajunnan selkeyteen perustuvaa kykyä ymmärtää lapsen kannalta olennainen. Lisäksi se on lapsen auttamista näkemään tämä myös itse. (Hämäläinen, 2011, 69.) Kasvatusajattelussa onkin Värriin (2011) mukaan otettava tietoisesti kantaa kysymykseen ihmisestä (ontologinen kannanotto) ja hyvästä elämästä (eettinen kannanotto). Vain täten voidaan välttää kasvatuksen redusoituminen välineeksi. Nämä kysymykset viittaavat ihmiseen tarkoitustaan kysyvänä ja tulevaan suuntaavana, ajallisuuden ja rajallisuuden tiedostavana. (Värri, 2011, 52, 53.)

2.3 Kotikasvatus

Kasvatus on arvokkaaksi koetun edistämistä lapsessa. Kasvatus pitää sisällään arvoja, jotka koskevat tavoittelemisen arvoisena pidettyjä kasvatuksen päämääriä, sekä sitä, miten kasvatuksessa toimitaan. (Hämäläinen, 2011, 63.) Kotielämä kaikinensa on merkityksellistä lapsen kehityksen kannalta. Pulkkinen (2002) ymmärtää kotikasvatuksen olevan niitä kodin piirissä tarkoituksellisesti välitettyjä ja tarkoituksettomasti välittyviä vaikutteita, jotka suuntaavat lapsen kehitystä. Hän viittaa Tommi Hoikkalan esitykseen Jyväskylässä Perhetutkimuksen päivillä 2002. Hoikkalan mukaan kasvatus on pitkä prosessi, jonka aikana vanhemmat antavat lapselle *”sellaisia aineksia ja siinä muodossa, että tämä pystyy vastaamaan olemassaolonsa peruskysymyksiin: miksi olen olemassa, mikä on tehtäväni, miten minun elämäni liittyy johonkin itseäni suurempaan kokonaisuuteen”*. (Pulkkinen, 2002, 134, 135.)

Hämäläinen (2011) määrittelee kotikasvatuksen kotielämän kontekstissa tapahtuvaksi vuorovaikutukseksi, sekä niiksi kotielämän järjestelyiksi, joiden kautta vanhemmat pyrkivät edistämään lapsen elämässä asioita, joita pitävät arvokkaina. Lapsen kannalta ei tietenkään ole merkityksetöntä se, mitä vanhemmat pitävät arvokkaana. Arvot kuuluvat olennaisena osana ihmisen henkiseen olemistapaan. Arvot ovat sekä käsityksiä, mutta myös tunnetta siitä, mikä elämässä on tärkeää ja tavoiteltavaa. Ihmisen kyky kokea ja tunnistaa arvoja, siis arvotajunta, kehittyy osana hänen persoonallisuuttaan ja elämäntapojensa. Lapsuus- ja nuoruusikä ovat täten ratkaisevia arvotajunnan kehityksessä. Vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa sekä

osallisuus arvoja ilmentäviin kulttuurimuodosteisiin toimivat arvotajunnan kasvualustana. (Hämäläinen, 2011, 57-70.)

Lapsi omaksuu arvoja kotoaan nimenomaan vanhempien esimerkistä, jonka he jokapäiväisellä elämällään antavat. Tämän lisäksi vanhemmat voivat tietoisesti ohjata asioiden pariin, esimerkiksi harrastusten muodossa, joita arvioivat hyviksi. Lapsia varjellaan asioilta, joiden arvellaan vaikuttavan haitallisesti kehitykseen sekä ohjataan arvoja kannattelevien organisaatioiden, kuten urheilutapahtumien, jumalanpalveluksien, luontoretkien, museoiden, teattereiden ja huutokauppojen, osallisuuteen. Arvokasvatus on siis mahdollisuuksien tarjoamista lapsen arvotajunnan kehittymiselle. Lapsi tarvitsee rinnalleen aikuisia, joiden elämä osoittaa arvojen ja ihanteiden positiivisia vaikutuksia. Hän tarvitsee myös aikuisia, jotka ohjaavat ja kannustavat lasta tämän omassa arvomaailman rakentamistehtävässään. Vanhemman tulee varoa istuttamasta lapseen omia käsityksiään. Arvokasvatuksessa on kyse sen sijaan siitä, että vanhemmat auttavat lasta tekemään tietoisia valintoja, perustelemalla lapselleen järjellisesti omia näkemyksiään. Arvotajunta kehittyy osallisuudessa ja vuorovaikutuksessa arvoja ilmentävän ympäristön kanssa. Tämä kasvutapahtuma on yhteisöllinen, eikä lapsen arvotajunnan kehityksen kannalta ole yhdentekevää se, minkälaisista arvomaailma hänen kasvuympäristönsä ja sosiaalinen yhteisönsä, kantaa. (Hämäläinen, 2011, 58, 60, 64.)

2.3.1 Pieni lapsi ja arvokasvatus

Puolimatkan (2001) mukaan Scheler näkee lapsen kasvun avartuvan elämän mieltä pohtivaksi, vasta vähitellen. Kehityksen varhaisvaiheissa painottuvat lapsen tunne- ja toimintavalmiudet, joiden kehitys valmistaa pohjaa kokemuksen laajentumiselle. Kierkekaardin (1831-1855) ajatuksen totuuden avautumisesta siitä kiinnostuneelle, hän ymmärtää viittaavan tunteen ja tiedon liittoon. Puolimatka (2010) näkee kasvatuksen tehtäväksi lapsen luontaisen kiinnostuksen vaalimisen. Kasvattajan on varottava tukahduttamasta sitä silloinkin, kun se kohdistuu lapsella oman olemassaolonsa tarkoituksen pohtimiseen. (Puolimatka, 2001, 388; 2010, 112.)

Kierkekaardin (1992) mukaan subjektiivinen ajattelija pitää ajattelussa tärkeänä prosessia. Subjektiivisuudella Kierkekaard tarkoittaa omakohtaisuutta. Objektiivinen ajattelu sen sijaan kiinnittää huomion tuloksiin ja auttaa hänen mukaansa koko ihmiskuntaa valehtelemaan kopioimalla ja luettelemalla tuloksia ja vastauksia. Objektiivinen ajattelu ei huomioi toisen

subjektiivisuutta, vaan kiinnittää huomion itseensä. Kierkekaardin mukaan tarvitsemme, subjektiivisuuden vaatimuksesta, vuorovaikutuksessa kaksoisharkintaa. Kahdesti harkitulla, subjektiivisella ajattelulla, on salaisuuksia. Tietoa ei voida suoraan ilmaista, koska tiedossa oleellista on omaksuminen. Siksi tieto on luonteeltaan salaisuutta. (Kierkegaard, 1992, 85-91.) Arvokasvatuksen tavoitteena onkin auttaa lasta rakentamaan omaa arvomaailmaansa, asettamaan henkilökohtaisia ihanteita, kokemaan arvoja omakohtaisesti, tekemään valintoja, arvioimaan elämässä kohtaamiaan ilmiöitä sekä antamaan asioille arvopohjaisia merkityksiä. (Hämäläinen, 2011, 69-71.)

Buber (1999) muistuttaa siitä, että lapsi erkanelee eriytymättömyyden tilasta vasta vähitellen persoonalliseen elämään. Lapsen sisäinen maailma muokkautuu hiljalleen kohtaamisten kautta. Hän kirjoittaa: ”...mikään olio ei ole kokemuksen osa, mikään ei ilmaise itseään muutoin kuin kohtaamisen vuorovaikutuksen voimassa”. Ihminen tulee hänen mukaansa Minäksi Sinän kautta. Buber (1968) huomauttaa, ettei aito kasvattaja käytä lasta omiin tarkoituksiinsa tai päämääriinsä (Buber, 1968, 132; 1999, 48, 49.) Ymmärrän tämän edellyttävän kasvattajalta omaa, sisäistä elämää. Vanhemman on ensin itse kasvatettava persoonaksi, omaksuttava identiteetti, kyetäkseen ymmärtääkseni olemaan tuo itsenäinen, Buberin tarkoittama ”Sinä” lapselleen, jota vasten lapsi sitten voi peilata ajatuksiaan ja jonka kanssa kokea yhteyttä ilman yhteensulautumisen tai ”imaistuksi tulemisen” pelkoa.

Puolimatka (2001) näkee Schelerin piirtävän arvokasvatuksen rajoja toisen persoonan absoluuttisesta arvosta käsin. Hänen mukaansa kasvatuksen päämäärää, henkisen persoonan kehitystä, luonnehtii vapaus ja avoimien mahdollisuuksien maailma. Sen vuoksi arvojen ja totuuksien opettaminen ei voi edetä suoraviivaisesti. Suoran opetuksen sijaan, lasta autetaan kasvatuksella näkemään asioita laajemmasta näkökulmasta. Puolimatka (2010) ajattelee, että intuitiivinen arvotietoisuus pääsee kehittymään silloin, kun lapsen luontainen herkkyyks avautuu esteettiseen ja moraaliseen tietoisuuteen. Tämä edellyttää kasvattajilta sitä, etteivät he suhtaudu välinpitämättömästi moraalisiin kysymyksiin. (Puolimatka, 2001, 398; 2010, 90, 91.)

Arvotajunnan kehittymisen katsotaan yleisesti olevan yhteydessä tunne-elämän kehitykseen, vaikkakaan arvojen ei välttämättä katsota redusoituvan tunteiksi ja tuntemuksiksi. Tunne-elämä voidaan nähdä ikään kuin ihmismielellä olevana maaperänä, johon arvot siemeninä kiinnittyvät ja myöhemmin kasvavat kasvustona. Arvotajunnan kehitys häiriintyy tunneköyhissä ja tunne-elämää haavoittavissa oloissa varttuvan lapsen elämässä, joten lapsen

tunne-elämän vaaliminen onkin oleellista. Arvotajunta ei Hämäläisen (2011) mukaan ole syntymälahja, vaan ominaisuus, johon on kasvettava, ja joka kehittyy vähitellen ihmisen kasvaessa ainutlaatuiseksi persoonaksi. Kehitys on täten osa ihmisen kokonaispersoonallisuuden kehitystä ja molemmissa vaikuttavat samat lainalaisuudet. Arvotajunnan kehittyminen näyttäisi olevan, puheen oppimisen tavoin, mahdollisuutena ihmisessä. Tämän mahdollisuuden esiintulo tapahtuu vain silloin, kun sille luodaan edellytykset ulkoapäin. Arvotajunnan osa-alueita ovat mm. kauneudentaju, totuudenrakkkaus, pyhän kunnioittaminen, ystävyysuhteet ja oikeudentaju. (Hämäläinen, 2011, 57-70.)

Ihmisen ydintä Skinnarin (2011) mukaan määrittävät vapaus ja vastuu. Metsässä hyökkäävää karhua ei voida vetää moraaliseen vastuuseen. Jos hyökkääjä on ihminen, asia on moraalinen. Ihmisellä on ainakin periaatteessa hänen mukaansa vapaus harkita toimintavaihtoehtoja. Tämän vapauden myötä ihmisen osaksi lankeaa myös vastuu. Skinnari näkee lapsen kehittymisen vapautteen ja vastuuseen olennaisina kasvatuksen tavoitteina. Eläimiä ehdollistetaan, mutta ihmisessä moraalisuus on iduillaan jo pienenä. ”Tottelevainen” on ulkoapäin ohjautuva ja se sopii koirankoulutukseen, mutta ei ihmiskasvatuksen päämääräksi. Ilman ihmiskäsitystä kasvatukselta puuttuu päämäärä ja perusta. Tietämättömyys elämän päämäärästä johtaa tarkoituksettomuuden tunteeseen, tuolloin moralisointi on turhaa. (Skinnari, 2011, 23-25.) Ihminen voi kuitenkin totuttautua totuudellisuuteenkin. Totuudellisuus ei sinänsä edistä tekemistä, mutta ihmisen, joka on tottunut olemaan rehellinen suhteessa omiin ajatuksiinsa ja tunteisiinsa, voi olla vaikeaa valehdella toisillekaan. (Ahlman, 1929a, 131, 134.)

2.3.2 Tunnekasvatus

Tunteiden tarkastelu pelkästään naturalistisesta näkökulmasta, luonnollisina prosesseina, perittyinä, pelkistettyinä biologisiin, psyykkisiin ja sosiologisiin tekijöihin johtaa, Puolimatkan mukaan (2011) näkemään ihmisen tunteiden armoilla olevana olentona. Tällainen kaventunut todellisuuskäsitys ei tarjoa pohjaa persoonan, joka on myös arvotietoinen, kehitykselle. Tunteiden määrittelyssä ei voida ottaa lähtökohdaksi myöskään sitä, miltä tuntuu, koska tähän emotionaaliseen kokemukseen vaikuttaa se, miten tunteet ymmärretään. Kulttuurin lisäksi tulkintaan vaikuttavat ihmiskäsitys ja käsitys arvokkaasta. Ymmärrys tunteista on näin ollen sidoksissa siihen, missä valossa niitä katsellaan ja minkälaisen kokonaiskuvan osaksi ne liitetään. Tunteisiin liittyviä teorioita voidaan erotella

sen perusteella, ymmärretäänkö tunteen koostuvan tuntemuksesta, tietynlaisesta käyttäytymismallista tai -taipumuksesta, halusta tai tahdosta, tiedosta ja arvioinnista vai jostain näiden ja muiden tekijöiden yhdistelmästä. Tämän erottelun pohjalta tunteiden tarkastelusta voidaan erottaa ainakin viisi erilaista lähestymistapaa. (Puolimatka, 2011, 35, 36, 325, 326.)

Ensimmäisen lähestymistavan muodostavat tuntemusteoriat. Niiden mukaan tunteet ovat joko ruumiillisia tai intentionaalisia, tiettyyn kohteeseen suuntautuvia tuntemuksia. Behavioristisen näkemyksen mukaiset teoriat olettavat, että tunteet ovat taipumuksia käyttäytyä tietyllä tavalla. Konatiivisissa teorioissa tunteiden ajatellaan olevan ilmausta tahdosta ja halusta. Kognitiivisissa oletetaan, että tunteet sisältävät tietoa ja arviointeja. Tästä teoriassa ilmenee kaksi muotoa, joissa toisessa, konstruktiiivisissä teorioissa oletetaan, että tunteet sisältävät arviointeja ja tietoa, mutta eivät välitä varsinaista arvotietoa. Realistisessa linjassa tunteiden ajatellaan välittävän myös arvotietoa. Yhdistelmäteorioissa tunteet nähdään monen eri tekijän yhdistelminä (Järvinen, 2003, 133). Tavallisimmin niiden ajatellaan koostuvan tuntemuksesta, halusta ja kognitiosta. Tässä tutkimuksessa sitoudutaan yhdistelmäteorioiden käsitykseen tunteiden luonteesta. (Puolimatka, 2011, 326.)

Yhdistelmäteorioiden mukaan tunnetta ei voida selittää pelkästään yhden rakenneosan, kuten esimerkiksi tuntemuksen, käyttäytymistaipumuksen, halun tai arvostelman pohjalta. Sen sijaan tunteen ajatellaan olevan kahden tai useamman rakenneosan yhdistelmä. Tunteilla on fysiologinen, biologinen ja psyykkinen perusta. Tunteisiin vaikuttavat näiden lisäksi useat henkiset ja normatiiviset tekijät, joiden vaikutuksesta tunteet avautuvat tai suuntautuvat. Näihin luetaan mm. ihmisen saama informaatio, looginen ajattelu, sosiaaliset suhteet, esteettiset ja moraaliset elämykset sekä pyhyiden kokemukset. (Puolimatka, 2011, 336, 337.) Tässä tutkimuksessa tunteiden (emootioiden) ajatellaan koostuvan seuraavanlaisista osatekijöistä:

(1) *Laadullinen tuntemus (feeling)*: Luonteenomaisimmin tunnetta määrittää se, miltä ne tuntuvat. Tuntemuksen laatu on erilainen eri tunteissa, esimerkiksi häpeä, syyllisyys ja suru tuntuvat erilaisilta.

(2) *Spontaani tilannearvio*. Esimerkiksi julkinen nöyryytys herättää vihan tunteen nöyryyttäjää kohtaan. Jos ihminen kuitenkin herää epäilemään oman tulkintaansa siitä, oliko kyseisen henkilön todella tarkoitus nöyryyttää häntä, hän tämän arviointinsa pohjalta kykenee kontrolloimaan vihareaktiotaan.

(3) *Intentionaalinen kohde.* Kivun ja mielihyvän tuntemukset eroavat tunteesta siinä, että niillä ei ole intentionaalista kohdetta, mikä taas tunteilla on. Esimerkiksi syyllisyyttä voi tuntea rikottuaan lupauksen tai iloa kissanpennusta. Tuntemuksen laatuun vaikuttaa intentionaalisen kohteen arvo-ominaisuus. Esimerkiksi omaisuuden tuhoutumiseen liittyvä menetyksen tunne nousee taloudellisista arvoista, kun taas syyllisyyden tunne perustuu eettisiin arvoihin, jotka osoittavat tekoni tuomittavaksi. Tuntemuksen laatuun vaihtelee sen mukaan minkälaiset arvot (esim. biologiset, loogiset, sosiaalisen, taloudelliset, esteettiset, eettiset tai uskonnolliset) ohjaavat sen syntyä.

(4) *Arvo-orientaatio.* Tällä viitataan siihen spontaaniin kokemukseen, joka ihmisellä on arvojen keskinäisestä tärkeysjärjestyksestä. Esimerkiksi aiheutettuaan aineellista vahinkoa vahingossa jollekulle, ihmisen arvojärjestys vaikuttaa siihen sävytyykö tunne ensisijaisesti eettisen syyllisyyden vai taloudellisten menetysten pohjalta.

(5) *Maailmankatsomuksellisesti-intuitiivinen sävy.* Tunteet sävytyvät ja värittyvät sen mukaan, mitä taustaa vasten ihminen niitä tarkastelee. Intuitiivinen kokemus olemassaolon tarkoituksesta ja sen perimmäisestä luonteesta luovat tarkastelulle, tämän kokonaisvaltaisen tunnetaustan. Maailmankatsomuksestamme määrittyvät eri asioiden arvot ja paikat. Esimerkiksi vakava sairaus tuntuu erilaiselta ihmisestä, joka odottaa elämän jatkumista kuoleman jälkeen ja jonka luottamus nojaa elämää ohjaavaan persoonalliseen, rakastavaan kaikkivaltiaaseen, kuin siltä, joka olettaa elämän päättyvän kuolemaan tai jonka käsityksissä olemassaolo on perimmältään persoonatonta ja sattumanvaraista. Buddhalainen, jolle omaisuus on omien halujen tuottamaa harhaa, kokee taloudellisen menetyksen eri tavalla kuin materialisti, jonka onni on aineellisessa hyvinvoinnissa.

(6) *Fysiologinen aktivoituminen.* Tunteisiin liittyy usein fysiologisia muutoksia ja fysiologinen aktivoituminen, kuten esimerkiksi punastuminen tai vatsakipu.

(7) *Luonteenomaisia fyysisiä ilmenemismuotoja ja toimintataipumuksia.* Äänensävy, ruumiin asento, nauraminen ja itkeminen ovat fyysisiä ilmenemismuotoja, jotka ovat läheisessä yhteydessä tunteen aiheuttamaan käyttäytymistäipumukseen – esimerkiksi pelko saa pakenemaan tai puolustautumaan ja häpeä kätkeytymään tai väistymään. (Puolimatka, 2011, 337-339.)

Pysyvä suhde luotettavaan aikuiseen on perusedellytys lapsen tunne-elämän kehitykselle. Ilman lapsesta kiinnostunutta aikuista, jolla on aikaa ja halua olla hänen kanssaan, lapsi ei

löydä Puolimatkan (2010) mukaan syytä sille, miksi tunteitaan kannattaisi ilmaista. Aikuisen reaktioita seuraamalla lapsi tulee tietoiseksi omista tunteistaan ja pääsee kasvamaan niiden käsittämisen. Arvonäkökulman valossa Puolimatka hahmottaa tunnekasvatuksesta eri ulottuvuuksia seuraavasti. Lapsen tulisi ensinnäkin kokea läheinen tunnesuhteensa toiseen ihmiseen palkitsevana ja myönteisenä. Toisekseen hänen olisi opittava tunnistamaan omat tunteensa sekä ilmaisemaan negatiivisia ja positiivisia tunteitaan. Kasvatuksen tulisi hänen mukaansa tukea lapsen tunne-elämän kehittymistä monipuoliseksi, eläväksi ja voimakkaaksi ja lapsen tulisi saada sanoja ja käsitteitä tunteittensa nimeämiseksi. Edelleen lapsen tulisi saada tulla tietoiseksi tunteittensa välittämistä merkityksistä ja oppia tulkitsemaan niitä, sekä oppia arvioimaan tunteitaan ja arviointiensa pohjalta myös vaikuttamaan niihin. Tunteitten arvioinnin myötä lapselle avautuu mahdollisuus vahvistaa niitä tunteitaan, jotka tekevät hänet avoimeksi hyvälle ja arvokkaalle. Niille ja läheisille ihmissuhteille avautuessaan hän pääsee osalliseksi syvenevistä arvokokemuksista. Syvenevät arvokokemukset auttavat lasta taas tulemaan tietoiseksi elämän merkityksellisyydestä ja tämän myötä kokemaan syvää onnea elämässään. (Puolimatka, 2010, 68.)

2.3.3 Tunteiden arviointi

Tunteiden kautta saamme kosketuksen siihen, mikä meille on tärkeää. Siksi ihmisyyden ymmärtämiseen ei ole massa tunteista riippumatonta tietä. Tärkeyden ja merkityksellisyyden kokemukset välittyvät meille tunteittemme kautta. Ne ovat keskeinen itsetiedostuksen muoto ja siten ihminen, joka ei ole kosketuksissa omiin tunteisiinsa, ei tunne itseään. Ihminen voi lisätä ymmärrystään tunteistaan ilmaisemalla tunteen sisältämän merkityksen käsitteellisesti. Tunteiden arviointi selventää sitä, miksi toisiin tunteisiin sisältyvä merkitys on syvempi kuin toisen. Esimerkiksi ystävyys on kateutta arvokkaampaa, koska kateus sulkee mahdollisuuksia, joita ystävyys avaa. (Puolimatka, 2010, 74-77; 2011, 24.) Ihminen ei kykene kuitenkaan sanoittamaan tunteitaan, ellei tunteen asiallinen pohja ole vielä selvillä tajunnassa (Ahlman, 1929a, 19). Tunteilla voi täten olla yhteys järkeen (Pulkkinen, 2002, 83).

Luottamus lapsen ja vanhemman välillä edellyttää vanhemmalta henkistä läsnäoloa, herkkyyttä kuunnella lasta sekä myötäelävää suhtautumista häneen (Pulkkinen, 2002, 147). Kiintymyksen ja luottamuksen ilmapiirissä lapsi oppii Puolimatkan (2010) mukaan ilmaisemaan koko tunnekirjonsa. Tunteet, jotka jäävät syystä tai toisesta ilmaisematta, jäävät heikosti tiedostetuksi. Tiedostamattomia tunteita on vaikea hallita. Kaikenlaisten tunteiden

vastaanottaminen edellyttää hänen mielestään vanhemmalta itsetuntemusta sekä sitä, että tämä kosketuksissa omiin tunteisiinsa. Vanhemman realistisen maailmankuvan hän näkee mahdollistavan lapsen negatiivisten tunteiden ilmaisun. Sen sijaan utopistinen ihmiskäsitys enkelimäisestä lapsesta voi hänen mukaansa vaikuttaa siten, että lapsi joutuu torjumaan kielteisiä tunteitaan. Vasta päästyään selville siitä, mitä tuntee, voi alkaa arvioida tunteitaan ja halujaan. (Puolimatka, 2010, 70–73.)

Kyetäkseen tunteittensa arviointiin lapsi tarvitsee merkitysnäkökentän, jonka valossa arvioida tunteittensa laatuja hyvä-huono, jalo-alhainen sekä pinnallinen-syvällinen asteikoilla. Tämän arvioinnin päämääränä on selvittää sitä, tuottaako jokin tietty halu kaikille asianosaisille paremman ja onnellisemman lopputuloksen ja auttaa myös näkemään sitä, kaventavanko, avaavanko vai tuhoavanko arvioinnin alla olevat tuntemukset ja halut elämän mahdollisuuksia. Tunteita olisi hyvä tarkastella myös siitä näkökulmasta auttaako jokin tietty halu yksilöä näkemään itsensä ja muut laajemmin, objektiivisemmin ja totuudenmukaisemmin. Tunteelle annettu tulkinta taas määrää sen aseman yksilön elämässä ja tämä arviointi vaikuttaa itse tunteen kokemiseenkin. (Puolimatka, 2010, 70–73.)

Tunteiden kokeminen on yhteydessä niiden merkityksen avautumiseen. Esimerkiksi ilo liittyy jonkin arvokkaaksi koetun asian saavuttamiseen tai kokemiseen ja syyllisyys tietoisuuteen siitä, että on tehnyt väärin. Tunteiden merkitys voi selventyä ja tarkentua pohdintojen myötä. Esimerkiksi yksilön ymmärtäessä rikkomuksensa vakavuuden, syyllisyyden tunne syvenee, tai jos hänelle selviää, että hänen kokemansa syyllisyyden tunteelleen ei ole perusteita, hän vapautuu siitä. Ne käsitejärjestelmät, joita kulttuurissa on saatavilla, määräävät osaltaan tunnemahdollisuuksiamme. Lapsi tarvitsee tunteiden käsittelyssään läheisen aikuisen avointa, huomioivaa ja rohkaisevaa vuorovaikutusta. Tunteiden kehitys toimii edellytyksenä älylliselle kehitykselle. (Puolimatka, 2010, 72-75; 2011, 197.)

Tunteiden moraalinen arviointi on osa ihmisen pyrkimystä saada ymmärrystä tunteisiinsa liittyvistä merkityksistä. Tämä ymmärtäminen on aluksi intuitiivista, mutta voi syventyä tunteen sanoittamisen avulla. Tunne-elämä jäsentyy siihen sisältyvien merkitysten analysoinnin myötä. Näiden merkitysten käsitteellinen ilmaiseminen ja niiden keskinäisten suhteiden selvittäminen, ohjaa kysymään tekemiemme tulkintojen pätevyyttä. Lapsenkin täytyy tässä prosessissa päätyä pohtimaan sitä, onko hänen tekemänsä tulkinta vääristynyt tai riittämätön ja esimerkiksi sitä, onko hän onnistunut saavuttamaan kokemansa merkityksen oikein. Tulkintojen oikeellisuudelle ei ole olemassa ulkoapäin tulevaa kriteeristöä. Sen sijaan

niiden täytyy todentaa itsensä. Oikea ymmärrys selventää asioita ja auttaa pääsemään kosketuksiin todellisten tunteiden kanssa ja käsittämään sitä, miksi tietyt asiat koskettavat häntä. Tunteiden arviointi voi myös muuttaa tunteita. Pohjimmiltaan tunteiden arviointi edellyttää tietoa hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä sekä arvokkaasta ja arvottomasta. Arvonäkökulma tarjoaa kriteerit hyvälle elämälle, jolloin kaikki tunteet eivät yhtä perusteltuja, rakentavia ja oikeutettuja. Itsetulkintojensa myötä ihminen jäsentää arvomaailmaansa ja samalla selventää tunteitaan. (Puolimatka, 2010, 72-75; 2011. 121, 129.)

2.3.4 Kasvatuksen päämäärä

Puolimatka (2001) tulkitsee Schelerin ajatuksia ihmisestä seuraavasti. Scheler ajattelee ihmisen olevan syvimmiltään henkinen persoona. Tämä henkisyys voi kuitenkin jäädä kehittymättömäksi, jolloin ihminen jää elämis- ja kokemismaailmansa tasolle. Tuolla tasolla omaperäisyys ja persoonallisuus on vähäistä. Persoonan käsitteeseen Scheler liittää ajatuksen kypsyydestä, arviointikyvystä sekä kyvystä tehdä valintoja. Kasvua persoonaksi hän pitää ihmiselle annettuna mahdollisuutena, jossa kasvatuksella on ensisijainen tehtävä, tämän mahdollisuuden edellytysten luojana. (Puolimatka, 2001, 378.) Solasaaren (2003) mukaan Schelerin ajattelussa ihmisen intentionaalisuuteen perustuva persoonaksi kasvaminen on kauttaaltaan eettinen tapahtuma. Intentioiden sisältönä ovat arvot, joita persoona asettaa järjestykseen ja ihminen tuo näin preferoiden, jatkuvasti esille moraaliaan. (Solasaari, 2003, 167.)

Henkistä persoonallisuutta luonnehtii Schelerin ajattelussa Puolimatkan (2001) mukaan kolme piirrettä. Ensinnäkin ihminen määräytyy sen mukaan, millainen todellisuus on, sen sijaan, että olisi kokonaan tarpeidensa, viettiensä tai ruumiillisten tilojensa ohjaama. Toisekseen hän on kiinnostunut ymmärtämään maailmaa sen oman olemuksensa mukaisesti, eikä anna omien tarpeidensa värittää kaikkea näkemäänsä. Kolmantena piirteenä hän pitää sitä, että ihminen kykenee muodostamaan todellisuudesta sellaisen käsityksen, joka tavoittaa jotain sen olemuksesta, sen sijaan, että jäisi käsityksissään pelkkien vaikutelmiensa varaan. Henkinen kasvu laajentaa ja syventää laadullisesti ihmisen näkemystä maailmasta. Sivistyessään ihminen tulee tietoiseksi elämän tarjoamista arvomahdollisuuksista. Hän voi toteuttaa avautuneita arvomahdollisuuksia ja auttaa myös toisia ihmisiä näkemään niitä. Hän on vapaa rakentamaan elämäänsä sen pohjalta, mikä on kaikkein arvokkainta. Sivistys edellyttää yksittäisten tietojen oppimisen sijaan kokonaisnäkemysten muodostamista. Kasvatuksessa

päämääränä voidaan pitää tiedollisen näkemyksen syntymistä, sekä tämän näkemyksen syvenemistä sellaiseksi sisäiseksi ymmärrykseksi, jonka pohjalta ihminen kykenee soveltamaan tietoaan käytännössä. Henkiset teot liittyvät Schelerin ajattelussa pääosin älyyn, tunteeseen sekä tahtoon. (Puolimatka, 2001, 378, 379.)

Solasaaren (2003) mukaan Schelerin ajattelussa sivistyksen ja persoonan kasvun juuret ovat ihmisen luontaisessa halussa tietää ja saada vastauksia miksi-, mitä varten- ja mitenkysymyksiinsä (Solasaari, 2003, 177). Persoonaa Schelerille, Spaderin (2002) tulkinnan mukaan, on se, joka antaa yhtenäisyyttä ihmisen yksittäisille toimille. Vaikka persoona on sen aktiensa ykseys, se ei ole kuitenkaan Schelerin ajattelussa ole niiden sisältö. Ihminen kun on jatkuvasti muutosprosessissa tiettyyn suuntaan, siis transsendentiaaliksi: *"Identity lies solely in the qualitative direction of this pure becoming different"*. Schelerille persoona on sekä järkeä, että sydäntä, joka olemisessaan on moraalisten arvojen kantaja. (Spader, 2002, 112-115, 127.)

Ihmisen itseymmärrys edellyttää kertomusta. Kertomuksen valossa ihminen ymmärtää menneisyyttään sekä hahmottaa tulevaisuuskuviaan. Lapsikin haluaa sijoittaa oman elämänsä osaksi laajempaa kertomusta. Hän etsii käsitystä siitä, mistä kaikki on saanut alkunsa, mikä on olemassaolon järjestys ja mihin on menossa. Niin kutsutut suuret kertomukset pyrkivät antamaan tämänkaltaisiin kysymyksiin vastauksia. Lapsen kannalta ei ole samantekevää, minkälainen suuri kertomus toimii hänen itseymmärryksensä kehyksenä, koska valittu kertomus muokkaa persoonallisuutta. Vanhempi kertoo suurta kertomusta silloinkin, kun hän jättää sen kertomatta. Puolimatkan (2010) mukaan vaarana on välittää kertomus merkityksettömyydestä. Kriittinen, perustavien kysymysten pohdinta, kehittää lapsen valmiuksia arvioida kulttuurissa vallitsevia suuria kertomuksia. (Puolimatka, 2010, 106, 107.)

Scheler, Solasaaren (2003) mukaan, korostaa kasvattajapersoonaa esikuvana, jonka arvomaailma puhuttelee lasta (Solasaari, 2003, 180). Montessori (1950) kirjoittaa samassa hengessä siitä, kuinka todellistumaan pyrkivä lapsi *"kaipaa suojakseen elävää ympäristöä, jota lämmittää rakkaus ja joka tarjoaa sille runsaasti ravintoa ..."* (1950, 24). Skinnari (2011) huomauttaa, että ihmiseksi kasvaminen on ihmisen kasvua kohti ideaansa. Muussa tapauksessahan ihmiselle riittäisi pelkkä sosiaalistaminen. Ihmiseksi kasvamisen haasteeseen liittyy hänen mukaansa kehittyminen kohti minuutta ja kykyä rakastaa toista minuutta. (Skinnari, 2011, 21.)

Tärkeimpiin tunnetekoihin Scheler, Puolimatkan (2001) mukaan, liittyy asioiden asettamisen tärkeysjärjestykseen sekä rakastamisen ja vihaamisen. Persoonan henkinen olemus ja toiminta

perustuvat sekä yksilölliseen todellisuuteen että jäsenyyteen yhteisössä. Yhteisön merkitys korostuu erityisesti kehityksen varhaisvaiheissa, koska pieni lapsi on laajalti sulautunut ympäristönsä ajatusten kanssa. Vasta pitkän kehityskulun myötä tämä yhteinen tietoisuus alkaa väistyä ja lapsen selkiytyneempi tietoisuus minästä valtaa alaa. Edistyessään lapsi saapuu vaiheeseen, jossa hän pyrkii vahvistamaan asemaansa riippumattomana olentona. Valmius rakkauteen edellyttää kehityksessä sitä edeltäviä valmiuksia, siten että samaistumisen kyky on perusta kyvylle nähdä asioita toisten ihmisten kannalta, joka taas on edellytys kyvyllämme kokea myötätuntoa, sekä ottaa toinen huomioon moraalisisissa pyrkimyksissämme. Rakkaus ei ole mahdollista ilman tällaista moraalista pyrkimystä. (Puolimatka, 2001, 381.)

3 Luottamus elämässä

Aihe on herättänyt kysymyksen siitä, mikä on luottamusta kaipaavan ja sitä syvästi elämässään tarvitsevan ihmisen olemus, ja siitä, mitkä ovat ne tekijät, jotka vaikuttavat ihmisen luottamuksen heräämiseen. Kuten johdannossa ilmeni, aiheelle ei löytynyt valmista vahvaa teoretisointia ja tässä luvussa esitetään hahmottelemaa siksi. Jotta lukija voisi seurata kirjoittajan ajatuksenjuoksua, tekstiin on aukikirjoitettu tärkeimpiin valintoihin johtaneita päättelyketjuja. Tämän luvun ensimmäisestä osasta ilmenee tutkimuksen taustalla oleva ihmiskäsitys. Scheler ajattelee, Solasaaren (2003) mukaan, ihmisen kykenevän henkensä kautta keskittymään asioihin sisältökeskeisesti sekä erottamaan asioiden olemuksen niiden olemassaolosta ja liittämään tämän olemuksen kaikkiin muihin samaa olemusta edustaviin kohteisiin (Solasaari 2003, 24). Tällainen kyky tarkastella asioita etäämpää, erottaa asioiden olemus niiden olemassaolosta, sekä kyky keskittyä asioihin sisältökeskeisesti, on luottamuksen sekä toivon syntymisen ja säilymisen kannalta nähdäkseni, keskeistä.

Relativistit eivät usko yleispätevien totuuksien olemassaoloon, vaikkakin tulevat samalla tunnustaneeksi yhteen ehdottomaan totuuteen, siihen, ettei ole olemassa ehdottomia totuuksia. (Puolimatka, 2010, 213.) Vaikka kaiken epäily onkin mahdotonta, on täysin totta, että olisi voitava ja kyettävä tarkasti ja huolella arvioida erilaisia kantoja ja näkemyksiä. Kriittisen arvioinnin myötä Zagzebskin (1996) mukaan ihmisen olisi tärkeä pystyä erottamaan ne käsitykset ja tiedolliset auktoriteetit, jotka kuhunkin kysymykseen liittyen, ovat luottamuksen arvoisia. On kyettävä luottamaan siihen, mikä näyttää hyvin perustellulta, huolimatta siitä, vakuuttaako se muita. Tätä rohkeutta hän nimittää älylliseksi rohkeudeksi. (Zagzebski, 1996, 160.) Luottamus tässä tutkimuksessa ymmärretään siis intentionaalisenä tunteena, joka tarvitsee kohteen, joka sen herättää ja ylläpitää. Tunnekokemusta (vaihtelua luottamuksen ja epäluottamuksen tunteen välillä) oleellisempina siinä pidetään luotettavan löytymistä. Teoriaosiosan loppuosassa keskitytään luottamuksen rakentumisen ja sen ehtojen tarkasteluun tämänkaltaisista näkökulmista. Saksankielisten teosten osalta tekstissä on jouduttu tukeutumaan esiteltyjä käsityksiä englanniksi tai suomeksi tutkineiden tulkintoihin.

3.1 Ihmiskäsitys

Luottamus tuntuu elävän vain tiettyjen arvojen, esimerkiksi avoimuuden, totuudellisuuden, rehellisyyden ja hyvyyden keskellä. Naturalistisista lähtökohdista voi olla vaikea selittää niitä

tunteita, joiden kautta ihminen on kosketuksissa arvoihin (Ojansuu, 2014, 134). Tällaisia tunnealueita ovat ensiksikin arvotunteet, kuten rakkaus, toivo ja oikeustaju, jotka ovat tietoisesti arvoihin suuntautuneita tunteita, tai henkiset tunteet, joilla viitataan ihmisen kokemukseen elämän tarkoituksesta ja olemassaolon perimmäisestä luonteesta sekä tunteet, joilla ihminen on kosketuksissa haavoittuvuuteensa, ja jotka sisältävät sanattoman arvostuksen. Tällaisia ovat esimerkiksi suru, pelko ja viha. Ihmiskäsitys, josta ei löydy perusteita tämänkaltaisille tunteille, kaventaa näkemystä tunne-elämästä. (Puolimatka, 2011, 34, 35.)

Tutkimuksen ihmiskäsitys edustaa niin kutsutun holistisen ihmiskäsityksen perinnettä (Rauhala, 2005, 28). Rauhalan (2005) mukaan termillä viitataan siihen, että ihminen on kyllä kokonaisuus, mutta että hänen olemassaolossaan on perustavanlaatuaista erilaisuutta, jota ei voida palauttaa yhdestä olemismuodosta toiseen. Hänen mukaansa empiirisessä tutkimuksessa tämä tarkoittaa sitä, että kukin olemismuoto tulee huomioida täysimääräisesti ja kuvata sekä selittää sen perusstruktuuria vastaavasti. (Rauhala, 2005, 28.)

Seuraavassa esitellään hieman tarkemmin Puolimatkan (2001) tulkitsemana, Schelerin ihmiskäsitystä. Scheler ajattelee, että ihmisellä on ruumiin ja sielun lisäksi henkinen olemus, jonka alkuperä on persoonallisessa Hengessä, Jumalassa. Hän erottelee ”minän” ja henkisen ”persoonan” toisistaan. ”Minällä” hän tarkoittaa yksilön empiirispsykkistä elämysminää, jota voidaan tutkia empiirisen psykologian keinoin. Tuon ”minän” eli ihmisen empiirispsykkisen rakenteen Scheler näkee tasoina, joista alempi sisältyy aina ylempään. Perustavalla tasolla vaikuttaa halu, jolla Scheler viittaa ulospäin suuntautuvaan kasvamisen ja lisääntymisen viettiin. Toinen taso muodostuu vaistoista, joihin liittyy vain vaistotoimintojen kannalta merkityksellisten asioiden havaitsemista. Kolmannen tason hän nimeää ”assosiativiseksi muistiksi”, joka on kykyä yhdistää asioita toisiinsa ja muistiaineksen uudelleen tuottamista sekä ehdollista refleksiä. Mielihyväperiaatteen hän ajattelee vaikuttavan tällä tasolla. Neljäs taso koostuu ”orgaanisesti sidotusta” älykkyydestä. ”Orgaanisesti sidotulla” Scheler tarkoittaa sitä, että älykkyys on rajoittunut tällä tasolla palvelemaan viettejä ja tarpeita, ja se kuuluu, hänen mukaansa, niin ihmiselle kuin korkeimmille kehittyneille eläimillekin. Ihmisen varsinainen olemus löytyy kuitenkin vasta tämän tason yläpuolelta. Tätä olemusta ei voida tavoittaa biologian tai psykologian käsitteillä, koska sen perusta on olemassaolon alkuperässä, johon Scheler ihmisen ”hengellä” viittaa. Henki sisältää järjen, mutta myös tietynlaisen havainnon, sekä sellaiset tunteeseen ja tahtoon liittyvät henkiset toiminnot, kuten hyvyys, rakkaus, uskollisuus, kunnioitus, henkinen ihmettely, autuus ja epäily. Sitä toimintakeskusta,

jossa henki ilmenee äärellisen olemisen sisällä, Scheler nimittää persoonaksi. (Puolimatka, 2001, 374-377.) Gubser (2014) ja Schneck (1987) ymmärtävät Schelerin tarkoittavan persoonalla sen aktien ykseyttä (ks. Gubser, 2014, 87; Schneck, 1987, 46).

Scheler ajattelee, Puolimatkan (2001) mukaan, että persoonana ihmisellä on kyky tehdä itsensä omaksi kohteekseen. Tämän lisäksi hän voi tiedostaa ympäristönsä ajattelunsa sekä tietonsa kohteena, ottaa siihen etäisyyttä ja havaita ympäristössä ilmeneviä olemuksia. Henkisessä persoonallisuudessaan ihminen on vapaa niin vieteistään, kuin orgaanisen elämän ja kaiken siihen kuuluvan vallasta ja paineesta. Maailma on täten henkisesti aktivoituneelle ihmiselle tietyllä tavoin avoimien mahdollisuuksien maailma. Ihminen voi myös ilmaista tätä ajatteluaan käyttämiensä symbolien avulla, jolloin ympäristöstä tulee ”maailma”. Maailma on siis olemassa suhteessa henkiseen persoonaan. Scheler ei kuitenkaan tarkoita tällä sitä, että maailman olemassaolo olisi meistä riippuvaista, tai että kaikki tieto olisi relatiivista, koska hän ajattelee maailman alkuperän, olemassaolon sekä sen ominaisuuksien määräytyvät persoonallisesta Jumalasta. Henkiset teot perustuvat pyrkimykseen nähdä asioiden olemuksia ja kykyyn koota havainnot reflektiivisesti korkeammalle tasolle, jossa ne yhdistyvät persoonan itsetietoisuudeksi. Tämän pyrkimyksen itsensä kokoamiseen, siis itsetietoisuuteen, hän näkee ominaiseksi vain ihmiselle. (Puolimatka, 2001, 376, 377.)

Pykäläinen (2004) on tutkinut väitöskirjassaan logoterapian ihmiskäsitystä, arvoja ja kasvatusta. Hänen mukaansa Frankl hahmottaa ihmisen olemuksesta kolme ulottuvuutta: somaattisen, psyykkisen ja henkisen (Pykäläinen, 2004, 73, 74). Tällä niin kutsutulla ulottuvuusontologialla, Frankl ei tarkoita ihmistä kolmena kerroksena. Sen sijaan hän ajattelee ulottuvuutta tilana, jossa eri ulottuvuudet kohtaavat ja läpäisevät, aivan kuten kolmiulotteisen maailman pituus, leveys ja korkeus. Ihmisen kolme ulottuvuutta - somaattinen, psyykinen ja henkinen - kohtaavat toisensa olemassaolomme joka tilanteessa. (Frankl, 2005, 38-40.) Somaattinen ulottuvuus kattaa tässä ihmiskäsityksessä Pykäläisen (2004) mukaan ihmisen kehontoiminnat biologis-fysiologisine toimintoineen. Psyykkisellä ulottuvuudella viitataan ihmisen vointiin, kuten vietti- ja vaistotoimintoihin, toiveisiin ja haluihin. Tälle ulottuvuudelle sijoitetaan käsityksessä myös ihmisen älylliset lahjakkuudet, kognitiot ja emotiot. Ihmisen varsinaisen ominaislaadun Frankl näkee olevan henkisellä ulottuvuudella, jolla hän tarkoittaa ihmisen asennoitumiseen kehonsa ja psyykensä toimintoihin. Tätä ulottuvuutta ovat täten tahdonratkaisut ja intentionaalisuus, mutta myös tiedonjano, taiteellisuus, luova toiminta, uskonnollisuus, eettisyyden kokeminen ja arvojen tajuaminen ja rakkaus. (Pykäläinen, 2004, 75.)

Ihminen toteuttaa Franklin mukaan varsinaista ihmisyytään henkisessä ulottuvuudessa tai transsendoimalla itseään (Frankl, 1985b, 134-135). Vaikkakin Pykäläinen (2004) ymmärtää Franklin ajattelevan, että ihminen on kokonaisuus, ihmisen henkinen ulottuvuus eriytyy tämän kokonaisuuden puitteissa psyykkisestä ja somaattisesta. Tätä henkisen ulottuvuuden eriytymistä muista ulottuvuuksista Frankl nimittää noo-psykkiseksi atagonismiksi, jolla hän viittaa siihen, että ihmisen psyykinen ja henkinen eivät sijaitse vain vierekkäin, vaan että nämä osat ovat myös vuorovaikutuksessa keskenään ja että ne voivat vaikuttaa jopa toisiaan vastaan. Erityisesti ihmisen henki voi asettua sellaisia psyko-sosiaalisia ominaisuuksia vastaan, jotka häntä painavat. ”Henkisellä” Frankl ei viittaa vain uskonnollisuuteen tai älyllisyyteen. Henki ihmisessä on se, joka tekee ihmisen kykeneväksi avoimuuteen maailmalle ja tämän kyvyn myötä hänellä on kyky vastustaa egoismia, egosentrisyyttä sekä eristäytyneisyyttä. Itsen transsendenssin ja itsestä etäänntyminen edesauttaa itsetuntemusta sekä yhteyden löytymistä muiden kanssa. Frankl ajattelee, että vaikka olemmekin pitkälti perimän, kasvatuksen ja ympäristömme muovaamia, meillä on kuitenkin mahdollisuus ottaa kantaa useisiin asioihin. Meidän ei Franklin mukaan täten tarvitse olla ympäristömme armoilla tai toisaalta viettiemme vietävinä, vaan ihmisellä on kyky ottaa etäisyyttä ja toimimaan näitä vastaan. Kykenemme siis katselemaan tilannettamme ja itseämme ikään kuin ulkopuolisin silmin. (Pykäläinen, 2004, 76, 77.) Lukasin (1991) mukaan esimerkiksi pienellä vauvalla ei ole käytettävänä tätä henkistä ulottuvuutta, mutta hänelläkin henkinen on mukana potentiaalina, heräämisen mahdollisuutena (Lukas, 1991, 22).

Frankfurt (1991) ajattelee, että persoona on enemmän kuin pelkkien halujen, valintojen ja harkinnan subjekti; persoona kykenee muodostamaan myös ”toisen asteen haluja”. Tällä hän viittaa siihen, että ihmiselle on mahdollista arvioida halujaan ja toiveitaan koskien sitä, minkälaisen halujen hän tahtoo hallitsevan itseään. (Frankfurt, 1971, 7.) Ahlmanin (1929) mukaan ihmisen kyky tahtoa samanaikaisesti kahdella tavalla, tulee esille esimerkiksi siinä, että hän voi asettaa toisia arvoja korkeimmiksi ja toteuttaa kuitenkin elämässään alemmiksi käsittämiään arvoja (Ahlman, 1929, 8). Persoonan itsetietoisuuteen kuuluu mahdollisuus asenteeseen, jossa hän voi kysellä omien tekojensa syitä. Jos ajatellaan, että ihmisen persoonan määrittelevät hänen arvonsa ja päämääränsä, voidaan myös ymmärtää persoonan olevan sellaisen, joka voi myös kysellä sitä, mitä hänen arvonsa palvelevat ja että näkeekö hän oikeaksi tämänhetkiset halunsa ja päämääränsä. (Puolimatka, 2011, 122, 123.)

Kristillis-juutalaisessa sekä antiikin perinteessä arvotajunta on oleellinen, ihmisen persoonan osatekijä. Ihmisen minuus rakentuu arvojen varaan ja keskeiset tunteet selittyvät

mielekkyyden ja arvon kokemuksesta. Omatunto voidaan nähdä eettisen tiedon ja eettisten tunteiden keskuksena. Siitä voidaan tarkastella tietoa, tunnetta ja tahtoa tai sen syvyysulottuvuutta ja sisältöä. Tällainen laaja tarkastelutapa, on ollut tyypillistä niin kutsutussa luonnonoikeuden perinteessä. (Puolimatka, 2011, 68, 69, 81-83, 340.)

3.2 Luotettavan etsimisestä

Kuinka ihminen voi saada ylipäätään mitään luotettavaa, arvokasta tietoa, saatikka ymmärrystä elämästä? Pikkaraisen (2017) mukaan tietoteoriassa tiedoksi luetaan sellaiset uskomukset, joihin uskomisen on tiedollisesti oikeutettua ja perusteltua (Pikkarainen, luento, 2017). Puolimatka (2010) näkee tietämisen ja oppimisen liittyvän toisiinsa. Tietäminen edellyttää hänen mukaansa omakohtaista suhdetta tiedon kohteisiin ja niiden perusteluihin. Uskomukset eivät ole vielä tietoa, koska tieto edellyttävän omakohtaista näkemystä sanojen takana vaikuttavasta todellisuudesta. Tämän näkemyksen muodostuminen on yhteydessä itsetuntemukseen. (Puolimatka, 2010, 65; 2011, 46.)

Aidon oppimisen tunnusmerkkinä Puolimatka (2011a) pitää oppijan omaa aktivoitumista käyttämään tiedollisia valmiuksiaan ymmärtävänä ja itsenäisenä olentona. Passiivisuus ja epäitsenäisyys eivät näin ollen kuulu aitoon oppimiseen. Käsitusten tiedollisten perusteiden ymmärtäminen edellyttää sitä, että oppija suhteuttaa oppimaansa aiempaan kokemukseensa, tunteisiinsa ja intuitioihinsa, oppii ymmärtämään asioiden yhteyksiä ja liittämään yksityiskohdat kokonaiskuvaan. Oppimisen tuloksena ihmisen tapa suuntautua todellisuuteen muuttuu. Se merkitsee tietorakenteiden jäsentymisen selkeytymistä sekä toimivampien sisäisten mallien muodostamista. Siksi oppiminen onkin usein pitkä ja monivaiheinen prosessi. Arvojen ja periaatteiden ohjatessa oppijaa, voivat vääristely, epäjohtonmukaisuuden, tosiasioiden epäoikeudenmukaisen käsittelyn sekä toiveajattelun vaikutukset vähentyä. Arvojen oikeutus edellyttää kuitenkin laaja-alaisia oletuksia todellisuuden perimmäisestä luonteesta (Puolimatka, 2011, 46, 194, 198, 200.)

Puolimatkan (2010) mukaan moni luopuu yrityksestä löytää vastausta olemassaolon perustaviin kysymyksiin tajutessaan, että vastaukset näihin kysymyksiin jäävät aina vaille lopullisesti perusteltua vastausta. (Puolimatka, 2010, 108). Valitsemattomuus johtaa hänen mukaansa tulevaisuuden näköalojen sattumanvaraisuuteen. Merkitseekö arvon kokemisen osittainen tunneperäisyys sitten sitä, ettei se tarjoa tietoa? Toisaalta juuri tunteen voidaan nähdä saattavan meidät kosketuksiin todellisuuden kanssa. Intuitiivisen tiedon oikeutus tulee

esille vaikkapa silloin, kun ajatellaan viattomien kidutusta. Kiistattomana totuutena pidetään sitä, että se on väärin. Tämä intuitiivinen tieto kyseisen väitteen totuudesta on varmempaa kuin mikään sen puolesta esitettävä perustelu. (Puolimatka, 2010, 93, 108; 2011, 96.) Kuinka ihailtavaa järki sitten onkaan, sillä ei selittää moraalisten kokemustemme moninaisuutta. (Spader, 2002, 3, 4.) Joudumme joka tapauksessa kohtaamaan moraalisten valintojemme seuraukset, eli niiden tarjoaman moraalisen tiedon: väärät moraaliset periaatteet heikentävät yhteiselämän laatua. (Budziszewkin, 2004, 152-160.)

Gadamerin (2004) ajattelu vie pohdintaa samaan suuntaan. Hän huomauttaa, että jokaisella kysymyksellä ja väitelauseella on oma motiivinsa, ja että tietty kysymystilanne luo jokaiselle väitelauseelle väistämättä myös merkityshorisontin. (Gadamer, 2004, 22, 23, 87.) Yleinen, ajassamme vallitseva ajatus on, että ei ole olemassa objektiivisia arvoja. Gadamerin (2004) mukaan relativismi johtaa kuitenkin nihilismiin. Hän huomauttaa, että jokaisella väitelauseella on motiivinsa lisäksi edellytyksiä, jotka eivät lauseessa itsessään tule sanotuksi. Näin ollen totuus on kokonaisuus. Gadamer myös pohtii sitä, jääkö tieteessä tuomatta esille asioita, jotka kuitenkin ovat olemassa - joita koetaan ja pidetään tärkeinä. (Gadamer, 2004, 5, 20, 22.)

Scheler haastoi, Spaderin (2002) mukaan, Kantin ankaran rationaalisen etiikan. Klassisen fenomenologian keinoin hän palautti tunteiden merkityksen moraalissa, erottaen ”kognitiiviset” tunteet intohimoista. Hänen löytönsä oli, että rakkauden akti avaa silmämme korkeimpien arvojen maailmalle vihan aktin sokaistessa ja vääristäessä visiotamme arvoista. Scheler puolusti kokonaisen ihmisen autonomiaa ja arvokkuutta ensisijaisesti tuntevana oliona. (Spader 2002, 3.) Solasaari (2011) ymmärtää Schelerin liittävän yhteen tuntemisen ja tietämisen. Tutkimuksissaan Scheler toimi pioneerina ja varhaisen kuolemansa vuoksi hänen työnsä jäi keskeneräiseksi. Hänen kehittelemänsä ajatuksen siemenet ovat kuitenkin nousseet uudelleen esille tämän päivän eettisessä keskustelussa (Solasaari, 2011, 30). Puolimatka (2011a) olettaa ihmisen tietoisuuden olevan yhtenäinen kokonaisuus, jossa voidaan erottaa kolme erilaista orientoitumisen tai suuntautumisen tapaa: tietäminen (kognitio), tahtominen (konaatio) ja luovuus (luova mielikuvitus), ja tuntemista hän pitää kaikkien näiden kolmen perustana. (Puolimatka, 2011, 340.)

Spader (2002) ymmärtää Schelerin tunteisiin liittyvää ajattelua seuraavasti. Hänen mukaansa Scheler tekee eron tunnetilan, esimerkiksi kivun ja sitä kohtaan tunnetun tunteen, joka voi olla kärsimystä, kestämistä tai jopa nauttimista, välillä. Hän jatkaa tunteiden jaottelua erottamalla

intentionaaliset tunteet pelkistä tunnetiloista. Esimerkiksi kiihtymyksellä tai himolla ei hänen mukaansa päästä ymmärtämään tai käsittämään mitään. Intentionaalisilla tunteilla sen sijaan ihminen voi saada tietoa objektiivisista arvoista. (Spader, 2002, 83-85.)

Scheler osoittaa, Gubserin (2014) ja Spaderin (2002) mukaan, että se, mitä ihminen saa annettuna intuitioittensa kautta, on alun perin sisällöltään paljon rikkaampaa, kuin mitä tämä aisteilla olisi voinut päätellä niiden (olioiden) alkuperästä ja logiikasta. Niistä eletyn elämän kokemuksista, joita on mahdotonta ymmärtää pelkistä sanoista, esimerkkinä voisi olla kokemus äidinrakkaudesta. Scheler perustaa arvo-objektivisminsa näihin välittömässä intuitiossa annettuihin faktoihin. Sitä, miksi asioiden olemus ei kaikille avaudu helposti ja nopeasti, hän selittää näkemiseen vaikuttavilla asioilla. Hänen mukaansa sekä paikka, josta ihminen katselee asioita, että tapa, jolla hän katsoo, vaikuttaa siihen, kuinka hän näkee. Näin ollen eri ihmisten suhtautuminen kuhunkin ilmiöön voi vaihdella, samoin kuin se, millaisena kunkin asian kantama arvo kullekin esittäytyy. Ihmiskunnassa vallitsevista erilaisista tavoista nähdä ei täten voida johtaa objektiivisten arvojen olemassaolon kieltämistä. Vahvat uskomukset voivat vaikuttaa sen, ettei yksilö pääse näkemään asioiden olemusta. (Gubser, 2014, 86; Spader, 2002, 49-57, 68.)

Myös Taylor (2012) perustaa moraaliontologian määrittelynsä ihmisen intuitiiviseen kykyyn oivaltaa elämän arvo, sekä ymmärrykseen siitä, että toista ihmistä on kohdeltava arvokkaasti. Hän pohtii sitä, mikä on tällaisen arvottavan ihmisen olemus ja hänen paikkansa maailmassa. Perimmäisen luottamuksen kohteesta määräytyvät hänen mukaansa kunkin yksittäisen, yksilön kohtaaman asian paikka ja arvo, se, millaiseksi hän kohtaamansa näkee ja ymmärtää. (Taylor, 2012, 8,9.)

3.2.1 Sanoista ja niiden merkityksestä

Taylorin (2012) mukaan kieltä ymmärretään vain sitä taustaa vasten ja siinä taustaymmärryksessä, minkä ajatustenvaihto sosiaalisessa ympäristössä ja ympäröivässä yhteiskunnassa mahdollistaa. Hän näkee, ettei tämä oikeuta kuitenkaan johtopäätökseen, jonka mukaan hyvä ja oikea olisivat, pelkästään relatiivisia, suhteellisia, todellisuuteen kiinnittymättömiä tai perustumattomia käsitteitä, niillä on todellinen yhteys ihmisiin ja elämään. Taylor kysyykin, onko ihmisellä mitään muuta mahdollisuutta ymmärtää eloonsa liittyviä asioita, kuin nojautumalla termeihin, jotka hän kriittisen pohdiskelun ja erehtymisten korjaamisten kautta on saavuttanut? Vain niiden kautta ihmiselle on mahdollista saada

elämästään parhaiten selvää. Itseymmärryksen edellyttää tällaisia termejä, mikä tulee esille esimerkiksi pohdittaessa tunteita tai motivaatioita. Ihminen on, hänen mukaansa, laajalti sellaisten sanojen ympäröimiä, jotka vaativat tarkkaa pohdintaa ja määrittelyä. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi vapaus tai arvokkuus. Taylor muistuttaa, että ne ovat välttämättömiä tieteellekin, sen kuvaillessa ihmisten elämää. Elävästä elämästä erillisen tieteellisen kielen muodostaminen on näin ollen mahdotonta, eikä arvoa ja faktaa voikaan erottaa toisistaan. (Taylor, 2012, 57-60.) Schopenhauer (1945) huomauttaakin, että käsitteet eivät voi missään tiedossa olla ensimmäisenä, vaan ne ovat peräisin jostakin havainnosta (Schopenhauer, 1945, 49). Gadamerin (2004) kuvailema Aristoteleen havainto siitä, että vain ihmisellä on logos, jolla he voivat ilmaista toisilleen sitä, mikä on vahingollista, mikä hyödyllistä, ja siten myös sen, mikä on oikein ja väärin, kertoo mielestäni samasta asiasta. (Gadamer, 2004, 79).

Ihmisiä yhdistävät samanlaiset arvomaailmat. Arvot eivät kuitenkaan ole arvoja sen tähden, että ne yhdistävät ihmisiä, vaan siksi että ne ovat arvoja. Etiikkaa ei siis voida kumota käytännöllisillä näkökohdilla. (Ahlman, 1929, 101, 128.) asiat ovat olemassa ihmiselle merkityksinä. Arvoihin liittyvä sanasto ei täten ole konstruoitu yksilön reagoineista ilmiöihin. Usein on niin, että tietyt moraaliset näköalat saattavat kyllä liikuttaa, toimia ikään kuin kehotuksena muutokseen. Silti minkään asian ”liikuttavuus” sinänsä, ei synnytä arvoa, tee siitä hyvää tai huonoa. Sen sijaan hyvät asiat saavat liikkeelle. Ennen toimintaansa, ihmiselle on auennut jonkin asian arvo, ja tämän oivaltaminen, saattaa laittaa hänet liikkeelle. Myös sanastomme joistain sanoista, kuten rohkeus ja jalous, ilmenee selvästi se, kuinka asian liikuttavuudesta, praktisuudesta, ei voida vetää johtopäätöstä sen arvosta. Maailman yksityiskohtainen kuvaaminen vaatii näitäkin sanoja. (Taylor, 2012, 68-74.)

Koska sanat ovat merkityksiä, niillä täytyy, Taylorin (2012) mukaan, olla yhteys ihmisen olemiseen, myös tunteiden tasolla. Ihmisen on siis sanojen selityksessä, nojaututtava moraaliseen intuitioonsa. Luottamus tietoisuuteen tulleista havainnoista pohjautuu suurimmalta osin varmuuteen havainnoista. Kohdatessaan jotain yllättävää, aiempiin havaintoihin sovittamatonta, näennäisesti väärää, on pysähdyttävä, keskityttävä ja katsottava asiaa uudestaan. Ihminen elää siis jonkinlaisen ennako-oletuksen varassa siitä, kuinka asioiden tulisi olla. Uutta kohdattuaan on alettava tarkastella käsityksiään ja havaintojaan tarkemmin ja pohdinnan ja harkinnan avulla, käsityksiään voi sitten korjata. Uusien asioiden löytäminen tapahtuukin tällä tavoin vanhoja käsityksiä vaihtamalla reflektioineissa löydettyihin, parempiin, enemmän todellisuutta vastaaviin näkemyksiin. Kyetäkseen

toimimaan ja saavuttamaan ymmärryksen asioiden luonteesta, ihmisen on nojaututtava arvioinneissaan intuitioon ja asioiden tutkimiseen. (Taylor, 2012, 74, 75.)

Ihmisen syvimpiä moraalisia vaistoja, intuitioita, joiden kautta ihminen maailmaa ymmärtää, Taylor (2012) pitää, ihmisen syvään juurtuneena tajuna ihmiselämän arvosta. Maailma sisältää ontologisia, havaittavissa olevia väitteitä, joita voidaan rationaalisesti pohtia ja tutkia. Ihmisen moraalisisissa reaktioissa, intuitioissa on siis kaksi puolta: ne eivät ole ainoastaan aitoja tunteita, vaan myös väitteiden hyväksymistä objektista. Reaktioiden johdonmukaisuutta voidaan vaatia ainoastaan silloin, kun reaktio nousevat jostakin meistä riippumattoman objektin ominaisuudesta. Päästäkseen selville reaktioistaan, ihmisen on identifioitava, mikä tekee jonkun reaktion sopivaksi objektiin ja tässä vastaavuussuhteessa muotoilla näiden ”vastaustensa” (reaktioidemme) luonnetta. On siis tehtävä selväksi se, mitä olettamuksia on itsestään ja paikastaan maailmassa. Käsitusten takana vaikuttava moraalinen ontologia on usein laajalti sanaton ja peiteltyä. Tämä on selvästi nähtävissä esimerkiksi Neuvostoliiton aikaisissa laaja-alaisissa, puolueelle myönteisissä asenteissa, vaikkakin niiden seurauksena hirvittävä määrä ihmisiä surmattiin. Jos yksilö ei ota vastuuta ontologiaa koskevista ratkaisuksistaan, sen ottaa yleensä joku toinen. Maailmassa onkin Taylorin mukaan suuri tarve tausta-ajattelun artikuloinnille. Moraalisilla reagoineillaan ihminen sitoutuu ihmisolennon olemusta ja statusta koskeviin väitteisiin. (Taylor, 2012, 5-10.) Luottamus asettaa ihmisen näin ollen käsittäkseni hyvin vastuulliseen asemaan.

Cary (2013) tuo esille intuitioista sen seikan, että vaikka niitä onkin usein vaikea selittää, ja vaikeivat ne ole järjellisen tulosta, eivät ne kuitenkaan ole järjelle vieraita. Intuitiota on hänen mukaansa kutsuttu myös ”intuitiiviseksi järjeksi”. Intuitioita voidaan selittää, niiden paikkansa pitävyydestä väitellä ja jopa todistaa oikeiksi tai vääriksi. Hän pitää niitä tavanomaisina inhimillisen taidon ja ymmärryksen tuotteina, jonka vuoksi ne toisinaan välittävät ihmiselle jotain todellisuudesta oikein, mutta voivat myös erehtyä ja olla väärinä. Aivan samoin kuten pyrkimyksissään löytää ratkaisuja ja selvittää asioita ihminen ei ole erehtymätön, ei hän ole sitä myöskään intuitioissaankaan. Ne eivätkä täten ole arvostelun yläpuolella olevia. (Cary, 2013, 51, 52.)

Spader (2002) tulkitsee Schelerin arvoihin liittyvää ajattelua seuraavasti. Hänen mukaansa Scheler ajattelee, että aivan samoin kuten värien nimet viittaavat fyysisten esineiden ominaisuuksiin, viittaavat arvojen nimet hyvänä pidettyjen asioiden ominaisuuksiin. Samoin kuten värit hyväksytään ominaisuuksien nimeämisenä, voidaan myös arvot hyväksyä tällä

tavoin nimeämisinä, ilman että niitä tarvitsisi esitellä liitettynä johonkin ihmiseen tai asiaan. Voimme siis erotella laadullisesti asioita toisistaan. Arvot ovat Schelerin mukaan näin ollen riippumattomia niiden kantajista. Jonkin asian arvo voi valjeta meille myös uudella lailla vasta ajan myötä (Spader, 2002, 69-71.) Ojanen (2011) huomauttaa, että samoin kuin kieli, tämä ihmisen perusrakenne, jonka puitteissa ihminen on ja tekee valintojaan, ei ole hänen keksimäänsä tai valitsemaansa, eivät myöskään arvot ihmisyyden perusrakenteena, ole hänen luomuksiaan tai keksimiään. Kukin kuitenkin omaa omanlaisensa suhteensa niihin. Myös hänen mukaansa arvot ovat ihmisen tapa olla maailmassa. (Ojanen 2011, 10.) Gadamer (2004) kuvaa ymmärtääkseni samaa asiaa toteamalla, että tosi oleminen ja tosi puhe kuuluvat alkuperäisesti yhteen (Gadamer, 2004, 15, 24)

3.2.2 Tietäminen olemissuhteen

Solasaaren (2003) mukaan Scheler näkee vaarana sen, että useisiin eri kohteisiin (esim. fysiikka, mystiikka, historia) liittyvän tiedon erityislaadun ohella unohdetaan, että tiedosta tulisi voida sanoa jotakin myös yleisellä tasolla. Toisaalta vaarana on myös liiallinen yleistäminen, kuten esimerkiksi pragmatismien piirissä, jossa näkökulma tietoon kavennetaan koskemaan vain käytännöllisesti merkitseviä väitteitä. Scheler päätyy määrittelemään tietämisen olemissuhteeksi. Tietämiseen liittyvässä suhteessa tiedon kohde, olevan olemus, tulee osaksi tietävää. Tässä yhteydessä tiedon kohde pysyy muuttumattomana. Tämä suhde edellyttää ihmisessä henkeä, joka aktiensa kautta auttaa ymmärtämään olemukset erillisinä niiden reaalisesta olemisesta. Hengen toiminta taasen perustuu rakkauden perusaktiin, jossa ihminen suuntautuu erilaisia olemuksia kohti. Tietämisessä omistetaan se, mitä rakkaus tavoitteli. (Solasaari, 2003, 175, 176.)

Tietämisen määrittely olemissuhteena vaikuttaa tietämisen päämäärän määrittelyyn. Tietäminen on siis palvelemissa sitä, miksi ihminen tulee. Solasaaren (2003) mukaan Scheler ajattelee, että tietäminen saa muutosta persoonassa, joka kehittyy, muuttuu ja saa uusia rakenneseosia itseensä tietämisen kautta. Tämän lisäksi tietäminen aiheuttaa muutosta maailmassa, sekä ihmisen kyvyssä hallita maailmaa sen ilmiöineen. Kaikenlaisen tiedon lähtökohta on ihmisen halu tietää. Tämä halu suuntautuu Schelerin mukaan kolmelle tasolle. Intentionaalisen ihmetyksen tunteensa myötä ihminen kyselee miksi-, mitä varten sekä miten-kysymyksiä. Näistä kysymyksistä nousee metafyyssinen ihmetys siitä, miksi ylipäätään on olemassa jotain? (Solasaari, 2003, 176, 177.)

3.2.3 Havainnoitsija

Tässä luvussa esitellään muutamia havaitsemiseen vaikuttavia oleellisia seikkoja. Havaitsemista tarkastellaan avoimen asenteen ja rehellisen etsinnän näkökulmista. Lisäksi kahdessa viimeisessä jaksossa tuodaan esille tunne-elämän ja havaitsemisen yhteyttä.

Avoim asenne

Tiedon hankkimisella on edellytyksiä. Ensimmäinen niistä on avoimuus, joka on valmiutta kohdata asiat sellaisina kuin ne ovat, ehkäpä hyvinkin erilaisina kuin odotetaan. Ahlman (1929) toteaa, että havaitsemattomiksikin jääneet asiat vaikuttavat ihmisen sisäisen havainnon kokonaisuuteen (Ahlman, 1929, 15). Bleicherin (1990) mukaan hermeneutti Bettille eettisten ja esteettisten arvot olivat ideaalista, objektiivista todellisuutta. Hän päätyi ajattelemaan, että ihminen saa tietoa tästä arvotodellisuudesta mm. suhtautumalla avoimesti ja myönteisesti niiden mahdolliseen olemassaoloon. Arvojen olemassaolo ei hänen mukaansa ole löydettävissä kielestä. Sen sijaan niiden maailma löytyy kielen ja jopa merkitysten maailman takaa. (Bleicher, 1990, 28-30.)

Gadamerin (2004) mukaan ihmisen tulisi tiedostaa ymmärtämistään ohjaavat ennakkoluulot nähdäkseen ja kuullakseen oikein. Ennakkoluulon tunnistaminen edellyttää sitä, ettei ennakkoluuloa hyväksytä suin päin, vaan sitä pidätellään. Ymmärtäminen alkaa jonkun asia puhutellusta, siis jonkun asian kosketettua, ihmistä. Kuullakseen toisen ihmisen tai perinteen käsityksiä, ihmisen on näille annettava mahdollisuus ja pidettävä tämä mahdollisuus ”avoimena”. Avoimuus sille, mitä nämä haluavat hänelle sanoa ja päteväksi väittää, tulisi säilyttää. Lisäksi jos ymmärtää niistä nousevan joitakin kysymyksiä, tulisi esittää ne myös itselleen. Eri keskusteluihin kutsuttuina ihminen olla. Gadamerin mielestä, kuin leikkiä väheksyvä lapsi, joka ei ole siinä täysillä mukana. Tällaisesta ihmisestä sanotaan, ettei hän osaa leikkiä. Leikkiä luonnehtii helppous, vapaus ja onnistumisen tuottama tyydytys, siihen osallistujat voivat tulla leikin hengen täyttämiksi. Hän näkee leikissä ja keskustelussa vallitsevan rakenteellisen yhteyden. Keskustelun tempaistessa leikin tavoin mukaansa, sitä ei määrää enää yksilön tahdon pidättyväisyys tai avoimuus, vaan keskustelussa käydyn asian laki. Se houkuttelee puhumaan ja vastaamaan. Onnistunut keskustelu voi jatkua vielä sielun sisäisenä keskusteluna itsensä kanssa. (Gadamer, 2004, 27, 38, 39.)

Kysymys sisältää Gadamerin mukaan viitteitä vastauksesta, koska se avaa todellisuuden tiedon kohteeksi tietystä näkökulmasta, olettamuksista katseltuna. Näin näkökulma ja

oletukset asettavat ne ehdot, joiden avulla ihminen näkee sen, mitä on vielä selvittämättä. Kysymys voi tavoittaa tai olla tavoittamatta sitä, mikä todella on avointa, ja siten kysymys voi olla väärä tai oikea. Väärä kysymys vääristää näkemistä, koska se pitäytyy vääriin oletuksiin. Vääristynyt kysymys ohjaa katsomista suuntaan josta se, mikä on avointa, ei ole löydettävistä. Aito kysymys sen sijaan nousee tiedosta, ettei tiedä jotain tiettyä asiaa. Näin ollen tieto siitä, ettei tiedä, liittyy tiiviisti perusteltujen vastausten antamiseen. Gadamer (1975) liittää ihmisen mahdollisuuden aitojen kysymyksien esittämiseen hänen uskallukseensa kohdata todellisuus kokemuksensa välityksellä. Silloin kun yksilön kokemus ei sovi yhteen yleisen mielipiteen kanssa, nousee esille kysymys, joka luo särön yleisen mielipiteen sileään kuoreen. Kysymyksellä on täten yhteys tunteisiimme. Siksi aito kysymys on mahdollinen vain sille, joka on vapautunut yleisen mielipiteen paineesta. Gadamerin mukaan aidossa keskustelussa ei ole tarkoitus voittaa, vaan tuoda esille kilpailevien käsitysten heikkouksia ja vahvuuksia. Keskustelun tavoite on päästä selville asian oikeasta laidasta. (Gadamer, 1975, 326-330.)

Havainnoitsija, tietäminen ja itsetuntemus

Augustinuksen (1981) mukaan ihmisen ajattelun ja havainnon virheet johtuvat itsetuntemuksen puutteesta, sekä siitä, että ihmisen on vaikea tunnustaa taipumustaan itsepetokseen. Oman sisimmän ymmärtäminen pohjautuu tuon taipumuksen tunnustamisen myötä saavutettuun itsekriittisyyteen. Ilman itsetuntemusta on mahdotonta suhtautua kriittisesti siihen, missä valossa itse näkee totuuden. (Augustinus, 1982, 38.) Kaila (1982) ajattelee ihmisen itsetiedostuksen harhautuvan toiveitten suuntaan. Ihminen voi ”teeskennellä” myös itselleen. (Kaila, 1982, 339.) Myös Gadamer (2004) huomauttaa, että ihmisen puhe ei välitä vain totuutta, vaan se tuntee myös harhan, petoksen ja luulottelun (Gadamer, 2004, 15). Puolimatkan (2010) mukaan omien virheiden ja ennakkoluulojen myöntäminen on alku oikeamman näkökulman löytämiseen. Järjellistä ajattelua ohjaavat syvemmät minuuden tasot, jotka suuntaavat ajattelua. Järki tarvitsee valoa. Asiat näyttäytyvät usein hyvin eri tavoin, riippuen siitä, missä valossa ne nähdään. Järjellisen asiallinen näkökulma on mahdollista hänen mielestään vasta sitten, kun ihminen on osallinen sellaisesta sisäisestä lohdutuksesta, jonka varassa hän uskaltaa kohdata rehellisesti totuuden (Puolimatka, 2010, 64, 65; 2011, 67).

Puolimatka (2011a) nimeää omantunnon eettisen tiedon ja eettisten tunteiden keskuukseksi. Luonnonoikeuden perinteessä on jo pitkään omantunnon tutkimisessa kiinnitetty huomiota omantunnon sisällölliseen- ja syvyysulottuvuuteen. Tässä perinteessä tehdään ero omantunnon pintakerroksen (conscientia) syvän omastatunnon (syndresis) välillä. Syvä omatunto on ihmisen moraalitajun syvyyskerroksissa olevaa moraalista tietoa, jota ihminen ei voi pyyhkiä pois ja jota hän ei voi olla tietämättä muuten, kuin pakenemalla itsepetokseen. Itsepetoksella ihminen pyrkii uskottelemaan itselleen, ettei hän tiedä sitä, mitä hän ei todellisuudessa voi olla tietämättä. (Puolimatka, 2011, 81-83.) Budziszewski (2004) liittää syvän omantunnon moraalitietoon mm. tiedon loukkaamattomista hyvyyksistä, kuten ystävyysarvosta tai ihmiselämän pyhyydestä, tiedon muodollisista moraaliperiaatteista, kuten reilouden vaatimuksesta, sekä kymmenen käskyn kiteyttämän moraalisen perustiedon. Ihmisen kyky olla kosketuksissa syvän omantunnon välittämään tietoon, on hänen mukaansa sidoksissa yksilön moraaliseen herkkyyteen. Omantunnon pintakerros muodostuu moraalista uskomuksista, johdannaisista moraalista käsityksistä ja näiden suhteen ihminen voi erehtyä ja olla tietämätön. Moraaliset sovellukset edellyttävät käsitteellisiä erotteluja ja päättelykykyä, ja niissä ihminen voi olla joko kehittynyt tai kehittymätön. (Budziszewskin, 2004, 130-133, 198.)

Ahlmanin (1929) mukaan totuudellisuus edellyttää ihmisessä olemassa olevan arvo-disharmonian tietoisuuteen tulemista, senkin uhalla, että tuo tietoisuuteen tulo aiheuttaa yksilössä mielipahaa. Totuudellisuudella hän tarkoittaa ihmisen enemmän tai vähemmän tietoista pyrkimystä selvittää sielunsa sisältöjä tajuiselle minälleen. Epätotuudellisuuden hän näkee samalla tavalla tietoisena pyrkimyksenä tai taipumuksena. Tällöin ihmisen pyrkimys on tietoista pyrkimystä ja taipumusta salata omien elämystensä todellista laatua tajuiselta minältään. Näin ollen totuudellisuus on jollaintavoin riippuvaista ihmisen tahdosta. Totuudellisuuden yhteydessä tietäminen on intuitiivista ja totuudellisuus siis myös alttiutta ja rohkeutta tämän tiedon havaitsemisessa. Lisäksi Ahlman liittää totuudellisuuteen pyrkimyksen asiallisuuteen, jolla hän tarkoittaa yksilön vitaalisesti toimintaa ohjaavien tendenssien pois eliminoimista. Tällä hän näkee olevan vaikutusta ihmisen kykyyn tiedostaa erilaisia arvoja. Tärkeä tekijä totuudellisuuden kehittymisessä hän pitää rehellisyyttä. Totuudellisuus ei sinänsä edistä muuta kuin tietämistä, teot ovat aina asia erikseen. (Ahlman, 1929, 8-11, 111, 133, 134.)

Havaitsijan sydämen tila

Havainnon luotettavuuden kannalta on oleellista, että havainnoitsija on oikeassa ”tilassa”. Scheler, Spaderin (2002) mukaan, ajattelee, että kaikki ne objektit, mitä ihminen havaitsemisen ja ajattelunsa kautta tunnistaa, ja myös kaikki se, mitä hän haluaa, valitsee, tekee, suorittaa ja saattaa päätökseen, ovat riippuvaista hänen sydämensä liikkeestä, siis tunne-elämästä. Scheler huomauttaa, että rakkautemme on paljon muutakin, kuin pelkkää vastausta jo koettuun ja arvotettuun. (Spader, 2002, 87-89.) Puolimatka (2001) ymmärtää Schelerin tarkoittavan rakkaudella ihmisen perustavaa avoimuutta todellisuutta kohtaan, sekä tiedolliseen kiinnostukseen pohjautuvaa, ihmisen toimintaa, havaintoa, ajattelua ja tunteita motivoivaa, todellisuuden myönteistä kokemuksellista omistamista. Scheler tunnustaa näin rakkauden ja tiedon läheisen yhteyden. (Puolimatka, 2001, 389, 390.)

Spaderin (2002) mukaan Schelerille rakkaus ja viha ovat akteja, joissa arvomaailma avautuu tuntemiselle, joko laajasti tai rajoittuvasti. Tällä hän ei kuitenkaan tarkoita sitä, että arvot syntyisivät tai voisivat tuhoutua ihmisen rakkauden tai vihan vaikutuksesta. Arvoja ei hänen mukaansa voi luoda tai tuhota, koska niiden olemassaolo ja hierarkkinen järjestys ovat ihmisestä riippumattomia. Rakkaus aukaisee ihmisen sydämen näkemään koko arvojen hierarkian, kun taas vihan toiminta on päinvastaista, se pyrkii poistamaan ihmisen mahdollisuuden havaita korkeampia arvoja. Vihakin tosin määrittyy rakkauden kautta. Se on rakkautta ei-olevaan ja tuo esille arvottoman yhtä välittömästi kuin rakkaus tuo esille arvokkaan. Viha siis kieltäytyy tunnustamasta arvomaailmaa koko laajuudessaan ja syventyy sen sijaan alempien arvojen mahdollisuuteen. Viha tuhoamalla, Schelerin mukaan, kapeuttaa yksilön arvotodellisuuden kokonaisuutta, ja lisäksi myös sokeuttaa ja heikentää tämän tunnetta korkeampiin arvoihin ja voimia niiden erotteluun (Spader, 2002, 88, 89, 95, 96).

Arvojen todellisuudelle ihminen voi siis olla sokea, mutta hänen arvomaailmansa voi olla myös vääristynyt. (Spader, 2002, 96.) Spader (2002) tulkitsee Scheleriä seuraavasti. Scheler ajattelee, että mielipaha, harmi ja kauna myrkyttävät mieleemme. Mentaalisena asenteena nämä tukahduttavat tiettyjä, ihmiseen normaalisti kuuluvia tunteita. Loukattu on vaarassa ajautua negatiiviseen asenteeseen, ja jollei mieli näköalojensa myrkyttyvän, hänen tulisi vapautua voimattomuuden tunteestaan anteeksiantamisen kautta. Alistettu sielu on levinneiden negatiivisten tunteiden vallassa ja näkee arvoja vääristyneesti ja on vaarassa joutua prosessiin, jonka myötä hänen päättelykykyynsä syntyy muutoksia. Scheler puhuu tässä yhteydessä ”orgaanisesta valheellisyydestä”, joka ei ole valheellisyyttä tietoisuudessa,

vaan valheellisuutta, joka vaikuttaa ihmisen vaikutelmissa ja arvotunteissa, ennen näiden tietoisuuteen tulemista. Näin ollen niin viha kuin rakkauskin, työskentelee syvällä ihmisessä vaikuttaen laajasti hänen kykyynsä nähdä ja arvioida. (Spader, 2002, 97-100.)

Scheler, Solasaaren (2003) mukaan, toi esille kristillisen todellisuussuhteen, jonka ytimessä on käsitys perimmäisestä olemuksesta (Urwesen) loputtomana luovan ja armahtavan rakkauden aktiviteettina. Solasaari (2003) on ymmärtänyt Schelerin ajattelua seuraavasti. Schelerin näkee todellisuuden avautumisen perustuvan rakkauden aktin toimintaan ja vasta sen sisällä tietämiseen - tästä rakenteesta nousee ihmettely. Kristillisessä ajattelussa Schelerin mukaan kaiken terveen elämän perustana pidetään ihmisestä, hänen älyllisistä kyvyistään, tiedoista ja toiminnoistaan täysin riippumatonta, Jumalan uhrautuvaa rakkautta. Kaiken keskiössä on persoona, jonka olemus on rakkautta ja kaikki rakastaminen ja sen sisällä tietäminen, on seurausta tästä rakkaudesta. Scheler näkee, rakkauden, tiedon ja arvon olemisen perustumisjärjestyksen muuttuneen kristinuskon myötä; ylempi laskeutuu alas, pyhä Jumala tulee ihmiseksi syntisen tasolle. Rakkaus on liikettä, mutta ei enää pyrkimystä alhaalta ylöspäin, eikä rakkautta kristinuskossa nähdä alkuperäisesti ihmisen spontaanina aktina, vaan Jumalan itsensä uhraavana, lunastavana aktina. Jumala tulee ihmiseksi Kristuksessa ja vapahtaa ihmisen rakastamaan, elämään ja etsimään tietoa rakkautensa kautta. (Solasaari, 2003, 28, 29, 49.)

Havainto ja kiinnostus

Puolimatka (2010) ajattelee ihmisen tiedollisen kehityksen olevan riippuvaista tunteista ja kiinnostuksen kohteista. Hän pitää kiinnostusta kaiken tiedon lähtökohtana. Ilman kiinnostumista jostain asiasta tai ilmiöstä, ihminen ei kiinnitä asiaan erityistä huomiotaan tai tee siitä havaintoja. Tällainen huomiotta jäänyt asia ei pääse vaikuttamaan yksilön näkemykseen. Asioiden merkitys korostuu sen myötä, mitä tärkeämpiä ne ovat meille. (Puolimatka, 2010, 109, 110.) Kierkekaardin (1992) mukaan totuus olemassaolosta ja korkeimmasta hyvästä avautuu sille, joka on siitä intohimoisesti kiinnostunut. Intohimo nousee tarpeesta selvittää asioita. Tämän tarpeen hän liittää subjektiivisuuteen. *”Niin pian kuin subjektiivisuus poistetaan ja subjektiivisuudesta intohimo ja intohimosta ääretön kiinnostus, ei ratkaisua ylipäätään enää ole, ei tähän ongelmaan, eikä mihinkään muuhunkaan. Todellinen ratkaisu perustuu aina subjektiivisuuteen. Ulkopuolisella (ja juuri sellainen objektiivinen subjekti on) tarkkailijalla ei ole missään kohden ääretöntä tarvetta ratkaisuun, eikä hän näe sitä missään kohdassa. Tämä on objektiivisuuden petos...”* (Kierkekaard, 1992,

50.) Myös Ahlmanin (1929) mukaan pelkkä tiedostava asenne, ilman kysymyksen realisoitumista yksilössä, voi johtaa itsepetokseen (Ahlman, 1929, 136, 137).

Äärettömän intohimoinen kiinnostus totuuteen johtaa, Puolimatkaa (2010) lainaten, ”äärettömään harkintaan”, joka on valmiutta tutkia erilaisia käsityksiä läpikotaisesti. Se on lupaa kysyä, epäillä ja kyseenalaistaa. Se on astumista pois mukavuusalueelta raivaamaan, kaikki ajatuksellisesti kestävämmät perustat pois rehellisen ajattelun tieltä. Ilman intohimoista kiinnostusta totuuteen ihmiseltä puuttuu hänen mukaansa riittävä intensiteetti ajatella asioita loppuun asti. (Puolimatka, 2010, 113.) Kierkegaard (1992) varoittaakin ”tulistikuargumentoinnista”. Perusteellisesti pohtivalle selviää kuitenkin hänen mukaansa se, että pelkän ajattelutyön kautta ei ole löydettävissä varmaa perustaa ”äärettömälle ratkaisulle”. Hän kuitenkin huomauttaa siitä laadullisesta erosta, mikä vallitsee omakohtaisesta tarpeesta käsin asioita selvittävän ajattelutyön ja sellaisen ajattelijan, jolle asioilla ei ole henkilökohtaista merkitystä, ajattelun välillä: ”Äärettömässä intohimoisessa kiinnostuneisuudessa iäisestä autuudesta subjektiivisuus ponnistaa voimansa äärimmilleen...” Omakohtaisesti ajattelevalla on hänen mukaansa ”toisenlaista harkitsevuutta, nimittäin sisäistämisen ja omakohtaisuuden harkitsevuutta”. (Kierkegaard, 1992, 53, 63, 69, 85.)

3.3 Luottamus - mielen löytämistä ja itsensä paikantamista maailmassa

Franklin (2005) mukaan ihminen ei tavoittele mielihyvää ja onnea sinänsä. Sen sijaan hän etsii syytä sille, miksi olla onnellinen. (Frankl, 2005, 53.) Perimmäisen merkityksellisyyden perusta muodostaa Puolimatkan (2010) mukaan pyhän. Pyhyiden arvon ihminen liittää johonkin sellaiseen, mitä pitää olemassaolonsa perustana, ja tästä perustasta käsin määrittyvät hänen muut arvot ja niiden keskinäinen järjestys. (Puolimatka, 2010, 238; 2011, 32.) Pyhä herättää alistuvaa ”hartautta” (Kaila, 1982, 342). Elämän arvon ja merkityksen perustan selviämistä Puolimatka (2011a) pitää edellytyksenä sille, että ihminen löytää paikan elämänsä eri osatekijöille. Elämä voi hahmottua sen arvon ja perustan löytäjälle, mielekkäänä, monipuolisena ja eheämpänä kokonaisuutena. Elämän tarkoituksen näkökulmasta arvot asettuvat siis tiettyyn hierarkkiseen järjestykseen. Tämän järjestyksen yhteys tunne-elämään ilmenee seuraavista esimerkeistä. Ihminen, joka ei löydä riittävästi merkitystä elämälleen, kokee tarkoituksettomuuden tunnetta, tai yhteys ilmenee myös siinä, kun ihminen sen perustan, millä elämänsä merkityksellistää, järkkyessä joutuu epätoivoon. Ihmisyyteen

kuuluvat täten myös henkiset tunteet, joilla olemme kosketuksissa pyhään. (Puolimatka, 2011, 238, 246, 250.)

Näitä pyhän kokemiseen liittyviä henkisiä tunteitakin tulisi kuitenkin voida arvioida järkiperaisesti (Adams, 1999, 106, 116.) Ne voivat Puolimatkan (2010) mukaan nimittäin kohdistua merkityksellisyyden ja arvon perustan sijasta myös johonkin vähemmän arvokkaaseen tai jopa harhaanjohtavaan, jolloin kyseessä eivät ole enää aidot pyhyiden tunteet. Aikojen saatossa pyhyiden tunteita on kohdistettu esimerkiksi johtajiin, kuten Hitleriin ja Leniniin. Tulisi kyetä arvioimaan kriittisesti sitäkin perustaa, mitä ajassamme joukkotiedotus ja kulttuuri esittävät aidon ihmiselämän arvoperustaksi. Pyhyiden tunteiden arvioniti, on tärkeää ennen kaikkea siitä syystä, että ne muovaavat arvonäkökulmaa ja luovat siten orientaatioperustan tunne-elämälle. Arviointia ei voida suorittaa näiden tunteiden voimakkuuden perusteella. Pyhyiden tunteiden tulisi johtaa persoonan eheytymiseen, eikä sen jakautumiseen. Persoonaa ei eheydy sillä, että sivuutetaan kaiken arvon ja merkityksellisyyden perustan etsintään liittyvän kokemuksen järjellinen pohdinta. (Puolimatka, 2010, 241, 246, 247.)

3.3.1 Arvot ja elämän mielekkyys

Eksistenssianalyysi yleisesti määriteltynä tarkoittaa Pykäläisen (2004) mukaan olemassaolon, elämän ja sen mielen tutkimista. Ihmisen olemassaolon perustekijöinä eksistenssianalyysi pitää ihmisen vapautta ja vastuullisuutta. Tahdon vapaus ilmenee nimenomaan siinä, että ihmisellä on vapaus valita suhtautumistapansa asioihin ja olosuhteisiin. Ihminen voi myös valita toteutettavakseen tai torjuakseen arvoja ja tarkoitusta. Franklin kehittämän eksistenssianalyysin pohjana toimii Schelerin antropologia. (Pykäläinen, 2004, 49, 50, 53, 56.)

Frankl (1980) ajattelee, että inhimilliseksi ja aidoksi ihmiseksi tuleminen ei ole seurausta siitä, että ihminen huolehtii itsensä toteuttamisesta, vaan siitä, että unohtaa itsensä, antaa itseään ja suuntautuu ulospäin (Frankl 1980, 34). Eksistenssianalyysin ja logoterapian keskeinen lähtökohta onkin ajatus ihmisen toiminnan intentionaalisuudesta. Sana logos on kreikkaa ja merkitsee 'tarkoitusta', 'mieltä', 'järkeä', 'oppia' ja 'sanaa'. (Pykäläinen, 2004, 52.) Logoterapia on terapiaa nimenomaan tarkoituksen avulla. Olennaisena se pitää ihmisen arvosuuntautuneisuutta ja sitä, että tämä haluaa muovata elämänsä tarkoituksen sisältäväksi. Tahtoa löytää tarkoitus elämälle, pidetään ihmistä ensisijaisesti motivoivana voimana.

Logoterapian peruslähtökohta, tahdon vapauden ja tahdon löytää tarkoitus lisäksi, on käsitys, jonka mukaan elämällä on ehdoton tarkoitus, joka ei häviä. Ihmisen vapaus ei ole vapautta olosuhteista, vaan vapautta valita suhtautumistapansa kulloisiinkin olosuhteisiin. Frankl (2005) huomauttaa, että vietit työntävät ihmistä, mutta tarkoitus vetää häntä ja että tarkoituksen valaiseminen edeltää tahtoa löytää se. (Frankl, 1980, 17, 52; 2005, 56.)

Pykäläinen (2004) tulkitsee Franklin ajattelua seuraavasti. Franklille 'olla ihminen' tarkoittaa tietoisena ja vastuullisena olemista. Vastuullisuus ilmenee ennen kaikkea siinä, että hän toteuttaa arvoja. Ihminen joutuu tekemään valintoja tarkoituksellisen ja tarkoituksettoman välillä. Valinnat vaikuttavat siihen, mikä ihmisestä tulee. Sitä, kenelle tai mille ihminen on vastuullinen, logoterapia ei ihmisen puolesta päättä, vaan jokaisen on itse vastattava henkilökohtaisesti kysymykseen, onko hän vastuullinen yhteiskunnalle, omalletunnonle vai Jumalalle. Vastuu ja vapaus kulkevat Franklin ajattelussa käsikkäin. Ihminen on vastuussa siitä, ettei häneltä oteta hänen henkistä vapautta pois ja toisaalta myös siitä, ettei käytä vapauttaan väärin. (Pykäläinen, 2004, 55-57.) Jälkimmäinen käsittääkseni edellyttää ymmärrystä siitä, mikä on hyvää. Spader (2002) ajattelee, että etiikan tulisi luoda se perusta, jonka pohjalta voimme ratkaista moraalisia ongelmia päivittäisessä elämässämme. Se tosin perustuu monimutkaisille, keskenään kilpaileville arvoille, mutta sen tulisi kuitenkin kyetä osoittamaan, kuinka meidän tulisi arvoja käyttää, ratkaistessamme sitä, mitä teemme ja olemme (Spader, 2002, 117, 121, 122.)

Schelerille arvot edustavat Gubserin (2014) ja Schneckin (1987) mukaan meistä riippumatonta objektiivista todellisuutta (Gubser, 2014, 84; Schneck, 1987, 48, 52). Puolimatkan (2011) mukaan Scheler ajattelee niiden asettuvat hierarkkiseen järjestykseen. Arvojaon perustavan tason muodostavat aistituntemukset, jotka eivät ole intentionaalisia ja joihin liittyvät miellyttävän ja epämiellyttävän tai kivuliaan ja nautinnollisen, arvot (Puolimatka, 2011, 32). Solasaari (2003) kirjoittaa Schelerin ajattelevan näiden arvojen olevan suhteessa aistitoiminnat omaavaan organismiin, muttei arvoille annettuihin merkityksiin. (Solasaari, 2003, 80). Gubserin (2014) ja Solasareen mukaan (2003) seuraavalle tasolle Scheler sijoittaa elämänvoimaan liittyvät vitaaliset arvot, kuten jalo - halpamainen, voima - heikkous tai sairaus – terveys. Nämä arvot liittyvät kehoon ja ympäristöön. Scheler puhuisi hyvän ja pahan sijasta tällä tasolla mieluummin kunnollisesta ja huonosta. (Gubser, 2014, 86; Solasaari, 2003, 80.) Gubser (2014) ja Pykäläinen (2004) kirjoittavat, että kolmannelle tasolle Schelerin jaossa sijoittuvat tasolle henkiset arvot. Niitä on kolmenlaisia: esteettisyyteen, oikeudenmukaisuuteen liittyvät arvot, sekä puhtaan tiedon arvot. Näihin

arvoihin yhdistyvät tunteet, kuten henkinen ilo ja suru, hyväksyminen ja paheksuminen, kunnioitus ja halveksuminen, inho ja henkinen sympatia. (Gubser, 2014, 86; Pykäläinen, 2004, 100.) Korkeimmalle tasolle Gubserin (2014) ja Puolimatkan (2011) mukaan Scheler sijoittaa ehdottomat arvot, pyhän ja epäpyhän arvot. Schelerille pyhyys on objektiivinen arvo, joka kuuluu olemassaolon alkuperälle ja josta kaikki muut arvot määräytyvät. (Gubser, 2014, 86; Puolimatka, 2011, 32). Näihin korkeimpiin arvoihin Pykäläinen (2004) ymmärtää Schelerin liittävän uskon ja epäuskon tunteet (Pykäläinen, 2004, 100).

Franklin ajattelu edustaa Schelerin tavoin arvo-objektivismia. Arvoilla Frankl tarkoittaa tarkoitushahdoksia ja jakaa ne Pykäläisen (2004) mukaan seuraavasti. Ensimmäisen ryhmän jaossa muodostavat luovat arvot, eli tässä ryhmässä on kyse siitä, mitä ihminen antaa maailmalle. Ihminen toteuttaa näitä arvoja, kun hän toimii ja tekee jotakin. Toinen arvoryhmä koostuu elämysarvoista. Taide- ja luontoelämykset sekä rakkauden kokeminen kuuluvat tähän ryhmään. Elämän tarkoitus ei toteudu Franklin mukaan pelkästään tuottoisan elämän tai runsaiden elämyksien myötä, vaan sen toteutumiseen tarvitaan vielä kolmannen tason arvoja jotka ovat Franklin jaottelussa korkeimpia arvoja. Ne liittyvät suhtautumiseen oman elämän rajoituksiin. Frankl nimeää nämä asennearvoiksi. (Pykäläinen 2004, 58, 59.) Frankl (2005) huomauttaa, kuinka ihmiset mittaavat elämäänsä usein vaakasuoralla, menestymisen-epäonnistuminen akselilla, mutta kärsimystä kohdattuaan, ihmisen on alettava mittaamaan toisin. Kärsimyksessä tuon vaakasuoran ulottuvuuden korvaa pystysuora ulottuvuus, täyttymys-epätoivo. Joutuessaan miettimään asennoitumisvaihtoehtoja, ihminen käyttää Franklin mukaan luovinta inhimillistä potentiaalia. Ihminen voi kärsiessäänkin kokea elämän mielen ja löytää elämän tarkoituksen. (Frankl, 2005, 84) Tämä on mielestäni oleellinen osa luottamuksen säilymisessä elämässä ja vastakohta epätoivolle siinä.

3.3.2 Identiteetti – itsensä paikantamista

Taylorin (2012) mukaan yksilön ymmärrys maailmasta toimii ikään kuin taustana, pohjana ja perusteluna niille moraalisisille ratkaisuille, intuitiolleen ja reagoineilleen, joita hän elämässään tekee. Tuolla ymmärryksellään maailmasta hän perustelee jonkin arvokkaaksi tai esimerkiksi kunnioitusta herättäväksi. Toisin sanoen ihminen määrittelee kohtaamiensa asioiden laadullisia eroja ymmärryksensä antamassa valossa. Elämän tarkoitus ja mieli avautuvat siitä horisontista käsin, josta maailmaa katsellaan. Tällainen selittäminen on Taylorin (2012) mukaan oleellinen osa ihmisyyden eheyttä, jatkuvuutta. Identiteettiä hän pitää

ihmisen vastauksena kysymykseen: Kuka olen? Identiteetti sisältää edellä mainitunlaisen yksilön käsityksen maailmasta ja hänen käsityksensä paikastaan siinä. Se on määritelmä yksilön sitoumuksista ja hänen samaistumiskohteistaan. (Taylor, 2012, 26, 27).

Identiteetti toimii siis jonkinlaisena orientaationa maailmaan. Se on orientoitumista moraalisisessa tilassa, tilassa jossa nousevat kysymykset siitä, mikä on hyvää tai pahaa, ensisijaista, merkitsevää tai merkityksetöntä. Taylorin mukaan on olemassa viitteitä siitä, että ihminen syvällä psyyksessään, olisi vahvasti tällä tavalla tilassa orientoituvaa. Identiteetin rakentumiseen vaikuttavat ympäristö, mutta myös tuo kysymys: ”Kuka?”. Siihen vastatakseen, ihmisen on selvitettävä missä kohden tuota ymmärtämäänsä moraalista tilaa seisoo ja mistä kohdin sitä on vastaamassa. (Taylor, 2012, 29.)

Maailman tuomat kysymykset eivät Taylorin (2012) mukaan ole ihmisen keksimiä, ne ovat olemassa huolimatta ihmisten vastauksista tai kykenemättömyydestä vastata niihin. Hyötymoraaliakin edustava on vahvasti sitoutunut tiettyyn käsitykseen rationaalisuudesta sekä hyvántahtoisuudesta. Taylor kirjoittaa imagon ja identiteetin merkityksistä ja muistuttaa, ettei imago kuvana ole ihmisen olemiselle välttämätöntä, kun taas identiteetti on sitä. Persoonallinen identiteetti on minuuden identiteettiä ja minus on ymmärrettävä tunnettuna objektina. Tämä objekti elää tiettyssä tilassa ja tiettyä rakennetta koskevien kysymysten keskellä. Ihminen orientoituu ymmärryksensä mukaisesti maailmassa ja asemoi itsensä suhteessa siihen, minkä ymmärtää hyväksi. Tässä ymmärryksestä nousee se ulottuvuus ja ne rajat, joissa mahdollisuutemme nähdä asioita, on todellisuutta, ja joissa koko elämämme muoto rakentuu. (Taylor, 2012, 15, 30-33, 49, 50.)

Taylorin (2012) mukaan, ihminen elävänä olentona organismissaan on melko itsenäinen itseymmärryksessään, -tulkinnoissaan sekä niissä merkityksissä, joita asioilla hänelle on. Ihmisen minus on olemassa vain niin kauan kuin hän liikkuu tiettyssä kysymysten tilassa. Persoonan tutkimus on olentojen tutkimusta, jotka ovat, ainakin osin, olemassa tietyn kielen rakentamina. Ihmisen oleminen on sidottu siten siihen yhteisöön, jossa hänen kielensä elää. Minuuden kuvailu ei näin ollen ole mahdollista ilman viittauksia yksilöä ympäröiviin ihmisiin. Sanojen merkitykset esimerkiksi selkiintyvät yhteisössä jakamisen kautta silloin, kun ihminen tekee jostain asiasta objektin, yhdessä yhteisössä, ”julkisessa tilassa”, keskustelukumppaninsa kanssa. (Taylor, 2012, 35, 37.)

Käsityksiään voi selventää keskustelun lisäksi myös lukemalla. Niissäkin voi kohdata ihmisten ajatuksia, jotka ilmentävät omista poikkeavia näkökantoja (Gadamer, 2004, 37).

Kokemus ymmärretyksi tulemisesta läheisten keskellä, jossa merkityksiä on jaettu pisimpään, on monelle tuttu kokemus. Tutustumme kieleen tutorin, siis yleensä vanhemman kautta. Tästä lapsena opitusta emme koskaan kokonaan pääse irti, vaikka monelta osin voimmekin oppia uusia näkökulmia ja asenteita. Identiteetti käsittää näin ollen tavallisesti moraalisiin ja henkisiin asioihin liittyvän sitoutumisen lisäksi joitain viittauksia määriteltyyn yhteisöön (Taylor, 2012, 36, 38, 50)

3.3.3 Luottamus ja hyvä

Ihminen voi Taylorin (2012) mukaan kysellä onko hänen elämällään merkitystä, onko se rikasta tai tyhjää, onko sillä arvoa vai onko se vain juoksemassa ohi, tai että onko elämässä yhtenäisyyttä, mieltä vai onko se vain merkityksetöntä tapahtumasta toiseen siirtymistä. Kaipausta yhteyteen kokemansa hyvän kanssa, tai oleminen siihen rikkaassa suhteessa, lisää tyytyväisyyttä ihmisen elämässä. Taylor kirjoittaa, kuinka ihminen miettii tämän lisäksi sitä suuntaa, mitä kohti on menossa. Johtaako polku hyvään vai poispäin siitä? Tämän vuoksi absoluuttiset kysymykset kehystävät aina relatiivisia. Taylor näkee, että ihmisen kaipuu löytää elämästään merkityksellisuutta, arvoa tai kasvua kohti täyteyttä, ilmenee ihmisten tarpeessa muodostaa elämästään eheää kertomusta. (Taylor, 2012, 43, 45, 47-59.)

Luottamus elämässä vaatii syntyäkseen mielestäni hyvän löytämistä. Taylor (2012) huomauttaa, että määritelläkseen käsitystään hyvästä, ihminen tarvitsee laadullista erottelua. Ihmisen laadullinen arviointikyky muokkaa sen kehyksen, joka toimii hänen moraalisten reaktioittensa sekä arviointinsa perustana ja antaa niille mielen. Silloin kun ihminen artikuloi sitä, mitä on eettisten valintojensa, taipumustensa ja intuitioittensa pohjana, hän perustelee käsitystään hyvästä. Perusteltuamme käsityksemme hyvästä, selkenee myös se, mitä tarkoitamme oikealla. Sijaintinsa kartalla voi kadottaa kahdella tavalla. Ihminen voi on oppimaton ympäristönsä suhteen tai sitten kykenemätön selvittämään omaa sijaintiaan sillä. (Taylor, 2012, 41, 42, 77, 78, 90)

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa esitellään tieteellisen tutkimustyön metodologiaa ja metodeja, niitä käsittelevien kirjallisuuden antamassa valossa. Luku sisältää tutkimuksen tavoitteet, sekä tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät metodologiset ja metodiset ratkaisut. Lisäksi tässä käydään läpi tutkimuksen kulun eri vaiheet tehtävänasettelusta aina luotettavuuden ja eettisyyden pohtimiseen asti.

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tieteellä viitataan sekä tutkimustoiminnan tuloksiin, että itse tieteelliseen tutkimusprosessiin (Aaltola, 2015, 15). Tieteellisen tiedon tarkoitus on uuden tiedon tuottaminen yhteiskunnasta ja elämismaailmasta (Aaltola, 2015, 15; Aaltonen & Högbäck, 2015, 9). Tiede kohdistuu monin tavoin todellisuuteen. Vaikka tieteen historiasta voidaan nähdä erilaisia teorian ja käytännön suhteita, ilman vahvaa autonomiaa ja tiettyä etäisyyttä yhteiskunnan tarpeisiin, tieteen on vaikea olla hyödyksi kulttuurille, jonka kehittäminen edellyttää kriittistä keskustelua ja ajassa vallitsevien tavoitteiden syvällistä arviointia. Tutkimus pyrkii syventämään ihmisten tietoa ja luomaan uusia näkökulmia todellisuuteen. (Aaltola, 2015, 17, 21.) Tutkimuksella saatu tieteellinen tieto voi olla merkityksellistä arkielämän keskellä. Sen avulla voidaan täsmentää ongelmiin liittyviä kysymyksiä ja siten suunnata huomiota olennaisiin seikkoihin. Se voi auttaa vapautumaan ajattelutottumuksista, antaa uusia aineksia ajattelulle sekä rikastuttaa ja monipuolistaa arkiajattelun luomaa kuvaa asioista. Sen kautta saattaa herätä kiinnostus myös uusiin asioihin ja ratkaisuntekoon liittyvää harkintaa lisääntyä. Tieteellisen tiedon myötä voi syntyä jopa uusia käsitteitä, jotka avaavat uusia näkökulmia maailmaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007, 20.) Tiede ei kuitenkaan kata koko elämää, sillä sille on mielekästä vain se *”mikä täyttää totuuden hankkimisen ja varmentamisen ehdot”*. Gadamer (2004,) kysyykin: *”missä määrin johtuu tieteellisestä menettelytavasta, että on monia kysymyksiä, jotka tiede meiltä kieltää, mutta johon meidän on kuitenkin vastattava”* (Gadamer, 2004, 14).

Tieteellinen menetelmä perustuu lähtökohtaisesti perusoletukseen, jonka mukaan on olemassa todellisia olioita (real things), joiden olemassaolo on kokonaan riippumaton niitä koskevista ihmisten mielipiteistä. Tieteellinen tieto eroaa arkitiedosta. Näiden välinen ero ei tule esille tiedon ja totuuden yleisiä ehtoja ja kriteerejä analysoitaessa. Tieteellisen tiedon

ominaispiirteet ovat nähtävissä tutkimuksen tuloksissa tai tutkimustoiminnan prosessissa. (Aaltola, 2015, 18, 20.) Keskeisenä ja kattavana periaatteena tieteellisessä toiminnassa pidetään itsekriittisyyttä. Sillä tarkoitetaan sitä, että oikea tieto saa vahvistusta uusista tutkimustuloksista mutta väärä tieto kumoutuu tai jää verifioimatta eli todentamatta. (Aaltola, 2015, 15; Metsämuuronen, 2006, 17.) Tulokset tulisi olla myös toistettavissa (Metsämuuronen, 2006, 17). Tutkimusprosessin arvioinnissa voidaan kiinnittää huomio siihen tapaan, millä tieteellistä tietoa tavoitellaan ja perustellaan ja siten arvioida, näillä saatua tiedon rationaalisuutta ja perusteluja. (Aaltola, 2015, 18.)

Tieteelliselle menetelmälle luonteenomaista on sen objektiivisuus ja julkisuus. Tieteellinen tieto on yleisesti tunnetuin menetelmin hankittua, jolloin se on vertailukelpoista aiemman tiedon kanssa. Se on hankittu objektiivisesti ja puolueettomasti ja yleensä subjektiivisia kannanottoja välttämällä, niiden spekulatiivisen luonteen vuoksi. Tieteellinen tiedonhankintakaan ei kuitenkaan ole arvovapaata, tieteellinen tieto totuutta tai tiede erehtymätöntä, koska tuloksiin vaikuttavat, vahvastikin, tutkijan omaksumat käsitykset luotettavasta tiedosta ja todellisuudesta. Totuus on kaiken lisäksi yleensä laajempi, mitä tutkimuksella pystytään havaitsemaan. (Metsämuuronen, 2006, 17.) Myös tutkijan omat elämäkokemukset ja niiden myötä omaksumat arvot, vaikuttavat tutkimustyöhön. Dogmien, ennakkoluulojen ja auktoriteettien voidaan nähdä tieteessä tiedon, oppimisen ja keskustelun välineinä. Niitäkin tulee voida tutkia ja kritisoida. Tutkimuksen lähtökohtien tulisi aina herättää pohdintaa ja kriittisiä kysymyksiä. Tieteen auktoriteettiasemaan vetoaminen tästä näkökulmasta ei ole oikeutettua ja esillä tulisikin olla se näkökulma, jossa tiede ymmärretään vain yhtenä osapuolena tulevaisuutta koskevan keskustelun osallistujien keskuudessa. (Aaltola, 2015, 21.)

Tiedon hankkimiseen voi olla monia syitä. Yleensä se on halu tietää enemmän (Järvinen & Järvinen, 2000, 7). Tiedonintressit voidaan jakaa tekniseen, praktiseen eli tulkinnalliseen, kriittiseen ja intuitiiviseen tiedonintressien. Ihmisen kiinnostus tiedon hankintaan on teknistä, silloin kun hän haluaa tietää kyetäkseen selittämään ja hallitsemaan paremmin luontoa ja muuta ympäristön ilmiöistä tietonsa myötä. Praktinen, tulkinnallinen tiedonintressi nousee tarpeesta ymmärtää ihmistä siinä kontekstissa missä hän elää. Tiedonhankintaan liittyvät silloin tulkitsevat menetelmät. Tällöin tavoitteena on ymmärtää ihmisten toimintojen mielekkyyttä ja vaikutteita erilaisissa tilanteissa. Kriittinen tiedonintressi on kiinnostusta subjektiivisten käsitysten taustalla olevista tekijöistä. Tällaisia taustavaikuttajia voivat olla esimerkiksi vallankäyttöön, arvostuksiin, kokemuksiin tai oletuksiin liittyvät tekijät.

Intuitiivisen intressin eli intuition tuottama tieto on peräisin esimerkiksi luovan tuotesuunnittelijan subjektiivisista tuntemuksista, elämyksistä, kokemuksista ja oivalluksista. (Anttila, 1998, 20, 21.)

Keskeinen haaste tieteessä on ymmärtää todellisuudessa esiintyviä ilmiöitä ja niiden välisiä yhteyksiä. Kausaalisuhteisiin vetoaminen on keskeistä tieteellisessä selittämisessä. Positivistien mielestä syysuhteesta ja syistä puhuminen on hyväksyttyä, koska se on avuksi asioiden jäsentämisessä. Heidän asenteensa kausaaliteettiin on siis pragmaattinen. Teorioihin heidän suhteensa on instrumentaalinen. Tällä tarkoitetaan sitä, että tieteellisiä teorioita ja käsitteitä pidetään tärkeinä tutkimuksen edistämisen ja ongelmien ratkaisemisen välineinä, eikä niinkään sen vuoksi että ne vastaisivat tai kuvaisivat todellisuutta. Osa tutkijoista pitää kysymystä teorioiden ja teoreettisten käsitteiden todellisuudenvastaavuudesta irrelevanttina, kun taas tieteellisen realismin näkökulmasta kysellään esimerkiksi sitä, onko ”kausaalikieli” oikeutettua ja hyödyllistä, jollei se kuvaa todella olemassa olevia syysuhteita, jotka tosin ovat ymmärrettävissä monin eri tavoin. Elävän elämän tutkimiseen kausaalisuhde on riittämätön. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että ihmisen intentionaalista toimintaa ei voida palauttaa kausaaliselitykseksi. Inhimillistä ihmistä ja elävää elämää tutkittaessa, kausaalista selittämistä tulee täydentää teleologisella selittämisellä ja positiivista analyysia hermeneuttisella ymmärtämisellä. Mitä selvemmin yksilö nähdään erityispiirteitä omaavana inhimillisenä olentona, sitä suuremmaksi kasvaa tarve tutkimuksessa käytettyjen menetelmien joustavuudesta ja laaja-alaisuudesta. (Aaltola, 2015, 22.)

Kiinnostukseni aiheeseen on peräisin äitiyden ja lastentarhanopettajan työn keskeltä. Olen kokenut ja nähnyt, kuinka vanhempi joutuu usein pohtimaan perusteluitaan valinnoilleen kasvattajana ja sitä, millä perusteella säilyttää toivonsa ja luottamuksensa kaiken keskellä. Vanhemmuus vaatii monin tavoin jaksamista ja viisautta. Aikamme moninaisuus, monet vaikeat kysymykset sekä uhkakuvat, kysyvät vanhemmuudelta arviointikykyä ja ymmärrystä siitä, mikä on oleellista ja hyvää, sekä taitoa navigoida sitä kohti. Kokemukseni mukaan säilyäkseen turvallisena ja hyvänä vanhempana, vanhempi tarvitsee perusteluja ja perusteita kasvattajana, ennen kaikkea itselleen. Mahdollisuus levolliseen läsnäoloonkin edellyttää käsittääkseni perusteluita, koska se on mielestäni mahdollista vain silloin kun ihmisellä on joku selitys sille, että ei ole syytä huoleen.

Vanhemman kasvatustutkimusta ei tästä näkökulmasta ole tutkittu. Minua on jo pitkään kiinnostanut se, kuinka vanhemmat katselevat kasvatustehtäväänsä koskien lapsen

luottamuksen rakentumisesta elämässä. Joskus korviini on kantautunut kriisin kohdanneiden vanhempien kysely siitä, millä ahdistunutta lastaan lohduttaisivat. Mielestäni omaa tehtävää vanhempana lapsen luottamuksen rakentumisen avaamasta näkökulmasta olisi pohdittava huolella lapsen kasvun kaikissa vaiheissa, eikä vasta sitten kun jotain sattuu. Toiveeni on, että tällä tutkimuksella osaltani voisin olla lisäämässä ajattelua olennaisen suuntaan sekä lisäämässä ratkaisun tekoon liittyvää harkintaa. Toivoisin voivani ennaltaehkäistä ongelmia perheiden ja lasten elämässä edes hitusen verran. Hämäläinen (2011) pitää arvokasvatuksen näkökulmasta vanhempien tukemisessa keskeisenä vanhemman auttamista jäsentämään, selkiyttämään ja syventämään omaa kasvatustietoisuuttaan. Arvokasvatus perustuu hänen mukaansa juuri vanhemman kykyyn nähdä, oman selkiytyneen arvotajunnan antaman ymmärryksen valossa, lapsen kannalta olennainen. (Hämäläinen, 2011, 69.) Näkisin tiedonintressini näistä edellä esitetyistä syistä johtuen, olevan kriittinen.

Tutkimuksen aiheen valinta on usein prosessi. Aiheen tulisi nousta jostakin kiinnostusta herättävästä ilmiöstä tai tutkijan tekemistä havainnoista. Aiheen valitsemisen jälkeen siitä tulisi hahmottua tutkimuksen lähtökohdaksi mielekäs idea tai juoni, johtoajatus. Hyvä johtoajatus on selvä, ymmärrettävä, kiinnostava ja jopa jännittävä. (Hirsjärvi ja muut, 2007, 66-69, 71.) Varton (2005, 18) mukaan: *”tutkimustyö on ja sen pitää olla selkeästi ymmärretty elämismailman osa, ja tutkimuksessa esille tulevien piirteiden on järkevällä tavalla asetettava siihen merkitysten todellisuuteen, jossa ihminen elää.”* Luottamuksen merkitystä vanhemmalle sekä lapselle olen avannutkin aiemmin ja mielestäni tutkimustehtäväni tutkimuskohteena se täyttää Varton sille asettaman ehdon. Tutkimustehtävän tuli olla tutkimuksen keinoin selvitettävissä tai ratkaistavissa oleva (Hirsjärvi & ym. 2007, 23). Olen pyrkinyt selkeästi rajaamaan tutkimustehtäväni vain tutkittavissa olevaan.

Tavoitteenani oli tämän tutkimuksen avulla saada tietoa vanhempien luottamuksen rakenteesta ja sen rakentumisesta heidän elämässään. Lisäksi halusin selvittää vanhempien käsityksiä lapsen luottamuksen rakentumisesta elämässä. Tutkimuskysymykseni olen muotoillut seuraavasti:

1. Mistä aineksista vanhemman luottamus elämään ja elämässä rakentuu?
2. Mikä on tuonut vanhemman näihin ajatuksiin?
3. Millaisena lapsen luottamuksen ja toivon näköalojen rakentuminen ja rakentaminen näyttäytyy vanhemmalle?

Tieteellinen tutkimuksen tekemistä ohjaavat tieteenteon yleiset ohjeet sekä tutkimuksen eettiset vaatimukset. Tutkijalta niiden mukaan edellytetään mm. kriittisyyttä, suunnitelmallisuutta, järjestelmällisyyttä, perusteluihin nojaamista, ilmaisun selkeyttä ja yksiselitteisyyttä sekä eettisyyttä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007, 21-23.) Tutkimuskysymykseni ovat selkiytyneet ja saaneet vahvistusta teoreettisen perehtymiseni myötä. Olen selvittänyt ja kartoittanut myös niitä filosofisia sitoumuksia, joihin ajatuksineni liityn. Sen ymmärryksen valossa, mikä minulla on, olen pyrkinyt filosofisista taustaoletuksista määrääntyvään johdonmukaisuuteen tiedonhankintaan ja sen analysointiin liittyvien tapojen valinnoissa.

4.2 Tutkimusmetodologinen näkökulma

Laadullisen tutkimuksen voidaan katsoa olevan tutkittavan ilmiön vähitellen tapahtuvaa käsitteellistämistä. Tutkija itse ei ole autenttinen, perspektiiviton tarkastelija tutkimusprosessin edes tutkimusprosessin alussa, vaan esimerkiksi teoreettisten näkökulmiensa ja hiljalleen käsitteellistyvien, tarkastelun alla olevaan ilmiöön liittyvien, näkemystensä ohjaama. Tutkijan mielenkiinto voi kohdistua tiettyihin tärkeiksi oletettuihin seikkoihin tutkimusta suuntaavien johtoajatusten ja teoreettisten olettamusten mukaisesti. Käsitteellistäminen ei täten ole välttämättä puhtaasti aineistolähtöistä. Aineistosta nousevien näkökulmien suhdetta tutkimusta käsitteellistäviin teoreettisiin näkökulmiin voidaan pitää lähinnä vuorovaikutteisena. Aineistosta esiin tulleiden näkökohtien katsotaan kuitenkin voivan tuottaa myös uusia käsitteellistyskäsitteitä ja uutta teoriaa tutkittavana olevasta ilmiöstä. (Kiviniemi, 2015, 78.) Teoriaan perehtyminen on laadullisessa tutkimuksessa tärkeää sen vuoksi, että se syventää tutkijan ymmärrystä aiheestaan. Sen kautta hahmottuvat aiheen kannalta keskeiset pääkäsitteet merkityksineen, sekä niiden suhde lähikäsitteisiin. Myös teoreettinen perustelu omalle työlle ja sen paikka aiemman tutkimuksen joukossa, löytyvät tämän prosessin myötä. (Hirsjärvi ja muut, 2007, 119-120; Juuti & Puusa, 2011, 53.)

Laadulliseen tutkimukseen liittyy tarkastelukulman rajaaminen. Sillä tarkoitetaan mielekkään ja selkeästi rajatun ongelmanasettelun löytymistä sekä tulkinnallista rajausta. Laadullinen aineisto ei kuvaa todellisuutta sellaisenaan. Todellisuus piiryy ihmiselle tulkinnallisten prismojen tai tarkasteluperspektiivien välittämänä, jotka taas ovat vaikuttuneita tutkijan omista intresseistä ja tarkastelunäkökulmista. Rajaamiseen kuuluu siis myös tutkijan

tarkastelunäkökulman selkeyttäminen sekä tämän kautta löytyvän tutkimuksellisen ytimen hahmottaminen. (Kiviniemi, 2015, 77.)

Varton (2005) mukaan laadullisessa tutkimuksessa, tutkittavan erityislaadun tunnistaminen edellyttää sen olemassaolotavan erittelyä. Tästä prosessista hän käyttää nimitystä ontologinen erittely. Saavuttaakseen tutkimuksellaan juuri sitä tietoa, mitä sillä alun perin on aikonut saada, tutkijan on hänen mukaansa ennen tutkimusta päädyttävä johonkin hyvin perusteltuun, kohdennettuun ja operationaalistettavaan ontologisen ratkaisuun tutkimuskohteesta. Tutkijan on otettava kantaa filosofisiin, ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin siitä, kuinka ymmärtää tutkimuksen kohteensa sekä siitä, kuinka ajattelee saavansa tietoa, jolloin on perusteltava tiedon saantiin tähtääviä menetelmävalintojaan. (Varto, 2005, 40, 62.) Ontologinen erittely ihmisestä tutkimuskohteena, johtaa ihmiskäsitykseen (Hirsjärvi ja muut, 2007, 119-120; 126).

Luottamuksen tarpeen keskeisyys hyvinvointimme osatekijänä, ihmisen kehityksessä sekä eloonjäämisessämme viittaa mielestäni johonkin rakenteelliseen ihmisessä. Tällainen ajatteluni, sekä oletukseni siitä, että luotettavaa on löydettävissä, liittyy minun essentialistisiin. Essentialismi voi saada Ojansuun (2014) mukaan rationaalisen, fysikaalisen tai sprituaalisen painotuksen. Naturalistisesta perinteestä käsin en mielestäni pysty perustelemaan aihettani, koska käsittääkseni luottamuksen tarve meissä viittaa arvotajuntaan, sekä mielen ja merkityksen etsintään elämässä – luottamus elää vain tiettyjen arvojen keskellä. Teoreettisessa viitekehityksessä esittelemäni Schelerin ajattelu sisältää myös kulttuurisiin liittyviä käsityksiä. (Ojansuu 2014, 127-132, 143.) Scheler, Solasaaren (2003) mukaan nimittäin ajattelee, että kunkin ajan eetos rajaa arvojen omaksumista ja niiden järjestykseen asettamisen mahdollisuuksiamme. (Solasaari 2003, 87). Kulttuuri voidaankin nähdä ”välineiden” joukkona, joiden avulla ihmisyyys rakentuu (Ojansuu, 2014, 143). Esillä olleet, Franklin ja Schelerin käsitykset ihmisestä, ei pelkästään olosuhteittensa tai viettiensä armoilla olevana, vaan myös kykenevänä asettumaan niiden ”yläpuolelle” ja toimimaan niitä vastaan, edustavat käsittääkseni eksistentialismia. Eksistentialismissa Ojansuun (2014) mukaan on kyse ihmisen vapaustietoisuudesta, eli siitä, miten yksilö asennoituu itseensä ja maailmaan omasta vapaudestaan käsin. Hän pitää tärkeänä sitä, että kyseiset, tässäkin mainitut antropologiset teemat olisivat opettajakoulutuksen läsnäolevia ja keskeisiä osia (Ojansuu, 2014, 148, 149, 159).

Varton (2005, 46) mukaan ontologinen analyysi on ulotettava koskemaan ihmiskäsityksen lisäksi vielä sitä maailmankäsitystä, joka tutkijan olettamusten perustalla on. Myös Holliday (2007) painottaa tutkijan oman ideologian tunnistamista. Laadullisen tutkimuksen tekijä katselee ja käsitteellistää tutkimusta omasta todellisuuskäsityksestä käsin (Holliday, 2007, 16). Tunnistetun oman näkemyksen vaikutuksia tutkimukseen on helpompi arvioida, kuin tunnistamattomaksi jääneen (Laine, 2010, 34). Kristinuskon ydin, syntien sovitus Kristuksessa, on auennut minulle sellaisena, että ymmärrän, luotuna, rakastettuna ja armahdettuna, saavani olla vapaa omasta taakasta, itsekeskeisyydestä, tuomitsemisesta, vertailusta tai toisen ihmisen määrittelystä. Samoin perustein toinen ihminen omaa juuri saman arvon kuin minä ja siksi minun on suhtauduttava häneen rehellisesti, kunnioittaen ja kuunnellen. Kristinuskon sanoman antama toivo auttaa kohtaamaan ja katselemaan elämää kaikinensa, sen rosoineen, itsessäni ja ympärilläni, ja ymmärtämään, että ihmisellä on aina enemmän opittavaa kuin opittua. Samaan aikaan, kun olen sitoutunut tähän ajatteluun, löydän sisimmästäni rikkiäisyyttä ja ikäviä asenteita, joiden vuoksi kuulemani ja näkemäni varmasti ymmärryksessäni vääristyy. Toivon että itsensä ymmärtäminen armahdettuna, vaikuttaisi kuitenkin oikeaa nöyryyttä toisen ihmisen ja elämän kohtaamiseen. Turunen (1992) ajattelee, että ihmisessä on kyky epäillä myös itseään ja että tähän voi ponnistella kohti totuudellisempaa näkemystä (1992, 25). Siihen olen pyrkinyt.

Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on karakterisoida, luonnehtia tai kuvailla ilmiötä. Siinä pyritään laatujen, sekä ilmiössä piilevien ominaisuuksien kuvaukseen. (Anttila, 1996, 182.) Keskeisenä piirteenä on tiedonsaannin subjektiivisen luonteen tunnistaminen. Tällaiselle tutkimukselle tyypillistä on yksittäistapausten tarkastelu, tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulman korostaminen sekä tutkijan subjektiivisen vaikutuksen tunnistaminen tutkimustulokseen. Tutkittava aineisto on aina tutkijan ja tutkittavan välissä, eikä siten pysty antamaan välitöntä kosketusta toisen ihmisen todellisuuteen. (Puusa & Juuti, 2011, 47.) En ajattele pystyväni tavoittamaan haastateltavieni kokemusmaailmaa täysin. Lisäksi pitäydyn ajatuksessa, että ihmisinä emme koskaan pysty tavoittamaan todellisuutta sen täyteydessään. Tässäkin tutkimuksessa läsnä on yksittäisten ihmisten näkökulma ja kuten edellä kuvasin, myös siinä myönnetään tutkijan subjektiivinen vaikutus. Ilmiön karakterisointi, kuvailu ja luonnehdinta, tuntui myös realistiselta tavoitteelta ja siksi oikeutetulta. Näin päädyin tekemään laadullista tutkimusta.

Laadullista tutkimusta voidaan kuvata prosessina, koska aineistonkeruuvälineenä on ihminen itse ja hänen tulkintansa ja näkökulmansa aineistoonsa todennäköisesti kehittyvät

tutkimustyön edistyessä. Samoin tutkimustehtävää ja aineistonkeruuta koskevat ratkaisut voivat syntyä tietyn järjestyksen sijaan, vasta vähitellen. Keskeistä on löytää tutkimuksen kuluessa ne johtavat ideat, joiden antamassa ymmärryksessä ratkaisuja tehdään. (Kiviniemi, 2015, 74, 77.) Tutkiminen on ollut prosessiluontoista myös tässä tutkimuksessa. Ymmärtääkseni haastateltaviani, pyrin avoimeen asenteeseen suhteessa siihen, mitä he minulle kertoivat (Laine, 2010, 36). Haastateltaviltani saamien uusien näkökulmien valossa lähdin tarkastelemaan teoria osuutta uudella tavalla. Vasta aineiston tarkemman tarkastelun myötä täsmentyivät myös sen analyysia koskevat metodivalintani.

Aineiston keruu- ja analyysimetodit korostuvat empiirisessä analyysissä. Sen ero suhteessa teoreettiseen analyysiin liittyykin tarkastelunäkökulmaan. Aineiston keruu- ja analyysimetodien kuvauksen kautta lukijan on mahdollista arvioida tutkimusta, niiden kuvaukset ovat oleellinen osa tulosten uskottavuutta. Laadullinen tutkimus on täten empiiristä tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 20, 21.) Laadullinen tutkimus on myös kokonaisuus. Fundamentaalisesta näkökulmasta tutkimuksen kokonaisuudella tarkoitetaan sitä, ettei aineiston keruuta ja analyysia voida perustella irrallaan tutkimuksessa tehdyistä ontologisista ja muista metodologisista lähtökohdista. Eklektisestä näkökulmasta katseltuna käsitys siitä, mitä laadullisen tutkimuksen kokonaisuus tarkoittaa, on hyvin vaihteleva (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 70, 71.) Tämän tutkimuksen kokonaisuuteen olen pyrkinyt fundamentaalisen näkökulman määrittämällä tavalla.

Kohteen tarkastelussa laadullisessa tutkimuksessa tavoitellaan kokonaisvaltaisuutta sekä todellisen elämän kuvausta. Sen käyttämä aineisto kerätäänkin mahdollisimman luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Samasta syystä ihmistä suositaan tiedon keruun välineenä ja siinä käytetty analyysi on induktiivista, ihmisen ainutlaatuisuuden sallivaa ja tunnustavaa. Tutkittavien näkökulmien ja oman ”äänen” esiintulon mahdollistavien metodien tulisikin ohjata metodivalintoja. Tutkimuksen kohdejoukkoa ei valita sattumanvaraisesti vaan tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisesti. (Hirsjärvi ja muut, 2007, 157, 160.) Tavoiteltu tutkittavan näkökulma edellyttää Puusan & Juutin (2011, 52) mukaan läheistä suhdetta tutkittaviin. Osa haastateltavistani oli minulle entuudestaan tuttuja ja osa ei. Kaikkien heidän kanssaan jaoin kuitenkin kokemuksen vanhemmuudesta, joten meillä oli keskinäiselle ymmärrykselle ainakin jonkinlaista pohjaa.

Tutkimusstrategia viittaa tutkimuksessa käytettyjen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuuteen. Perinteisiä tutkimusstrategioita on nimetty kolme. Näitä ovat kokeellinen-,

survey- ja tapaustutkimus. Kokeellisessa tutkimuksessa tutkitaan käsiteltävän muuttujan vaikutuksia toiseen muuttujaan. Survey-tutkimuksin kerätään ihmisjoukolta tietoa standardoidussa muodossa. (Hirsjärvi ja muut, 2007, 128-130). Tapaustutkimuksessa 'Mitä-, 'miten-' ja 'miksi-' kysymykset ovat keskeisiä. Siinä tutkijalla on vähän kontrollia tapahtumiin, aiheesta on usein vain vähän empiiristä tutkimusta ja tutkittava kohde on jokin tämän ajan elävässä elämässä oleva ilmiö. Tapaustutkimuksessa on oleellista kohdejoukon kohtuullisen selkeän rajan hahmottuminen suhteessa muuhun kontekstiin. (Eriksson & Koistinen, 2005, 4, 5-8.) Lähtökohtaisesti tapaustutkimuksella ei tavoitella yleistettävissä olevaa tietoa, vaikkakin se voi toimia yhtenä askeleena kohti yleistämistä. Sillä voidaan tuoda esille dynamiikkaa monimuotoisista ilmiöistä, joiden ymmärtäminen kausaalisuuteen perustuvien tutkimusasetelmien avulla, olisi vaikeaa. (Aaltio & Puusa, 2011, 164.) Olen halunnut lähteä avoimin mielin kohtaamaan vanhempien kokemuksia ja käsityksiä luottamukseen liittyen. Kohdejoukkona on kuusi pohjoissuomalaista, vähintään leikki-ikäisten lapsen vanhempaa, jotka ovat halunneet pohtia luottamusta omassa ja lastensa elämässä. Näistä lähtökohdistani tarkastellen, olen ymmärtänyt, että tutkimukseni on tapaustutkimusta.

Tapaustutkimus voi olla itsessään arvokasta, välineellistä tai kollektiivista. Tutkimukseni varsinainen tavoite ei ole itsessään arvokkaan tutkimuksen tapaan kuvata ja ymmärtää yksittäistä ihmistä, muuta kuin tulkintojen oikeutusten vuoksi. Kollektiivisessa tapaustutkimuksessa selvitetään useiden tapausten välistä koordinaatiota tai rinnasteisuutta ja sillä tavoitellaan laajempaa ymmärrystä ilmiöstä. (Järvinen & Järvinen, 2000, 78; Stake, 1995, 3-4.) Tämä tavoite tuntui liian suurelta vähäisen aineistoni vuoksi. Lähdin tavoittelemaan ensisijaisesti ymmärrystä siitä, minkä varaan vanhemman luottamus rakentuu, saadakseni joitain näkökulmia vanhempien jaksamiseen tässä ajassa. Lapsen luottamuksen rakentuminen vanhemman näkökulmasta on kiinnostavaa mm. siksi, että lapsen arvomaailma rakentuu paljolti kotona, mutta ennen kaikkea sen vuoksi, että luottamaan oikeutettu lapsi on onnellinen ja kykenee rohkeasti tutustumaan maailmaan sen ilmiöineen. Ymmärrän tutkimukseni näin ollen olevan välineellistä tapaustutkimusta. Staken (1995) mukaan välineellisen tapaustutkimuksen avulla yritetään ymmärtää yksittäisen tapauksen sijasta jotakin muuta (Stake, 1995, 3-4). Huolimatta pyrkimyksestä ymmärtää yksittäisten ihmisten tapoja jäsentää maailmaa ja antaa asioille merkityksiä, tapaus on kiinnostava, ei niinkään itsessään vaan yleisten teemojen tai teoreettisten kehittelyjen vuoksi. (Eriksson & Koistinen, 2005, 9, 10.)

Puusa & Juuti (2011) tähdentävät, että tutkijan on pystyttävä perustelemaan uskottavasti tutkimusmenetelmiinsä liittyviä valintojaan (Puusa & Juuti, 2011, 56). Hollidayn (2007) mukaan ankaruus kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoittaa tutkimusstrategian periaatteellista kehittelyä sopivaksi tutkittavaksi kaavailtuun teemaan (Holliday, 2007, 9). Seuraavaksi siirryn kuvaamaan valintoihini johtanutta ajattelua. Laajasti ymmärrettynä metodologia käsittelee todellisuutta koskevan tiedon peruslähtökohtaa, tieteellistä perusnäkemystä sekä maailmankatsomusta. Se kertoo aina jotain todellisuuden hahmottamiseen käytetyistä käsitteistä tieteellisen tiedon saamiseksi. Valittujen aineistonkeruu- ja analyysimetodien taas voidaan ajatella olevan perustelu ja oikeutus sille, miksi tämäläisiä tietoja tutkimuksessa on saatu. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 11.) Metodien katsotaan koostuvan niistä käytännöistä ja operaatioista, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja, sekä niistä säännöistä, joiden mukaan näin saatuja havaintoja muokataan ja tulkitaan, jolloin niiden merkitystä tutkimustulokseen johtavina vihjeinä, on mahdollista arvioida (Alasuutari, 2011, 82).

Tutkimukseni kuuluu fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, joka on osa laajempaa hermeneuttista perinnettä. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 11, 33, 34.) Sekä fenomenologisessa että hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä tutkimuksen teon kannalta keskeisiä ovat kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet. Tietämiseen liittyen esille nousevat ymmärtäminen ja tulkinta. (Laine, 2010, 28.) Hermeneuttis-fenomenologisen tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää tutkimuksen kohde, joka tässä perinteessä on merkitys. Täten tutkimuksen tavoitteena on tehdä jo tunnettu tiedetyksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 35.) Tutkimukseni on osaltaan kokemuksen rakenteen tutkimusta ja osaltaan käsitysten tutkimusta. Päädyin tähän ratkaisuun pohdittuani tarkemmin aineistoni luonnetta. Fenomenologinen tutkimusote näkyy tässä tutkimuksessa vanhemman luottamuksen kokemuksen rakenteen selvittelyssä. Vanhemman kasvatustutkimuksen tutkiminen on taas mielestäni selvemmin käsitysten tutkimista, ja suhtaudunkin siihen fenomenografisella tutkimusotteella. Aineiston tulkinnan tarpeen myötä tutkimuksessa on mukana hermeneuttinen ulottuvuus. Gadameriläinen hermeneutiikka ymmärtämään pyrkivänä, on ollut ohjaavana periaatteena aineiston lukemisessa (Kakkori & Huttunen, 2014, 378, 379).

Fenomenologinen lähtökohta

Pohdin pitkään sitä, tulisiko minun suhtautua, etenkin ensimmäiseen, mutta myös toiseen tutkimuskysymykseeni, fenomenologisella vai fenomenografisella tutkimusotteella. Jouduin

epäroimään Kakkorin ja Huttusen (2014) tavoin sitä, kuinka eri tasoisesti vanhemmat luottamukseen liittyviä käsityksiään olivat jäsentäneet (Kakkori & Huttunen, 2014, 383, 384). Käsitykset ja kokemukset poikkeavat Laineen (2010) mukaan siinä, että kokemukseen jää aina määrittelemättömiä puolia. Usein kokemukset pitävät sisällään selkeiden käsitysten sijaan epämääräisiä tunteita, mielikuvia ja aavistuksia. Kokemuksemme ovat kuitenkin omiamme, ja siten yksittäisiä ja jollain tapaa erityisiä. Käsityksemme voivat olla syntyneitä omien kokemustemme reflektoinnista tai sitten kertoa ennemminkin yhteisöllemme tyypillisistä tavoista ajatella maailmaa. (Laine, 2010, 37, 38.) Anttila (1996, 290) kirjoittaa käsityksestä näin: ”Käsitys on kokemuksen ja ajattelun avulla muodostettu kuva jostakin ilmiöstä”. Perehdyttyäni aineistoon tarkemmin, olin hyvin epävarma siitä, missä määrin haastateltavieni luottamukseen liittyvä ajattelu keskenään verraten, oli saman tasoisesti reflektoitua. Tuntui siltä, että osa haastateltavistani oli pohtinut pitkäänkin aihetta, toisten vasta heräillessä siihen. Tällä tavoin eri tarkkuudella piirtyneitä kuvia en uskaltanut lähteä käsittelemään yhtäläisesti käsityksinä fenomenografisella tutkimusotteella, vaan päädyin käsittelemään vanhemman omaa luottamusta kokemuksena ja selvittämään sitä fenomenologisen tutkimusstrategian keinoin. Ratkaisua puolsi myös se, että olin kiinnostunut nimenomaan vanhempien luottamuksen kokemuksen rakenteesta, joka on niin ikään fenomenologisen tutkimuksen kohdealaa (Latomaa, 2005, 42).

Fenomenologiassa ihmisen ajattelua pidetään tajunnallisena ja aktiivisena prosessina (Anttila, 1996, 286). Kokemus voidaan tässä perinteessä ymmärtää laajasti ihmisen kokemuksellisen suhteena omaan todellisuuteensa, eli maailmaan, jossa hän elää. Eläminen on kehollista, havainnointia sekä yhtäaikaista koetun ymmärtävää jäsentämistä. Maailmansuhteen ymmärretään olevan kokemuksellisen lisäksi intentionaalista, jolla tarkoitetaan sitä, että ihmisen toiminta on suurelta osin tarkoituksellista. Intentionaalisuus on myös sitä, että asiat merkitsevät meille jotakin ja näyttäytyvät meille jonkinlaisina. Pyrkimyksemme, kiinnostuksemme sekä uskomuksemme antavat meille sen valon, missä asiat näemme ja ymmärrämme. Fenomenologian käsitys on, että kokemus muotoutuu niille antamiemme merkitysten mukaan. Nämä antamamme merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen kohde. (Laine, 2010, 29, 30.)

Fenomenologinen tutkimus pyrkii lisäämään ymmärrystä kulloinkin tutkittavana olevasta ilmiöistä (Aaltio & Puusa, 2011, 155). ”Fenomenologia” käännettynä tarkoittaa ilmenevän jäsentämistä. Filosofisena menetelmänä se on ymmärretty usein, ja myös nyt omana aikanamme, monin eri tavoin. (Backman & Himanka, 2014, 1.) Fenomenologian isänä

tunnustetun Edmund Husserlin oma oppilas, Martin Heidegger esitteli fenomenologiansa laajalti hermeneutiikkana (Kakkori & Huttunen, 2014, 373). Fenomenologiassa toisen ihmisen ymmärtäminen perustetaan ihmisen yhteisölliseen luonteeseen. Merkitykset avautuvat meille paljolti sen yhteisön kautta mihin synnymme ja missä elämme. (Laine, 2010, 30.) Saman kulttuurin jäsenenä meillä on jonkinlainen mahdollisuus ymmärtää toisiamme jaetun kokemuksemme myötä. Kuitenkin olemme myös yksilöitä ja myös tämä yksilöllinen näkökulma kiinnostaa hermeneutikkoa (Laine, 2010, 30). Päädyttyäni pitämään vanhemman puhetta luottamuksesta elämässä fenomenologisen tutkimuksen piiriin, oli oikean tulkinnan saavuttamiseksi perehdyttävä tarkemmin vielä tulkinnan periaatteisiin.

Hermeneuttinen lähtökohta

Hermeneutiikka on teoria ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Fenomenologiassa pyritään tavoittamaan mahdollisimman oikea tulkinta toisen kertomasta. Juuri tulkinnan tarve liittyy fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttisen ulottuvuuden. Ihmisten kuvaamia merkityksiä pyritään siis ymmärtämään ja tulkitsemaan. Sekä fenomenologisessa että hermeneuttisessa tutkimuksessa metodiin liittyvät kysymykset ovat laajalti sidoksissa filosofisiin taustaoletuksiin. Metodi tarkoittaaakin niissä ennemminkin ajattelutapaa ja tutkimusotetta kuin teknistä, säännönmukaista aineiston käsittelytapaa. (Laine, 2010, 31-33.) Hermeneuttinen ajattelu kulkee kahta polkua. Toisaalta se mahdollistaa tutkijan kriittisen suhtautumisen tekstiin, jolloin teksti ei pääse liikaa dominoimaan tulkintaa. Toisaalta se ei anna lupaa olla epäkriittinen itsearviointissa tehtyjen tulkintojen oikeutuksen suhteen. Hermeneutiikassa tavoitteena on kuunnella mahdollisimman herkällä korvalla aineistoa. (Järvinen & Järvinen, 2000, 201.)

Gadamer (2004) määriteli hermeneutiikkaa näin: *”Niinpä hermeneutiikka on enemmän kuin pelkkä tieteiden metodi tai tietyn tiederyhmän erityisominaisuus. Ennen muuta se tarkoittaa ihmiselle luonnollista kykyä.”* Tällä hän viittasi siihen, kuinka ymmärtämisen tarve on läsnä kaikessa ihmisten välisessä arkisessa kanssakäymisessä. (Gadamer, 2004, 129.)

Bleicherin (1980) mukaan, hermeneutti Emilio Betti (1890-1968) käsitti eettisten ja esteettisten arvojen olevan ideaalista objektiivista todellisuutta. Betti päätyi ajattelemaan, että ihminen saa tietoa tästä arvotodellisuudesta mm. suhtautumalla avoimesti ja myönteisesti niiden mahdolliseen olemassaoloon. Arvojen olemassaolo ei ole löydettävissä hänen

mukaansa kielestä. Sen sijaan niiden maailma löytyy kielen ja jopa merkitysten maailman takaa. Kieltä ja merkitysmuotoja hän pitää ainoastaan meille annettuina keinoina tutkia tuota ideaalista todellisuutta. Betti pitää toisen mielen kohtaamista lähtökohtana yritykselle tulkinnan myötä ymmärtää. Tulkinnan päämäärä on siis ymmärtämisessä. (Bleicher, 1990, 28-30.) Myös minun on ollut tärkeää saavuttaa se ymmärrys, miten kukin haastateltavani hahmottaa maailmaa. Olen tarvinnut tuota herkällä korvalla kuuntelua usein, niin haastatteluissa, kuin litteroidun aineiston äärellä pysähtyessäni. Yksittäisten lausahdusten tulkinta on vaatinut hermeneuttista ajattelutapaa ja tutkimusotetta. Esittelen tutkimuksen kulkua kuvatessani yksityiskohtaisemmin sitä, millä tavoin hermeneuttinen tutkimusote näkyy suhtautumisessani aineistooni tässä tutkimuksessa.

Fenomenografinen tutkimusote

Luottamus elää vain tiettyjen arvojen keskellä ja se oleellista elämässämme. Nämä kokemukset vievät ajattelua sellaisen todellisuuskäsityksen suuntaan, jossa meillä on ainakin jollakin tasolla yhteinen maailma, joka tosin voi ilmetä kullekin eri tavoin. Alanko (2017) kuvatessaan fenomenografian ontologista lähtöoletusta lainaa Martonia ja Boothia: *“There is not a real world ‘out there’ and a subjective world ‘in here’. The world [as experienced] is not constructed by the learner, nor is it imposed upon her; it is constituted as an internal relation between them. There is only one world, but it is a world that we experience”* (Alanko, luento 2017).

Fenomenografinen kasvatustieteellinen tutkimusote sijoittuu filosofiselta taustaltaan fenomenologian ja hermeneutiikan välimaastoon. (Kakkori & Huttunen, 2014, 367, 369.) Fenomenologia ja fenomenografia jakavat saman ontologisen lähtöoletuksen ihmisen ja maailman välisestä suhteesta. Niissä molemmissa ihmisen ajatellaan olevan intentionaalisessa suhteessa maailmaan. (Alanko, luento 2017.) Myös fenomenografiassa uskotaan ihmisen olevan rationaalinen olento. Näiden ilmenevien yhtäläisyyksien vuoksi, en nähnyt periaatteellista ristiriitaa tai estettä sille, että voisin käyttää samassa tutkimuksessa molempia tutkimusotteita, kunhan niillä analysoidaisiin vain eri osia aineistosta. Käsitteen muodostamisella fenomenografiassa viitataan ihmiselle tyypilliseen toimintaan liittää mielessään oliot ja tapahtumat niitä selittäviin yhteyksiin. (Syrjälä ja muut, 1996, 116).

Vaikka sekä fenomenologisen että fenomenografisen tutkitaan ihmisen kokemusta ja tietoisuutta, eroavaisuudet ilmenevät Martonin ja Boothin (1997) mukaan niiden tavassa lähestyä ihmisen kokemusta maailmasta. Fenomenologiassa erotetaan esireflektoitu kokemus käsitteellisestä ajattelusta, kun taas fenomenografisessa tutkimuksessa tätä eroa ei tehdä. Jonkun koetun ilmiön sekä rakenne että merkitys fenomenografiin mukaan, ovat löydettävissä, niin esireflektoidusta kokemuksesta, kuin käsitteellisestäkin, ajattelusta. Näiden tutkimusotteiden eroa voi selventää vielä seuraava kysymyksenasettelu: Kun fenomenologi kysyy tutkiessaan ”kuinka ihminen kokee maailmansa?”, voisi fenomenografi kysellä: ”Mitkä ovat ne kriittiset aspektit ihmisten tavoissa kokea maailma, jotka vaikuttavat sen, että he selviävät elämässä huonommin tai paremmin?”. (Marton & Booth, 1997, 116, 117.)

Fenomenografisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ihmisten erilaisista, arjen ilmiöitä koskevista, käsityksistä. (Huusko & Paloniemi, 2006, 162, 163; Järvinen & Järvinen, 2000, 86.) Tutkimuksen avulla pyritään kuvailemaan, analysoimaan ja ymmärtämään näitä erilaisia käsityksiä ilmiöstä ja erilaisia tapoja ymmärtää se, kuin myös käsitysten keskinäisiä suhteita (Huusko & Paloniemi, 2006, 163, 164). Sen tarkoituksena on tuoda esille niitä moninaisia horisontteja, joista käsin ihmiset hahmottavat maailmaa (Kakkori & Huttunen, 2014, 394). Latomaan (2005) mukaan fenomenologia eroaa fenomenografiasta siinä, että fenomenologin ymmärtämisen tavoitteena on ymmärtää kokemuksen rakennetta, kun taas fenomenografisen tutkimuksen tavoite on ymmärtää kokemuksen moninaisuutta (Latomaan, 2005, 42).

Vanhemman ja lapsen välinen suhde, sekä vanhemman oma kasvatusajattelu koostuu monista, tiedostamattomiksikin jääneistä seikoista, joten en uskonut sen olemuksen avautuvan luotettavasti minulle näillä taidoillani. Fenomenografiassa päämääränä ei ole niinkään kuvata ajattelu- tai havainnointi prosesseja sinänsä tai löytää ilmiön syvintä olemusta, kuin selvittää ihmisten erilaisia käsityksiä ko. ilmiöstä (Järvinen & Järvinen, 2004, 83). Myös Alankon (2017) mukaan fenomenografinen tutkimus on ennemminkin erilaisten käsitysten kuvailua kuin taustalla vaikuttavien syiden etsimistä (Alanko, luento, 2017). Tällainen erilaisten käsitysten kuvailu tuntui sopivan tähän kohtaan tutkimusta erinomaisesti.

Fenomenografian epistemologiaa voidaan kuvata sanoilla relationaalinen ja konstitutionaalinen (Alanko, luento, 2017). Marton ja Booth (1997) ajattelevat kokemuksen olevan yksilön sisäinen suhde maailmaan. He huomauttavat, että ihminen ei kykene koskaan kuvailemaan mitään täydellisesti ja että kuvailut ovat vaikuttuneita tavoitteista ja päämääristä käsin. Fenomenografia tutkii kokemuksen (tai tietoisuuden) pohjalla olevia merkityksiä.

(Marton & Booth, 1997, 121, 122.) Käsittäminen tarkoittaa merkityksen antamista tietylle ilmiölle (Järvinen & Järvinen, 2004, 83.). Käsitykset ovat mielipidettä syvempiä ja merkitykseltään mielipidettä laaja-alaisempia. Ne muodostuvat kokemusten myötä tietoisuudessa ja ilmentävät ihmisen omia, mutta myös hänen yhteisölleen tyypillisiä piirteitä. Maailma esittäytyy yksilölle vain sen suhteen kautta, mikä hänellä on siihen. Ymmärrys on täten aina ymmärtämistä ymmärtämisyhteyksissä. (Huusko & Paloniemi, 2006, 164, 165.)

Käsitteiden ja ajatusten merkitys perustuu havaintoihin, mielikuviin, elämyksiin, tuntoihin ja tunteisiin. Ajatus on havainnoissa tai tunnoissa koetun yhteyden tulkki ja osa laajempaa näkemystämme. Koetut yhteydet ilmenevät havainnoissa ja tunnoissa. Käsitykset muodostuvat siis hyvin monenlaisista aineksista, ja ovat siten aiemman kohdatun pohjalta tehtyä tulkintaa. (Turunen, 1992, 26.) Käsityksessä/käsittämisessä on fenomenografian mukaan kaksi aspektia. Näitä ovat mitä-aspekti ja kuinka-aspekti. Mitä-aspekti suuntaa ajattelun fyysiseen tai psyykkiseen kohteeseen, kun taas kuinka-aspekti määrittää sen, kuinka tuo kyseisen ajattelun kohde rajataan. (Järvinen & Järvinen, 2004, 83.)

Koska fenomenografiassa tutkitaan käsityksiä erilaisista ilmiöistä, on siinä keskeistä myös ihmisen kielellisyys. Näin ollen siinä sitoudutaan ihmiskäsitykseen, jonka mukaan ihmisellä on tietoisuus, jonka myötä hänen on mahdollista luoda symboleja, sekä välittää niitä eteenpäin, myös kielensä kautta. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 16.) Fenomenografiassa ajatellaan, että ihmisillä on riittävästi yhteistä kokemusta tästä maailmasta, jonka vuoksi he kykenevät kommunikoimaan ymmärrettävästi siinä toistensa kanssa (Marton & Booth, 1997, 126).

4.3 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä tapaustutkimuksessa

Tutkimusstrategia tai lähestymistapa, jolla tämä tutkimus toteutettiin, on tapaustutkimus. Se on usein monivaiheinen ja iteratiivinen prosessi, jolla tutkija käy läpi eri vaiheita, palaa aiempaan vaiheeseen takaisin, tarkentaa, keskusteluttaa aineistoja keskenään ja kehittää vuoropuhelua teorian ja empirian kanssa (Eriksson & Koistinen, 2005, 19). Omakin prosessini on kulkenut tähän tapaan. Se on ollut usein jo tehdyn tarkastelua ja tarkentamista uudesta näkökulmasta, joka tutkimusprosessin edetessä on avautunut. Aiempi teoriaan perehtyminen on auttanut näkemään aineistosta varmasti jotain sellaista, joka muutoin olisi jäänyt näkemättä. Varsinainen tutkimusprosessi käynnistyi syksyllä 2016 aiheen saatua ensihahmonsa ja löydettyäni käsiini ensimmäisen aihetta käsittelevän kirjan. Pitkin matkaa

olen perehtynyt ja pyrkinyt syventämään ymmärrystäni siitä, sekä rajaamaan näkökulmaani. Tutkimista on katkonut väliin tekemäni lastentarhanopettajan palkkatyö. Haastattelut ovat tammi-maaliskuulta 2017, jonka jälkeen työskentely kaikkinsa on ollut intensiivisempää, kunnes taas saman vuoden syksy on ollut työskentelyä työn ohessa.

Haastateltavani ovat vähintään leikki-ikäisten lasten pohjoissuomalaisia vanhempia. Heitä on viidestä perheestä, joista yhdestä isä ja äiti. Tapaustutkimuksessa tutkimuksessa tutkimusjoukon valintaa määrittää, ei niinkään tutkittavien lukumäärä, kuin tutkittavien pätevyys ja tarkoituksenmukaisuus tutkimuksen teon kannalta, heidän kauttaan avautuvat, tutkimusta rikastuttavat näkökulmat, sekä tutkijan tärkeänä pitämät analyttiset tai huomionarvoiset seikat (Patton, 1990, 184-185). Oma kohdejoukkoni valikoitui osin tuntemattomista ja osin minulle entuudestaan tutuista vanhemmista, jotka tutustuttuaan tutkimukseni aiheeseen ja haastattelukysymyksiin, kokivat haluavansa kertoa siitä omia kokemuksiaan. Kohdejoukkoni on löytynyt niin kutsutulla lumipallo-otannalla, jolla tarkoitetaan sitä, että haastattelujen alkuvaiheessa tiedetään yksi tai useampi avainhenkilö, joka johdattaa tutkijan sitten toisen tiedonantajan luo. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 88.) Pysin kuitenkin tietoisesti etsimään eri tavoin ajattelevia vanhempia haastateltavakseni. Haastateltavakseni suostuminen kertoi minulle sitä, että nämä vanhemmat pitivät aiheeni merkittävänä vanhemmuudessaan, ja siten tapauksina he olivat erityisiä. Viidellä haastateltavistani oli ainakin jo esikoulu-ikään ehtinyt lapsi. Yhteensä heitä on kuusi - viisi äitiä ja yksi isä. Haastateltavissani olleen pariskunnan haastattelin heidän toiveestaan yhdessä, koska he kokivat yhteisen puhumiseen täydempänä, eikä uskallusta näistä teemoista puhumiseen rehellisesti toistensa läsnä ollessa, puuttunut.

Hirsjärven ja Hurmeen (2001) mukaan silloin, kun halutaan tietoa tajunnan sisällöistä, käytetään kvalitatiivisia menetelmiä, kuten osallistuvaa havainnointia, päiväkirjoja tai teemahaastattelua (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 28). Fenomenografiassa haastattelu on yleinen aineistonkeruumenetelmä (Koskinen, 2011, 270). Laine (2010) pitää sitä laaja-alaisimpana keinona lähestyä toisen ihmisen kokemuksellista maailmansuhdetta myös fenomenologiassa, sen teoreettisten lähtökohtien vuoksi, vaikkakin uskoo kokemuksen avautuvan tutkijalle paremmin videoitujen haastattelujen myötä. (Laine, 2010, 37.) Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä olettaa ihmisen olevan vapaa subjekti, mutta selvittää myös käsitteenmuodostuksemme rajoja, ehtoja sekä sosiaalista luonnetta. Haastattelulle ominaista on se, että ihmiset pyrkivät käsitteellisesti välittämään siinä omaa mielellistä suhdetta maailmaan. Haastattelijan tavoitteena on saada selville sitä, miten jonkin objektin tai

asiantilan merkitykset rakentuvat haastateltavalla. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 49.) Tässä tutkimuksessa aineisto koostuu tablettitietokoneella nauhoitetuista ja niistä sanatarkasti litteroiduista haastatteluista. Ennen varsinaisia haastattelijani, koettelin kysymyksiäni tutkimukseen ulkopuolella olevalla vanhemmalla ja päädyin sen johdosta kysymysten etukäteisesittelyyn haastateltavilleni hyvissä ajoin ennen haastattelua.

Avoimuus tutkimuskohteelle edellyttää haastattelijalta avointa asennetta. Tämä asenne voi näkyä jo haastattelukysymysten laatimisessa. Haastattelukysymysten tulisi olla mahdollisimman avoimia, ohjailemaan pyrkimättömiä sekä fenomenologisessa että fenomenografisessa tutkimusotteessa. (Laine, 2010, 37, 38.) Toiveenani on ollut saada haastateltavani oma luottamuksen kokemus ja kasvatukseen liittyvää ajattelua näkyviin. En ole tarkoin kysymyksiin halunnut olla ohjailemassa vastauksia, vaan avointen kysymysten myötä olla kuuntelemassa sitä, kuinka haastateltavat itse luottamuksen kokevat ja hahmottavat. Avoimuutta tutkimuskohteelle lähdin tavoittelemaan puolistrukturoidulla haastattelumenetelmällä, jonka Hirsjärvi ja Hurme (2001, 47) nimeävät teemahaastatteluksi. Siinä haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa, jolloin tutkijan oma näkökulma asioihin ei ole kovin vahvasti esillä, tutkittavien ääni saa tilaa ja tulee kuuluviin (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 47, 48; Puusa, 2011, 81).

Teemahaastattelu on muodoltaan puolistrukturoitu, jossa valitut teemat ovat kaikille haastateltaville samat. Kysymykset eivät siinä ole strukturoidun haastattelulomakkeen tapaan tarkkaan muotoiltuja ja tietyssä järjestyksessä esitettyjä. Se ei ole kuitenkaan syvähaastattelun tapaan täysin ohjailematon tilanne. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 48.) Teoreettisen perehtymiseni antaman ymmärryksen valossa olen esittänyt joitain lisäkysymyksiä teemoihin liittyen tai pyytänyt tarkennusta. Niiden esittämisessä olen ollut kuitenkin todella arka, koska pelkäsin niiden ohjailevan haastateltavani ajatuskulkua. Lähtöoletuksena teemahaastattelussa on, että haastateltavat ovat kohdanneet tutkittavaan teemaan liittyvää asiaa elämässään (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 47; Puusa, 2011, 81). Jo aiemmin olen tuonut esille sen, kuinka vanhemmuudessa kohtaamme usein, eri tilanteissa, kysymyksen luottamuksesta.

Teemahaastattelussa oletetaan haastateltavan ja haastattelijan puhuvan niin kutsutusti samaa kieltä (Puusa, 2011, 82). Olen itsekin vanhempi, joten ajattelin, että jaoimme ainakin jotain samaa vanhemmuuden kokemuksesta haastateltavieni kanssa. Haastateltavani saivat teemakysymykset tietoonsa etukäteen, jonka jälkeen saivat tehdä lopullisen päätöksen mukanaolostaan tutkimuksessa. Tässä samassa yhteydessä olen selvittänyt teoreettisen

etukäteisperehtymiseni pohjalta niitä asioita, joihin luottamuksella elämään ja elämässä viittaa. He saivat myös kysyä haastatteluun liittyviä asioita etukäteen. Näin pyrin varmistamaan, että olemme puhumassa varsinaisessa haastattelussa samasta asiasta. Yksi haastateltavani ei ollut jostain syystä saanut etukäteen kysymyksiä esittelylomakkeineen, mutta hän sai luvan vielä jälkikäteen täydentää vastauksiaan sähköpostilla.

Ihanteellinen haastattelutilanne on luonnollinen, haastateltavalle tilaa antava – keskustelunomainen tapahtuma. (Laine, 2010, 37, 38.) Haastattelut tein haastateltavien pyynnöstä haastateltavien kotona. Toivoin valinnanmahdollisuuden haastattelupaikan suhteen lisäävän haastattelutilanteen luontevuutta. Korostin tutkimukseni tavoitetta kuulla kunkin haastateltavan omaa näkemystä ja painotin sitä, ettei kysymyksiini ole oikeita vastauksia. Haastattelussa kuunteleminen, hiljaa riittävän kauan oleminen, on osoittautunut yllättävän vaikeaksi. Oma ennakkokäsitys ohjaa hyvin herkästi täydentävien kysymyksiä tekoon (Ashword & Lucas, 1998, 422.). Olen yrittänyt antaa tilaa ja pyrkinyt kurinalaisesti keskittyen kuuntelemaan intensiivisesti, mitä kukin haastateltava sanoillaan tarkoittaa (Ahonen, Saari, Syrjälä, Syrjäläinen, 1996, 137). Tuntuu, että tässä myös vähän oppi haastattelu haastattelulta. Pinnistely on kannattanut ja satona olen korjannut mielestäni hyvin omaperäisiä, itselleni osin vieraita ja virkistäviäkin näkökulmia. Se, että haastateltava on saanut haastattelun alussa kuvata oman luottamuksensa rakennetta, lisää mielestäni ymmärrystä haastateltavan kasvatusta koskevien käsitteiden tulkintaan. Ashword sekä Lucas (1998) varoittavatkin aiheellisesti tutkijan ennako-oletuksista, jotka tutkimuksen eri vaiheessa, myös sen lukuvaiheessa, voivat vääristää asetelmia ja siten tuloksia (Ashword & Lukas, 1998, 418, 419).

Oma käsitykseni luottamuksesta elämässä on jäsenneily ja koeteltukin. Perehtyminen sitä käsittelevään kirjallisuuteen on yhä selkiyttänyt sitä. Ehkä jäsenneily kokemus on helpompi laittaa sivuun, ja keskittyä kuuntelemiseen, kuin epävarma tai -määräinen tuntemus. Silti sen kuuleminen, mitä toinen, samoilla sanoilla tarkoittaa, miten asia heille ilmenee, on äärimmäisen työlästä. Varto (2005) sanoittaakin ongelman hyvin: *”Kun toinen - esimerkiksi - toimii, ilmaisee jotain, hänen välitön merkityksen antamisen lähteensä on hänen oma merkitysten maailmansa, joka monin eri tavoin muistuttaa omaamme, koska se on kiinnittynyt samoihin esinemaailman ilmiöihin ja samaan kulttuuriin. Mutta tämä muistuttaminen on yhtäaikaan sekä ymmärrystä helpottavaa, että sitä harhaan johtavaa: me näet tartumme tuttuihin ja välittömästi avautuvilta vaikuttaviin piirteisiin ja tällä tavalla alamme automaattisesti lukea tutkimuskohdetta ikään kuin se olisi omaa elämäämme, ”minun*

kirjoittamaani", minun merkitysytteyksistäni syntyneittä merkityskokonaisuutta." (Varto 2005, 90.)

4.4 Aineiston analyysi

Laadullinen analyysi koostuu kahdesta eri vaiheesta. Ensimmäinen vaihe muodostuu havaintojen pelkistämisestä, toisessa vaiheessa ratkaistaan arvoitusta. Tämä erottelu on kuitenkin vain analyttinen, ja käytännössä vaiheet nivoutuvat toisiinsa. Havaintojen pelkistämisestä alkaa aineiston tarkastelulla tietystä, valitusta teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Tarkastelussa kiinnitetään aineistossa huomio vain siihen, mikä on kulloisenkin teoreettisen viitekehyksen tai kysymyksen asettelun kannalta olennaista. Näin syntyy pelkistettyjä "raakahavaintoja". Pelkistämisen seuraavassa vaiheessa näin saatuja havaintoja harvennetaan yhdistämällä niitä yhteisen piirteen, nimittäjän tai muotoillun, koko aineistoon tältä osin pätevän säännön mukaan. Tämän yhdistämisen lähtökohtana toimii ajatus siitä, että aineistosta erottuu esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. Arvoituksen ratkaiseminen merkitsee sitä, että pelkistettyjen havaintojen kautta syntyneiden johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden avulla tehdään tutkittavasta ilmiöstä merkitystulkinta. Empiiristä aineistoa sellaisenaan ei tule kuitenkaan unohtaa tässäkin vaiheessa, vaan siitä etsitään vihjeitä oikeiden merkitystulkintojen tekemiseksi ja arvoituksen ratkaisemiseksi. Tietenkin, mitä enemmän vihjeitä on, sitä paremmin arvoitus on ratkaistavissa. (Alasuutari, 2011, 38-48.)

Sekä fenomenologinen että fenomenografinen lähestymistapa ovat aineistolähtöisiä. Ne toteutetaan empiirisen aineiston pohjalta. Perehtyminen teoriaan antaa kuitenkin valmiuksia tutkimuksessa tarvittavan aineiston hankintaan, ja on näin ollen tutkijan jollakin tavoin vaikuttamassa ennako-oletuksina läpi koko tutkimusprosessin. (Huusko & Paloniemi, 2006, 166.) Sisällönanalyysia voidaan pitää laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä. Sitä voidaan pitää yksittäisenä metodina, mutta myös erilaisiin analyysikokonaisuuksiin liitettävänä väljänä teoreettisena kehyksenä. Tässä tutkimuksessa se toimii jälkimmäisessä merkityksessä. Eskolan (2015) mukaan analyysia voi tehdä joko aineistolähtöisesti, teoriasidonnaisesti tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään aineistosta luomaan teoreettinen kokonaisuus metodologisten sitoumusten sekä tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun ohjaamana. Teoriasidonnaisessa analyysissäkin analyysiyksiköt syntyvät aineiston pohjalta, mutta siinä aiemmin omaksuttu tieto ohjaa tai auttaa analyysia. Sen

vaikutus on tunnistettavissa analyysissä, mutta sen merkitys ei ole teoriaa testaava vaan teoria on siinä avaamassa uusia ajatusuria. Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Tutkittava määritellään siinä siis jo tunnetun mukaan. (Eskola, 2015, 188.)

Oma sisällönanalyysini on ymmärtääkseni teoriasidonnaista. Analyysiyksiköt ovat nousseet aineistosta, mutta uskon, että aiempi teoriaan perehtymiseni on ollut vaikuttamassa tapaan nähdä ja hahmottaa aihettani. Näin ollen se on ollut aukomassa ajatusuriani. Tutkija ei olekaan Kiviniemen (2015) mukaan tutkimusprosessin alkuvaiheessakaan tyhjä taulu, ”tabula rasa”, eikä käsitteellistäminen siten ole välttämättä puhtaasti aineistolähtöistä (2015, 78). Aineistosta nousevien näkökulmien suhdetta tutkimusta käsitteellistäviin teoreettisiin näkökulmiin hän pitääkin ennemminkin vuorovaikutteisena. Päättyneeni on näin ollen logiikaltaan abduktiivista. Deduktiivisen päättelyn lähtökohta on teoriassa ja induktiivisen empiriassa. Abduktiivinen päättely lähtee myös empiriasta, mutta ei torju teorian asemaa taustavaikuttajana. Abduktiivisessa päättelyssä kirjallisuutta ja teorioita voidaan käyttää, ei sellaisenaan nojina, vaan esimerkiksi inspiraation ja ideoitten lähteenä. (Anttila, 1998, 139, 140.) Sen selvittäminen ja ratkaiseminen, mitä tässä tutkimuksella luottamuksella elämässä tarkoitan, vaatii suhteellisen laajan aiheeseen tutustumisen. Sen sijaan vanhemman lapsen luottamuksen rakentamiseen liittyvän vanhemman kasvatustajatteluun koskeva teoreettinen perehtymiseni oli kehyksenomaisempaa. Näin ollen ajattelen, että analyysin aineistolähtöisyys ja siten induktiivisen päättelyn logiikka, on todempaa kolmannen tutkimuskysymykseni kohdalla, kun taas analyysin teoriasidonnaisuus on todennäköisempää kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla. Vakava pyrkimykseni on kuitenkin ollut hahmottaa sitä, mitä aineistosta on noussut, ilman että tietoisesti olisin perustanut näkemistäni teorian suuntaamana.

Metodin empiirinen soveltamiskuvaus

Olen pyrkinyt suhteessani haastateltaviini avoimuuteen, ”kuulijan paikalle”, koko tutkimusprosessin ajan, jolla tarkoitan ”astumista porstuaan ovelle” omasta tutusta tavastani käsitteellistä aihettani (Ashword & Lucas, 1998, 421). Varto (2005) sekä Gadamer (2004) pitävätkin tärkeänä sitä, että tutkija muistaa ymmärtämisen kohteen tutkimuksessa, olevan toista, siis toisen elämismaailmaa (Gadamer, 2004, 33, 34; Varto, 2005, 90-99). Tulkinnan tulisi perustua merkitysten koherenssiin, joka tarkoittaa ymmärtämiskokonaisuuden (tutkittavan maailma ja tutkimuksen maailma) huomioonottamista. On huomioitava, että

tutkijana ymmärrän ja tulkiten haastateltavaani oman elämäni keskeltä ja toisaalta tutkittavani kanssa samassa maailmassa eläen. Tutkijan lukutavan tulisi olla tutkijan omaa siten, että tutkija pystyy erottamaan oman tapansa tematisoida, tutkimuskohteen tematisointitavasta ja kykenee raportoimaan näitä molempia. Heideggerin (2000) mukaan tulkitsemisen ensimmäinen, alituinen ja viimeinen tehtävä on huolehtia aiheen tieteellisestä käsittelystä työstämällä ennakkoon omaksuttua, ennakkonäkymää ja ennakkokäsitystä asioista itsestään (Heidegger, 2000, 197).

Varto (2005) huomauttaa merkitysten löytämisessä näin: *”tutkittavan elämismaailma on aina ymmärtämiskokonaisuus, jossa ei ole aitoja osia, koska tutkittavan elämismaailma rakentuu merkityksistä ja merkitykset rakentuvat ylhäältä alaspäin: merkityskokonaisuus määrää osien merkityksen. Kun osia eritellään, on tämän ohjeen mukaan noudatettava koko ajan vertailua osien ja kokonaisuuden välillä, jotta merkityksen paikka (siis kokonaisuus) ja aika (siis tietty esillä oleva osa) pysyisivät oikeassa suhteessa.”* (Varto, 2005, 94.) Näitä ohjeita olen pyrkinyt noudattamaan.

Käsitykset saavat siis merkityksen kokonaisuuksista, siksi niiden ilmenemisyhteys on tärkeä (Huusko & Paloniemi, 2006, 166). Tekstin yksittäisten osien merkitys määrittyy kokonaisuudesta, jotka taas määrittävät itse kokonaisuutta. Ymmärtämisen liike tapahtuu näin ollen kokonaisuudesta osaan ja osasta takaisin kokonaisuuteen. Oikean ymmärtämisen kriteeri on yksittäisseikkojen yhteensopivuus kokonaisuuden kanssa. Tekstiä tulee siis ymmärtää siitä itsestään käsin. (Gadamer, 2004, 29, 30.)

Lukeminen ei ole vain tulkintaa. Varto (2005) muistuttaakin, että tulkintaa tulisi seurata ymmärtämisen. Muutoin käsitys tutkimuskohteesta ei muodostu kokonaisuudeksi, vaan tulkinnassa esille tulleet osat ja tasot jäävät erillisiksi. Ne ovat tarkoituksellisesti ja aikeellisesti yhdistettävä merkitysyhteydeksi, kokonaisuudeksi, joka lopulta muodostaa tutkimuskohteesta nousseen mielen. (Varto, 2005, 99.)

Fenomenologinen analyysi

Laine (2010) viittaa fenomenologian ja hermeneutiikan metodilla aineistoon suhtautuvaa ajattelutapaan ja tutkimusotteeseen teknisesti säännönmukaisen käsittelytavan sijaan. Hän tähdentää tutkimuksen metodikysymysten kietoutuvan fenomenologian ja hermeneutiikan taustalla oleviin filosofisluonteisiin oletuksiin. Hän korostaa tilannekohtaista harkintaa

kulloisenkin toimintatavan valitsemisessa. Tavoitteena on kuitenkin aina tuo sama toisen kokemuksen ja hänen ilmaisujensa merkitysten ymmärtäminen mahdollisimman autenttisina. (Laine, 2010, 33, 40.)

Tutkimus etenee vaiheittain fenomenologisessakin tutkimuksessa. Huolellisen edellä kuvatun lukemisen jälkeen pyritään tutkimusaineiston ensimmäisessä työstövaiheessa kuvaamaan sitä, mitä siinä on sanottu. Kuvauksiini liitin aiheeni kannalta oleelliset ja haastateltavani keskeisiksi kokemat asiat. Olennaisuus paljastuu Laineen (2010) mukaan vasta ymmärrettyämme ilmaisujen merkityksiä tutkittavan omasta näkökulmasta. Ymmärtääkseni aineistoani, kävin vuoropuheluun litteroitujen haastattelujen kanssa. Pyrin irtautumaan haastattelutilanteesta syntyneistä välittömistä tulkinnosta, jotka koostuvat Laineen mukaan tutkijan omasta tulkinnasta ja kuvitelmista. Teksteistä alkoikin nousta pian asioita, jotka aluksi olivat jääneet huomioimatta tai joita olin pitänyt epäoleellisina. Näiden tuoreimpien löydöksieni paikkansapitävyyttä lähdin sitten koettelemaan Laineen ohjetta seuraten uusilla lukukierroksillani. (Laine, 2010, 36, 37, 40.) Jatkoin tätä, kunnes en enää havainnut ristiriitaa tulkintojeni ja tekstien välillä.

Kuvauksen jälkeen keskityin analyysissäni seuraavaan fenomenologisen tutkimuksen vaiheeseen, eli merkityskokonaisuuksien löytämiseen. Samanlaiset merkitykset muodostavat siinä aina kokonaisuuden. Kokonaisuudesta eroavat merkitykset jäsenyvät erityislaatussa perusteella toisiin kokonaisuuksiin. Olen Laineen (2010) ohjetta noudattaen tarkastellut sitä, mitkä merkitykset ovat oleellisia kunkin kokemuksen kokonaisuuden säilymiseksi. Minulle aineistostani hahmottui kolme erilaista kokemuksen rakennetta. Luottamus elämässä perustui joko Raamatun ilmoittamaan persoonalliseen Jumalaan, itsetuntemuksen kautta muodostuneeseen elämänkatsomukseen tai kokemukseen ja uskomukseen, jolloin sen takaa ei ollut löydettävissä artikuloitua, laajempaa käsitystä todellisuuden luonteesta.

Fenomenologisen analyysin loppuvaiheen tavoitteena on luoda kokonaiskuva ilmiöistä. Fenomenologia Laineen (2010) mukaan tarkoittaaakin ilmiön olemuksellisen merkitysrakenteen selvittämistä. Selvitys merkityskokonaisuuksien välisistä suhteista luo tutkimuksessa saadun lopullisen kuvan ilmiöstä. (Laine, 2010, 40, 41, 43.) Tämän viimeisen vaiheen jätin analyysistäni pois, koska koin, ettei näin pieni aineisto anna sellaisen luomiseen oikeutusta.

Fenomenografinen analyysi

Jälkimmäisessä osassa tutkimustani halusin selvittää sitä, millaisena luottamuksen rakentuminen ja rakentaminen lapselle näyttäytyy vanhemman kasvatusajattelussa. En tarkoita tässä niinkään pienen lapsen kiintymyssuhteeseen (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 2009) liittyvää luottamusta, vaan asioita jo hieman sanoinkin käsittelemään kykenevän lapsen luottamusta yhä laajenevissa elinpiireissään.

Fenomenografisen tutkimusotteen ensimmäinen, keskeinen piirre, on nk. perspektiivin valinta – orientoidumme maailmaan jollain tavoin ja teemme siitä päätelmiä. Tätä kutsutaan fenomenografiassa ensimmäisen asteen perspektiiviksi. Toisen asteen perspektiivissä, orientoidutaan toisten ihmisten käsityksiin maailmasta tai kuinka he käsitteellistävät eri ilmiöitä maailmassa ja tehdään siitä päätelmiä. (Anttila, 1998, 290; Huusko & Paloniemi, 2006, 165; Järvinen & Järvinen, 2004, 83.) Ensimmäisen asteen perspektiivissä eri näkökulmat näyttäytyvät ihmiselle enemmän tai vähemmän pätevinä, johdonmukaisina tai hyödyllisinä. Toisen asteen näkökulmaa omaksuttaessa, tutkijan tulee keskittyä arviointien sijaan erilaisiin tapoihin kokea maailma. Kuitenkin tässä toisen asteen näkökulmassakin, tutkiessaan toisten ihmisten kokemuksia, tutkitaan niitä jatkuvasti ensimmäisen asteen näkökulmasta. Tutkija siis reflektoi toisten ihmisten ajatuksia. (Marton & Booth, 1997, 120.)

Aineiston analyysissä kategorioiden muodostamisessa on Ashwordin ja Lucasin (1998) noudatettava erityistä huolellisuutta (Ashword & Lucas, 1998, 429). Kategorioiden tulisi nousta aineistosta, eikä jo olevista teorioista, jolloin tehtäisiin vääryyttä tuloksille. Martonin ja Boothin (1997) mukaan tutkimus koostuu tutkijan etukäteisperehtymisestä ilmiöön sekä haastateltavien näkemyksistä koskien kyseistä ilmiötä. Tutkijan päätehtävä on nähdä määrittelemänsä ilmiö sekä haastateltavien ilmiölle antama tarkoitus. Analyysia tehdään tarkastelemalla aineistosta ilmiötä aina yhdestä, määritellystä näkökulmasta kerrallaan. Näin saadaan esille aineistosta ne variaatiot, jotka liittyvät tuohon tarkastelukulmaan. He erottavat ihmisten kyvyn kertoa kokemuksestaan itse kokemisesta. Heidän mukaansa kategorioinnin jälkeen tulisi kysyä haastateltavilta, vastaako valmisteltu luokittelu sitä, mitä he todella tarkoittivat. (Marton & Booth, 1997, 127, 133.)

Analyysin avulla pyritään löytämään aineistosta eroja, jotka selventävät käsitysten suhdetta tutkittavana olevaan ilmiöön. Eroavaisuuksien perusteella muodostuvat seuraavaksi erilaiset käsitteelliset kuvauskategoriat. Ne kuvaavat aineiston sisältämiä erilaisia tapoja käsittää. (Huusko & Paloniemi, 2006, 166.) Analyysista tulisi seurata selkeästi toisistaan erottuvia

kuvauskategorioita, joista ilmenee eri näkökulmia tutkittavaan ilmiöön sekä kunkin näkökulman paikka muiden näkökulmien joukossa. Laadultaan erilaiset tavat kokea tutkittava ilmiö, muodostavat hierarkian kokemusten välille. Hierarkisuus tarkoittaa kompleksisuuden ja sisältörikkauden kasvua, nähdä ilmiö. Jokaisella kategoriolla tulisi olla selkeästi määritelty suhde tutkittavaan ilmiöön siten, että jokainen kategoria kertoo jotain selvästi muista näkemisen tavoista erottuvaa tapaa kokea ilmiö. Kukin kategoria asettuu siten loogiseen suhteeseen ilmiöön nähden ja kullakin niistä tulisi olla looginen paikka muiden kategorioiden joukossa. Kategorioiden luonnissa tulisi noudattaa säästäväisyyttä, siten, että vain tarkoituksenmukaiset, riittävän variaation aineistosta osoittamaan kykenevät säilytetään. (Marton & Booth, 1997, 125.)

Fenomenografisen analyysini aloitin lukemalla vanhemman kasvatuskäsitystä koskevaa aineistoa ja merkitsin siitä esiin ne merkityskokonaisuudet, jotka mielsin käsityksiksi. Sen jälkeen hahmotin itselleni sitä, miten ne ilmentävät suhdetta tutkimuskysymykseeni, ja kiinnitin huomioni siihen, miten eri tavoin haastattelemilleni vanhemmille lapsen luottamuksen rakentuminen ja rakentaminen näyttäytyivät. Säilytin riittävän variaation ilmentävän, kaiken laadullisesti erilaisten näkemisen tavat kattavan kategorisoinnin. Tavoitteeni on ollut luoda selkeästi toisistaan erottuvia kategorioita, joista kustakin ilmenee jokin toisista näkökulmista erottuva näkökulma tutkittavaan ilmiöön. Kategorioiden muodostamista helpotti se, että katselin aineistoani pohtien sitä, mikä tämän käsityksen suhde on tutkittavaan ilmiöön ja mitä, selvästi muista näkemisen tavoista erottuvaa tapaa kokea ilmiö, se ilmentää. Noudatin Martonin ja Boothin (1997) ohjetta tarkastella aina yhdestä, määritellystä näkökulmasta kerralla. Tutkistelin vielä kategorioitani, niiden laadullisia eroja ja mietin kunkin kategorian paikkaa toisten kategorioiden joukossa. Pohdin, ovatko ne loogisessa suhteessa ilmiöön ja että onko kullakin niistä looginen paikka toisten kategorioiden joukossa. Lopuksi tutkin vielä kategorioideni sisältöjä ja mietin, ilmenikö niissä käsitysten kompleksisuuden ja sisältörikkauden kasvua, ja sitä onko niiden keskuudessa havaittavissa tämän tasoista hierarkiaa. (Marton & Booth, 1997, 125.)

Tämä analyysini johti viiden kategorian syntymiseen. Vanhemmat kasvatustajatteluista erottui ensinnäkin puhe oman tietoisesta käyttäytymisestä lapsen luottamuksen rakentumiselle. Toinen kategoria muodostuu vanhempien lapsille antaman opetuksen sisällöistä. Kolmas kategoria koostuu niistä lähtöoletuksista, joista käsin vanhemman perustelivat itselleen ja lapselleen luottamukseen liittyvää ajatteluaan. Neljännen kategorian muodostaa vanhemman puhe liittyen siihen, kuinka he ymmärtävät vaikuttavansa lapseensa

olemuksensa ja asenteittensa kautta, siis muutoinkin kuin vain sanojen kautta. Tämän kategorian nimesin otsikolla ”vanhemman olemukseen ja asenteisiin liittyvät”. Viimeinen kategoria kuvaa niitä väyliä, joilla vanhempi ajatteli oman mallinsa, toimintansa ja suoran opettamisen ohella (lapsen kokemus), luottamuksen elämässä ja elämään lapselle välittyvän.

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimustulokset koskien kutakin tutkimuskysymystäni. Vanhemman omaan luottamukseen liittyvät tulokset ovat fenomenologisen analyysin seurauksena syntyneitä merkityskokonaisuuksia ja kuvaavat vanhemman kokemuksen rakennetta. Niissä yksilöä ei ole häivytetty. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaavat kommentit olen koodannut A kirjaimella ja toiseen liittyvät B kirjaimella, haastateltavat olen identifioinut läpi tutkimuksen numeroinnilla.

Lapsen luottamuksen rakentumiseen liittyvä vanhemman kasvatusajattelu on analysoitu fenomenografisella metodilla, jolloin yksittäisten vanhempien käsitykset ovat pilkottuna erilaisiin koko aineistosta nousseisiin merkityskategorioihin. Näin ollen tässä tulosten esittelytavassa ovat nähtävissä kaikki lapsen luottamuksen rakentumiseen liittyvä kasvatusajattelu, ei rakenteena, vaan kaikkine niine aspekteineen, joita siihen liittyen aineistossa ilmeni. Kunkin kategorian nimi on tekstissä alleviivattuna ja koodattu isoilla kirjaimella F, G, H, I ja J, ja aina kutakin kategoriaa vastaava lausahdus taas kyseisen kategoriaan liittyvän kirjaimen pienellä kirjaimella. Runsain suurin lainauksin, olen pyrkinyt antamaan lukijalle arviointiperusteita tekemieni tulkintojeni oikeutuksen arvioimiseksi ja toisaalta sen vuoksi, että kunkin merkityskokonaisuuden sisältö avautuisi sen kaikessa rikkaudessaan hänelle.

5.1 Vanhemman luottamus

Mistä aineksista vanhemman luottamus elämään ja elämässä rakentuu?

Analyysini myötä vanhempien luottamus näytti rakentuvan kolmella eri tavalla. Luottamus elämässä oli rakentunut Raamatusta löytyneen Jumalan varaan, itselle selkiytyneen elämäntarkoituksen varaan tai uskomusten varaan, jotka olivat syntyneet oman elämäkokemuksen myötä, mutta joiden takana ei ollut mitään laaja-alaisempaa, artikuloitua käsitystä todellisuudesta.

Luottamuksen perusta kristinuskosta löytyneenä näyttäytyi seuraavanlaisena.

”Kyllähä se kristinusko on mulle se, mikä on sen mn luottamuksen pohoja ja tuota Jumalan sana, minkä se on Raamatusa meille ilimottanu...” (A1)

”... kyllä se mulla (uskon sisältö) on semmonen, miten tuota nii, kirkko opettaa...” (A3)

”... saatu lapsena jo sitä, sen kristillisen pohjan elämälle, luottamuksen Jumalaan” (A5)

”... kyllä se niinku sieltä jotenki, siitä kristillisestä uskosta jotenki se niinku luottamus siihe niinku elämän kannatamiseen...”(A6)

Tässä usko Jumalaan on luottamusta siihen, että elämä oma elämä on Jumalan varassa ”paremmissa käsissä.” Jumala on hyvä, pitää huolen ja tahtoo auttaa, eikä tarvitse kaikessa olla oman viisauden varassa.

”...että ei oo niinku omisa käsissä asiat... ”, ” ... ettei tarvi niinku ite ratkua niitä asioita. Tottakai pitää itekki tehdä ettee, mutta että ku kaikilleha ei niinku voi mittää...” (A3)

”... ku kristittyjä ollaa nii kyllähä se niinku luottamus siihe Jumalan johdatukseen ja huolenpitoon, nii se on sillälaillla kyllä tosi tärkeä, varsinki niinku sitte semmosissa hetkissä ku tuntuu että oikee se aviopuolisokaa ei jaksa ... että ollaa niinku paremissa käsissä sitte kuitenkin pohjimmiltaan ... nii semmosissa vaikeissa hetkissä erityisesti jotenki huomaa ja ... muistaaki sen, että ... kyllä tässä on kuitenkin Jumala pitäny huolta meistä tähänki asti ... ettei tarvi olla jotenki nii oman viisauden varassakaan...” (A6)

Usko Jumalaan tuo levollisuutta ja toivoa arjen ja antaa ymmärrystä elämään vaikeidenkin asioiden ja aikojen keskellä, en ole ”hukassa” elämässäni.

”... tuonu (vakaumus) sitä luottamusta..., että niistä (vaikeista asioista) seleviää ... että, jos sitä (vakaumusta) ei ois, nii kuinka hukasa sitä sitte olis...kaikilleha ei niinku ite voi mittää, nii sen hyväksyinen ja semmone.” (A3)

”...se (luottamus Jumalaan ja hänen huolenpitoonsa) auttaa jaksamaa vaikeissa vaiheissa ja tuo semmosta levollisuutta ja toivoa siihen arkeen.” (A6)

Jumalan lupauksista oli löytynyt luotettava pohja elämälle. Oli koettu, että elämässä oli löydetty jotain pysyvää ja sellaista, jonka varaan oli voinut luottamuksensa laittaa.

”... kantapään kautta niinku saanu niinku kokia ... että ... ainut minkä varraa sen (luottamuksen rakentamaan) pystyy niinku, joka o semmonen pysyvä ... (A1)

”... ja sitte ku on huomannu että, että tuota, ei sitä oikee muuta semmosta pysyvää, tai semmosta muuta apua ole samanlaista.” (A3)

Usko oli myös sitä, että rukouksessa saattoi kääntyä Jumalan puoleen.

”... ku jotenki kokee, että omat voimat on vähissä tai loppu nii sitte vaa lähinnä huokasee, että sais sitä apua sitte sieltä ylempää.” (A5)

”Kyllä se niinku tuota ruokous ja sitte niinku myös esirukous...” (A6)

Luottamus, jonka perustui itsetuntemuksen kautta rakentuneeseen elämäkatsomukseen, näyttäytyi seuraavanlaisena.

”No määhän luulisin, että tärkein tekijä (luottamukseen rakentumisessa) on se hyvä itsetuntemus ja sitä kautta rakentuu sitte semmonen niinu elämäkatsomus, joka oikeastaan perustuu sille ajatukselle, että että elämä kyllä kannattellee, vaikkei aina tekis niitä oikeita valintoja....nii,

kyllä kai sen voi kiteyttää sillä tavalla, että se ... lähtee siitä mun uskonnollisesta vakaumuksesta, että miksi mä ajattelen näin....oon semmonen luonnouskova pakana...aika lähellä un ajatukset on niinku budhalaisuutta. Esimerkiksi karmanlaki on mulle tärkeä ja sitte mä uskon siihe, että kaikki on energiaa.” (A4)

Luottamusta kannattelee ja toivoa tällöin antoi usko siihen, että kaikella tapahtumisella on syynsä ja elämän katsomukseen sisältyvä usko siihen, että asiat tapahtuvat parhaakseni.

”Mää uskon, että asiat tapahtuu aina syystä. En usko sattumaan.” (A4)

”Mää uskon siihen, että asiat tapahtuu aina omaksi, loppupelleisä omaksi parhaaksi ... sitä ei nää siinä tilanteesa ... kyllä se sitte vuosien päästä esimerkiksi, paljastuu, että miksi asia meni, niinku se meni.” (A4)

Luottamus kokemukseen ja uskomukseen perustuneena, kuvaa kolmatta aineistosta löytynyttä vanhemman luottamuksen rakennetta. Tuolloin käsitysten taustalta ei ollut löydettävissä selvää näkemystä todellisuuden rakenteesta. Puolimatkan (2010) mukaan voimme uskoa jonkin asian todeksi kuulemamme opetuksen perusteella. Uskomukset eivät hänen mukaansa kuitenkaan ole vielä tietoa, koska tieto edellyttää omakohtaista näkemystä sanojen takana vaikuttavasta todellisuudesta. (Puolimatka, 2010, 65, 66.)

Luottamus tässä oli syntynyt uskosta siihen, että elämä kantaa.

”Luottamus tarkoittaa minulle uskoa elämään ja uskoa, että se kantaa, vaikka vastuksia tuleekin...Ehkä myös jokin kumma ajatus, että ”asiat menevät parhainpäin”.
(A2)

Luottamus oli tuolloin myös uskoa siihen, että meissä kaikissa voi olla toivo ja pyrkimys parempaan, ikään kuin sisäänrakennettuna.

”Jotenki se tuntuu siltä, että se toivo on, ikäänku se ois meissä kaikissa, että se vaa tulee sieltä jostai kuitenkin aina semmonen jonkunlainen toivo, valo, pyrkimys parempaan.” (A2)

Näistä kolmesta eri luottamuksen kohteesta, joiden varaan haastattelemieni vanhempien luottamus rakentui, erottui mielestäni kaksi päämerkitystä. Ensinnäkin luottamus saattoi pitää sisällään suhteen joko toiseen ihmiseen tai persoonalliseen Jumalaan, jolloin se saattoi sisältää henkilökohtaista lohdutetuksi tulemisen tunnetta. Toisekseen luottamus saattoi näyttäytyä elämää selittävänä, jolloin se antoi elämälle mieltä ja oli lisäämässä ymmärrystä siitä.

5.2 Kuinka vanhempi on kasvanut luottamukseen?

Luottamukseen Raamatun ilmoittamaan Jumalaan, oli kasvettu eri tavoin. Aineistosta hahmottui kolmenlaisia polkuja, jotka olen nimennyt seuraavasti:

Epäluottamuksesta - luottamukseen

Jo varhain koettu epäluottamus ihmisiin sekä vaikeat psyykkiset kokemukset olivat vieneet pohjaa aiemmalta ymmärrykseltä. Uudenlaisen horisontin löytyminen kristityn opastamana oli auttanut luottamuksen löytymiseen Raamatun Jumalasta.

”Jotenki sitä semmosta pohojaa ... siltä tavallaa, että ihmisii ei sillä lailla pysty luottamaa ... alettu nakertaa jo sillo varhaisteini- iässä. ... mitta tuli nii täytee sitä pelekua ja sitte Lauri ehotti, että entä jos menisit vaikka jonku papin kans juttelemaa... ja mää kävi sitte ... kans juttelee niistä ja tuota pappi sitte mulle anto synninpäästön ja mää pääsin niistä (teini-iän sekoiluista) yli. Ja tuota ja sitte rukkoili myös sitä siinä, että mun usko sais niinku vahvistua, ja kyllä mää luuulen, että se oli varmaa se hetki, ku mää tulin niinku uskoon.” (B2)

Luottamuksesta – epäluottamukseen - luottamukseen

Toinen väylä oli jo lapsuudessa saatu opetus kristillisestä uskosta, mutta jota kuitenkin nuoruusiässä oli epäilty, jopa hylätty. Usko oli kuitenkin vahvistunut epäilyjen kautta tai löytynyt uudestaan ainoana varmana pohjana ihmisen havaittua niiden elämänvaiheiden

jälkeen, joissa on koettanut elää ilman Jumalaa, etteivät omat voimat riitä, eikä ole muuta pysyvää tai muuta avun lähdettä.

”...ku on saanu lapsena semmose opin ja kasvatuksen ja sitte ku o ite lähteny omille, tai tavallaa hylänny sen, ja sitte ku on huomannu, että, että tuota, ei sitä oikee muuta semmosta muuta, pysyvää, tai semmosta muuta apua ole samanlaista. Ja sitte ku on tullu semmosia tilanteita elämässä että, ja monesti ... se omavoimaisuus, on niinku, joutunu nii monesti siihe pettymää.” (B3)

”... varmaa sitä on kaikenlaisia vaiheita, että kipuileeki ja vähä niinku joutuu omallaki kohtaa mietti, ehkä itelle niinku ne ajat on, tota siinä johonki parinkymppin kohalle osunu, sitte ku on muuttan pois kotoa ja miettiny vähä uudestaa sitä suhdetta sitte uskoon...Kyllä se tavallaa on semmoste epäilyje kautta niinku vahvistunu se niinku usko...” (B6)

Luottamus lapsuudesta asti

Aineistosta hahmottui myös polku turvallisesta lapsen uskosta aikuisen uskoon ilman suurempia sanoitettuja kriisejä.

”... saatu lapsena jo sitä sen kristillisen pohjan elämälle, luottamuksen Jumalaan.” (B5)

Luottamus elämäkatsomukseen perustuvana oli syntynyt myös erinäisten vaiheiden kautta. Ymmärrys siitä, että on olemassa muutakin kuin näkyvä todellisuus, on ollut läsnä jo lapsuudessa kristilliseen perinteeseen saadun vahvan kosketuksen myötä. Aikuiseksi ja itsenäiseksi kasvamisen prosessissa oma elämäkatsomuksellinen pohdinta, itsetuntemuksen kasvu sekä tutustuminen eri filosofioihin ja uskontoihin, olivat johtaneet oman elämäkatsomuksen muotoutumiseen.

”No minusta se on tullu niinku itsetuntemuksen kautta, että ku, no lapsena, no mää oon kyllä lapsesta asti oikeastaa uskonu tämmösee ... siihe, että o olemassa niinku paljo muutaki ku

tämä meidän fyysinen todellisuus, tavallaa semmonen lapsen usko lähti sieltä niinku kristillisestä perinteestä, mikä meidän perheessä oli niinku aika vahavana oikiastaa. Sitte sen kautta, että ku alako ajattelee omilla aivoilla ja tutustuu itteesä enempi teini-iässä ja niinku kasvo aikuseksi nii sitte sitä kautta sitä alako niinku ettii myös sitä niinku enempi sitä mikä se o se oma elämäkatsomus ja sillai ne palaset pikkuhiljaa lokahteli kohillee.” (B4)

Luottamus kokemukseen ja uskomukseen perustuvana juursi alkuperänsä kokemuksiin lapsuudenkodista. Omien hyvinä koettujen vanhempien myötä luottamus oli saanut elää ja kasvaa jo lapsuudessa. Edelleen hyvät kokemukset elämästä ja ihmisistä tämän hetkisessä elämässä, olivat lisänneet ja säilyttäneet tätä luottamusta.

”Joo, mulla se ehkä rakentuu jo sieltä lapsuudesta, koska ... mulla on fiksit vanhemmat ... timentki nyt seki, että on hyvä tilanne, että on niinku tämmönen tasanen perhe-elämä tässä meneillänsä, nii seki o varmaa sellasta luottamusta ja toivoa lisäävää.” (B2)

5.3 Millaisena lapsen luottamuksen ja toivon näköalojen rakentuminen ja rakentaminen näyttäytyy vanhemmalle?

Esittelen nyt ne eri aspektit, jotka ilmenivät vanhempien puheesta, heidän pohtiessaan vaikutustaan lapsensa luottamuksen rakentumisessa elämässä. Ensinnäkin haastatteluisia vanhemmat puhuivat usein oman käyttäytymisen merkityksestä lapsen luottamuksen rakentumisessa elämään ja elämässä. Toisekseen kasvatusajattelusta erottui myös opettamiseen viittaava puhe, ja opetuksen sisällöt muodostavat toisen kategorian, kolmannen kuvatessa niitä lähtöoletuksia, joista käsin vanhempi perustelee itselleen tai lapselleen luottamukseen liittyvää ajatteluaan. Neljäs kategoria muodostuu vanhemman omaan olemukseen ja asenteisiin liittyvistä lausahduksista, joiden myös vanhemmat katsoivat vaikuttavan lapsensa luottamuksen rakentumiseen. Viidenneksi kategoriaksi erotin ne väylät, joiden kautta vanhemmat ajattelivat, tietoisesta käyttäytymisestä, suoran opettamisen ja mallinsa lisäksi, lapsensa luottamuksen rakentuvan.

Vanhemman käyttäytyminen nousi yhdeksi kategorian nimeksi. Nimeän sen kategoria F:ksi. Käyttäytymisellä tässä kategoriassa tarkoitetaan vanhemman kertomusta omasta tiedostetusta toiminnasta ja tietoisista arjen valinnoista. Painopiste tässä kategoriassa on vanhemman oman käyttäytymisen reflektoinnissa. Olen katsonut sellaiseksi vanhemman ajankäyttöä koskevan puheen:

”Kaikki semmonenki, että me vietetään aikaa heiän, näiden omien lasten kanssa että, ei me haluta niitä mihinkään pukata, tosi mielellään ollaan ite.” (f2)

”...kyllä se on se omien vanhempien niinku antama läsnäolo...” (f4)

Vanhemman puhe luotettavana olosta kuuluu myös tähän kategoriaan:

”täytyy olla luottamuksen arvoinen”, ”kyllä mää sitä ommaa esimerkkiä piän aika tärkeänä ... että myös niinku vanhempien täytyy olla luottamuksen arvoisia. Hyvässä ja pahassa. Että jos uhataa, että jos nyt teet näin siitä seuraa tämä, nii siit täytyy myös seurata tämä”. (f1)

”... vauvalla enemmän perustarpeista huolehtimista ... ” (f2)

”... tietyllälaila se niinku esimerkki elämästä.” (f4)

”... pienen lapsen kanssa se on ylipäätään sitä, että ... omassa perheessä kokee sitä, että vanhemmat on luotettavia, ja vaikka minä nyt tässä kiukkuan ja huudan ja on niitä huonoja päiviä ... niistä mennään aina yli ja edelleenkin olen hyväksytty ja rakastettu ... ” (f5)

Lapsen suojelun olen katsonut olevan myös tietoista käyttäytymistä, ja liittyvän tähän kategoriaan:

”... pienten lasten kansa se luottamuksen rakentaminen on myös sitä, että haluaa tietyiltä asioilta suojella sitä lasta, että ei iha kaikkea maailman pahuutta voi sille pienelle lapselle ... ” (f5)

Vanhemman tietoista käyttäytymistä ja valintaa ovat mielestäni myös tietynlainen avoimuus ja rehellisyys lapselle:

”kyllä se semmonen rehellisyys ja semmonen asioitte kertomine niinku oikialla tavalla, ettei semmone peittely ja semmone nii, nii se tuo niinku sitä luottamusta lapsilleki. Ja tietenki niinku ikä huomioon ottaen, että eihä lapsille voi kaikkia niinku, mutta tota, ne mitä asioita ne huoamaa ja näi ja jos jotaki o hätänä nii, nii nii, kyllä mää usko, että semmone rehellisyys tuo lapselle semmose luottavaisen olon” (f3)

”en halua esimerkiksi lapsille narrata jotaki asiaa ... että kyllä mää haluan, että äiti on semmonen ... että ne tietää, että mää puhun totta ... ” (f3)

”... tai jos mää teen väärin ite, nii kyllä mää senki sitte myönnän ja sanon että anteeksi, että nyt äiti teki väärin, enkä yritä peitelä sitä ... ” (f3)

”... seki o yksi esimerkki lapselle, että ku vanahempi pyytää anteeksi...” (f4)

”...sen on kokenut niinku tärkeänä, että sitte just niinku sanottaa niitä asioita aika pienellekin lapselle, että sanoo että on tärkeä ja rakas ... vaikka jonku riitatilanteen yli päässy nii... sanottaa sitä, että iskä niinku suuttu tämän ja tämän takia, että anteeks ku nyt huudin... kertoo sen, että isi ja äitiki ... meki tehää virheitä ja meki pyydetään anteeksi...” (f6)

Myös tietoisien sitoutumisen puolisoon, olen lukenut tähän luokkaan kuuluvaksi:

”ja sen että ja ku on jotaki vaikeita asioita nii ne tietää, että aikuiset niitä ratkoo ja tekkee niitte asioitte ettee jotaki että voivat sillälaillla olla luottavaisin mielin.” (f3)

”... alusta asti ollaa haluttu sitoutua siihe, että ollaa niinku myötä- ja vastamäessä yhdessä, että tuota nii se on tietysti tosi iso iso asia, niinku koko perheen kannalta ... ” (f6)

Vanhempien lapsille antaman opetuksen sisällöt, muodostavat toisen kategorian, kategoria G:n. Opetuksen sisällöt välittyvät vuorovaikutuksessa vanhemman ja lapsen välillä. Tässä kategoriassa katse kääntyy lapsen ohjaamiseen eettisissä asioissa, kuten esimerkiksi reiluun, luotettavaan kaveruuteen ja sitä myötä saamaan luottamusta osakseen omassa elämässään.

*”nelivuotiaan kans tulee jo enempi semmosia tilanteita, että oikeaa ja väärää... opetetaan ...
Hällä alakaa olla kuitenkin jo omiaki ihmissuhteita, kavereita ja, että ossaa niissä käyttäytyä
hyvin”, (g2)*

*”kyllä lapsen (eettisissä) ratkaisuiissa kuitenkin pitäis olla se luotettavuus ... ei se oma hyöty
... vaa tekemään oikein”, (g2)*

”...opettaa niitä iha perusasioita ... että mikä on oikein ja mikä väärin ...” (g6)

Tähän kuuluvaksi luin myös ihmisten samanarvoisuuteen ja toista ihmistä kunnioittavaan asenteeseen liittyvä opetus:

*”että ku ... tosa ... o paljo noita maahanmuuttajalapsia, nii niitte kauttaki se o aika hyvi tullu
että lapsekki o sitä vähä niinku ihimetelly ... ei ossaa jotaki suomia vielä kunnolla tai näi, ja
tämmösiä, nii sitte koittanu sitä, että mehä ollaa niinku yhtä arvokkaita ... ihmisiä iha
samalla tavalla ku meki, että ... tavallaa sitä semmostaki, että kaikkia aletaa.” (g1)*

... että sais siirrettyä sen, että ottais toiset huomioon, arvona. Ei oma etu niinkään ...” (g2)

”että ne toimis oikein muita kohtaan, että he oisivat osaltaan luotettavia”, (g2)

*”...että se, mikä sovitaan, se pidetään. Mitä luvataan, se pietään. Ja se o niinku semmone,
että siitä ei luisteta ku iha ääri tilanteesa. ... että jos o vaikka riitaa tullu, nii ne reilusti
sovitaan, pyyetään anteeksi ja annetaan anteeksi myös.” (g1)*

*”... joskus ollaa katottu Elämä lapselle -konserttia ... ollaa sitte lahajotettu rahhaa sinne ja
käyty keskustelua siitä, miks näin kannattaa tehdä.” (g4)*

*”... opettaa iha niitä perus sosiaalisia taitoja ... mite toista ihmistä saa kohdella ja miten
ei...” (g6)*

Lähtöoletukset, joista käsin vanhemman perustelevat itselleen ja lapselleen luottamukseen liittyvää ajatteluaan, erottelin omaksi kategoriaksi, se on kategoria H. Perustelut ovat artikuloituun vakaumukseen liittyviä:

”... opetan ... että Taivaan Isä pitää meistä huolta ja että Häneen voi tukeutua” (h3),

”Tietysti täytyy lasta vakuuttaa että ei oo mittää häättää että tuskimpa meillä syttyy sitä (tulipaloo), mutta ikinähä ei voi sitä täyttää varmuutta antaa tämmöseenkään asiaa ni muuta ku se, että Taivaa Isä suojelee että kyll se aina o se perimäinen että ku ei kuitenkaa ihmine voi mennä takkuusee” (h1)

”... jos alakaa niinku ahistaa nämä tapahtumat (maailmassa) nii, nii kuitenkin se ajatus siitä, että ne on kuitenkin kaikki Jumalan hallinnassa ... ” (h3), ”

... jotenki vielä mietin sitä niinku kristillistä kasvatusta, että kyllä sitä just niinku iltarukouksen on halunnu opettaa ... haluttu tuoda selkeesti ilimi, että mihi se luottamus elämää perustuu meidän arvopohjassa...” (h6)

”... kyllä sitäki näköalaa on halunnu opettaa lapsille, että kyllä kuitenkin se Jumalan huolenpito kantaa sitte jopa sen kuolemanki yli, että sillälailla se niinku kuuluu tavallaa siihe niinku perusturvallisuuteen kristittynä, että kannetaan sen rajan yliki sitte.” (h6)

Jonkun perustelut ovat omaan kokemukseen, tunteeseen ja omaan pohdintaan perustuvia:

”tottakai me opetetaan niitä, jotka on niinku meiän mielestä on oikeita” (h2), ”ottais toiset huomioon, arvona.” (h2),

”... että jos joku asia ei tunnu niinku hyvältä nii miettii, että onko se niinku oikei että koska monenlaisia tilanteita varmasti tulee ja monenlaisia ihmisiä kohtaa ... ettei lähtis iha joka asian mukkaa, että vähä kuuntelis ja miettis, että että onko tämä nyt oikia juttu ...” (h3)

”Toivottavasti se oma tunne on sitte se semmonen hyvä toisia ihmisiä kohtaan.” (h2)

Vanhemman olemukseen ja asenteeseen liittyvät lausahdukset, muodostavat oman kategoriansa, kategoria I:n. Vanhemmat ymmärtävät sen, että oma tunne ”tarttuu” lapseen ja että lapset imevät asenteita vanhemman olemuksesta ja puheesta. Tässä kategoriassa vanhempi kohtaa oman luottamuksen pohjaa.

”... ehkä sitä pitäis osata jotenki sitä semmosta niinku positiivista katsantoa, luottamusta elämään, että elämä kantaa. Jotenki osais semmosta siirtä, eikä semmosta pelon ilmapiiriä, että ei ottais turhia huolia kannetaakseen, joita ei niinku tässä hetkessä oookkaa.” (i2)

”... lapselleki kuitenkin se oma suhtautumine nii nihi nii vaikuttaa, että jos o ite koko ajan kovin huolissaan nii kyllähä ne lapsetki sitte on huolissaan ... se oma semmone, että mite suhtautuu, että jos kovi hättääntyy, nii lapset kyllä sitte immee sen ihteesä.” (i3)

”... jos alakaa niinku ahistaa nämä tapahtumat (maailmassa) nii, nii kuitenkin se ajatus siitä, että ne on kuitenkin kaikki Jumalan hallinnassa ... ” (i3),

”Ja voi tässä olla paljo semmosta, sukupolvelta toiselle siirtyviä, iten sen sanos, että semmosta eheyttä, mikä siirtyy niinku esikuvana.” (i2)

Luottavainen mieli voi ilmetä myös sanoitettuna, rauhoittavassa keskusteluissa lapsen kanssa:

”me saahaa olla rauhallisin mieli ku meillä o Taivaa Isä, joho me turvataa ja luotetaa.” (i1)

Väylät, kategoria J, muodostuu niistä tavoista, joilla vanhempi ajatteli oman mallinsa, toimintansa ja suoran opettamisen ohella (lapsen kokemus), luottamuksen elämässä ja elämään lapselle välittyvän. Vanhemmat käyttävät keskustelua menetelmänä. Keskustelut ovat nousseet arjen tilanteista tai vaikkapa lapsen huolista, useimmiten lapsi on ollut aloitteentekijä keskusteluissa.

”... mutta kyllä varmaan tullaan käymään monia keskusteluja tulevaisuuessakin (siitä, mikä on oikea ja reilu tapa toimia kavereiden kanssa)” (j2)

”me luetaan aika paljo kirjoja nii niistä sitte keskustellaa ja kyllä ne joskus puhuvat jostaki mitä on tapahtunu ja että ei ollu kiva...” (j3)

”... kyllähä se sitte jostai Peetunki korviin kantautu ja kyllähä siitä sitte keskusteltiin ja oli se hengehätä Peetulla ... ” (j1)

”... jos on tullu vaikka joku konflikti päiväkotiryhymäsä, nii kyllä niistä sitte puhutaa ja palijo mietitää iha kaikenlaisia asioita, että hän on jo siinä iässä, että käyty jo keskusteluja iha uskontojutuista, kuolemasta, rakkauvesta, tämmösiä vähä filosofisempiakin juttuja ... sielä eskarissa ku on niitä lapsia erilaisista lähtökohdista, nii sitte niitä tavallaa ku alakaa nousee väistämättäki pintaa, että alakaa hoksaa sitä erilaisuutta.” (j4)

”on ainaki yritetty, että että tuota, uskaltais meille sitte niistä mieltä askarruttavista asioista, jos ... ite kokee, että on tullu jotenki kohdelluksi väärin tai nähny jotaki semmosta mikä ei omasta mielestä ollu kivasti toimittu tai tehty, ... että uskaltais meille ... sitte kertoa ja niistä voijaa keskustella ... rohkasta siihenki, että siellä eskarimaailmassa ... ois aina niitä luotettavia aikuisia, kelle vois niistä tilanteista kertoa.” (j5)

Henkinen läsnäolo ja välittäminen koettiin tärkeiksi luottamuksen rakentumisessa:

”... omien vanahempien niinku antama läsnäolo, hyväksyntä... vanahempi on se pienen lapsen tärkein tuki ja turva ...alako tulla ihtelle siitä (keskusteluista muiden kanssa) että tärkeintä on kuitenkin se välittäminen, että ei niinkää se, että tekkee ne asiat tietyllä tavalla, vaa lapset on tosiaakin yksilöitä...että se aina tilanne kohtasta, että mikä on parhaaksi kellekki.” (j4)

”... että se niinku meidän ja lapsen välinen suhde olis sillälaillla avoin, että pystyttäs puolin ja toisin sitte puhumaan asioita että sitä ollaa kyllä koitettu paljo korostaa, että että me ollaan kiinnostuneita ja halutaan tietää, että mitä kuuluu...” (j6)

6 Tutkimustulosten kokoava lopputarkastelu

Tämä luku koostuu tutkimustuloksien tarkastelusta. Luku muodostuu vanhemman omaa luottamusta koskevista tuloksista sekä lapsen luottamuksen rakentumisen kasvatusajatteluun liittyvistä tuloksista, joita tarkastellaan laajemmin vielä teoreettisen tiedon valossa. Osin mukaan tulee ennen teoreettisessa viitekehyksessä ilmentymätöntä, koska analyysi vanhemman kasvatusajatteluun liittyen oli ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen nähden aineistolähtöisempää ja tarkempi niihin liittyvä teorian tieto on koottu vasta analyysin jälkeen.

Vanhemman luottamus elämässä

Vanhempien kertomana luottamuksen rakentuminen hahmottui prosessina, jossa luotettavaa oli etsitty ja eri asioita koeteltu omaa elämää vasten. Vanhemmat olivat suhteuttaneet etsimisprosessissaan oppimaansa aiempaan kokemukseensa, tunteisiinsa ja intuitioihinsa. Näin ollen siinä on nähtävissä aidon oppimisen tunnusmerkkejä, jossa oppijan oma aktivoituminen tiedollisten valmiuksiensa käyttämisessä ymmärtävänä ja itsenäisenä olentona, on keskeistä (Puolimatka, 2011, 194, 198). Matka tämänhetkiseen vakaumukseen oli kulkenut oman elämäkokemuksen, mutta myös ympäristöstä saatujen, uusien horisonttien avautumisen myötä. Uutta näkemystä oli ajaututtu etsimään entisten jouduttua ristiriitaan koetun kanssa. Taylor (2012) toteaaakin, että ihmisen kohdattua jotakin, joka haastaa hänen aikaisempia ajattelumallejaan, hänen on alettava tarkastella käsityksiään ja havaintojaan tarkemmin. Vasta reflektoinnin ja harkinnan myötä ihmisen on mahdollista korjata käsityksiä ja vaihtaa ne, tässä reflektoinnissa löytämiinsä, paremmin todellisuutta vastaaviin näkemyksiin. (Taylor, 2012, 74, 75.) Tuossa oppimisprosessissa eräiden vanhempien tapa suuntautua todellisuuteen oli myös muuttunut. Sen myötä vanhemman käsitykset olivat selkiytyneet ja osa heistä oli muodostanut selvästi uuden ymmärryksen viitoittamana toimivampia sisäisiä malleja ajatella ja toimia. Aidon oppimisen tuloksena Puolimatkan (2011) mukaan ihmisen tapa suuntautua todellisuuteen muuttuikin, hänen tietorakenteensa jäsenyivät selkeämmiksi ja ihminen muodostaa toimivampia sisäisiä malleja (Puolimatka, 2011, 194, 200.).

Uudet horisontit katsella elämää, olivat löytyneet joko toisten ihmisten avaamina tai niistä selvää ottamalla. Taylorin (2012) mukaan ihmisellä on käytettävissään vain ne näkökulmat, joita hän on saanut kohdata (Taylor, 2012, 91). Omakohtainen pohdinta ja kamppailu eri vaiheiden kautta, liittyivät nämä sitten tietyn ikävaiheen tuomaan pohdintaan tai kriisien kohtaamiseen, oli johtanut tämänhetkiseen ymmärrykseen luottamuksesta. Näin ollen etsintään olivat osaltaan vaikuttaneet kiinnostus, henkilökohtainen tarve löytää vastauksia, avoimuus uusille vaihtoehdoille ajatella sekä oman itsensä kohtaaminen. Kierkegaard (1992) pitääkin subjektiivisuudesta johtuvaa kiinnostusta ehtona totuuden löytymiselle (Kierkegaard, 1992, 50). Betti, Bleicherin (1990) mukaan näkee muun muassa avoimuuden arvojen todellisuudelle olevan edellytys sille, että ihminen ylipäätään kykenee havaitsemaan arvotodellisuutta (Bleicher, 1990, 28-30).

Arvokkaan löytämiseen saattoi liittyä kokemus omasta arvosta, esimerkiksi siten, ettei ollut kokenut saavansa muualta apua, tai oli tullut petetyksi ihmisten taholta. Luottamuksen kohteesta elämä on voinut avautua merkityksellisenä ja siitä on voinut löytyä jopa henkilökohtaisen, persoonallisen lohdutuksen lähde. Tässä näyttäisi löytyvän aiemmin teoriassa mainittu yhteys arvon ja arvon intuitionaalisen oivaltamisen välillä. Sanat ovat merkityksiä, joilla on yhteys myös ihmisen tunteisiin (Taylor, 2012, 74). Myös omatunto on saattanut olla ohjaamassa valinnoissa. Omakohtaisuus luottamuksen etsimisessä ja löytämisen tarpeessa tulee esille usein juuri silloin, kun vanhempi on pohtinut ajattelunsa rehellisyyttä, omaa ihmisarvoaan tai kuunnelleensa omantuntonsa ääntä. Rehellinen ja omakohtainen ajattelu koettiin tärkeiksi tekijöiksi luotettavan etsimisessä ja löytämisessä elämässään.

Haastateltavani hahmottivat elämäänsä kertomuksena. Kaikissa kertomuksissa viitattiin jollakin tavoin lapsuuden kodin vaikutukseen nykyisten käsitysten muodostumisessa. Yhtä lukuun ottamatta, jokaisessa niissä ilmeni jokin ajattelulle käänteentekevä vaihe elämässä, jossa haastateltava katsoi nykyisten käsitysten alkaneen muodostumaan. Silloin kun omaa elämän tarinaa on alkanut kehystää uusi auennut, laajempi kertomus vakaumuksen tai katsomuksen muodossa, jo tapahtuneet asiat olivat alkaneet jonkin kertojan kohdalla näyttäytyä uudella tavalla. Taylorin (2012) mukaan absoluuttiset kysymykset kehystävätkin aina relatiivisia. Hän näkee, että ihmisen kaipuu löytää elämästään merkityksellisyyttä, arvoa tai kasvua kohti täyteyttä, ilmenee ihmisten tarpeessa muodostaa elämästään eheää kertomusta. (Taylor, 2012, 43, 45, 47-59.) Puolimatkan (2010) mukaan ihmisen itseymmärrys edellyttää kertomusta. Kertomuksen valossa ihminen ymmärtää menneisyytensä sekä hahmottaa tulevaisuuskuviaan. (Puolimatka, 2010, 106, 107.)

Taylorin (2012) mukaan identiteetti on määritelmä ihmisen sitoumuksista ja samaistumiskohteista (Taylor, 2012, 26, 27). Myös osa haastateltavistani osasi selkeästi kuvailla mihin viiteryhmään kuului ja minkälaiseen ajatteluun sitoutunut. Lähes kaikissa keskusteluista ilmeni se, kuinka vanhemmat pitivät sellaista lähimmäisyyttä, jossa toista ihmistä kunnioitetaan, hyvänä asiana. Kuitenkaan aina sille ei osattu antaa laajempaa kehystä, jolla tuota käsitystä olisi voitu perustella. Taylor (2012) perustaa moraali-ontologiansa ihmisen intuitiiviseen kykyyn oivaltaa elämän arvo sekä ymmärrykseen, että meidän on kohdeltava toista ihmistä arvokkaasti (Taylor, 2012, 8, 9).

Tutkimukseni näyttäisi tukevan Puolimatkan (2001) tulkitseman Schelerin, holistisen ihmiskäsityksen oikeutusta. Haastateltavanikin asettivat oman ajattelunsa tarkastelunsa kohteeksi ja kykenivät tarkastelemaan itseään ja tilannettaan ikään kuin ulkopuolisen tarkkailijan silmin. Osa heistä oli myös tarkastellut ja punninnut vaihtoehtoisia tapoja ajatella. (Puolimatka, 2001, 376, 377). Ihminen hahmottuu tässäkin tutkimuksessa olentona, joka tuntee arvotunteita, kuten rakkaus, toivo ja oikeudentaju, henkisiä tunteita, jotka liittyvät muun muassa kokemukseen elämän tarkoituksesta, sekä tunteita, joilla hän on kosketuksissa omaan haavoittuvuuteensa ja jotka sisältävät sanattoman arvostuksen, kuten suru, pelko ja viha (Puolimatka 2011a, 34,35).

Havaitsin jonkin tasoista yhteyttä tutkimustuloksieni ja teoriaosiossani hahmottelemani, elämässä tarvittavan luottamuksen rakenteen välillä. Luottamus näyttäytyy tutkimuksessani kahdesta näkökulmasta ja luottamus elämässä haastateltavienikin kohdalla oli useimmiten ymmärryksen etsimistä elämästä, sekä itsensä paikantamista maailmassa. Tähän itsensä paikantamiseen liittyi suhde joko ihmisiin, ideologiaan tai persoonalliseen Jumalaan. Myös Taylorin (2012) mukaan ihminen kaipaa yhteyden kokemansa hyvän kanssa (Taylor, 2012, 49, 50). Osa haastateltavista ilmaisi selvästi saavansa persoonallista lohdutusta vaikeuksissaan luottamuksen kohteeltaan. Puolimatkan (2011) mukaan järjellisen asiallinen näkökulma on ihmiselle mahdollista vasta sitten, kun hän on osallinen sellaisesta sisäisestä lohdutuksesta, jonka varassa hän uskaltaa kohdata rehellisesti totuuden (Puolimatka, 2011, 67). Ihminen, tämänkin tutkimuksen valossa, näyttäisi hyvän lisäksi kaipaavan logoterapian ihmiskäsityksen mukaisesti mieltä ja merkitystä, selitystä, kohtaamalleen.

Vanhempi kasvattajana ja lapsen luottamuksen rakentuminen

Tässä luvussa tarkastelen vanhemmuutta ja lapsen luottamuksen rakentumista teoreettisen tiedon valossa tutkimustuloksissa esille tulleista näkökulmista. Väri (1997) kuvaa väitöskirjassaan kasvatuksen ehdoksi dialogisuuden. Dialogisuuden ideaalia noudattavaan kasvatukseen kuuluu kasvatettavaa kunnioittavat menetelmät. (Väri, 1997, 29.) Pulkkinen (2002) käyttää termiä lapsilähtöinen vanhemmuus ja viittaa tällä vanhemmuuteen, jossa omataan ymmärrystä lapsen kehitystarpeista, vastataan lapsen kehitystarpeisiin, sekä asetetaan tavoitteita ja rajoituksia hänen toiminnalleen kulloisen kehitysvaiheen mukaisesti (Pulkkinen, 2002, 141.). Haastatteluista välittyi se, että haastatteleman vanhemmat kuuntelevat lapsiaan ja suhtautuvat heihin empaattisesti. He eivät ”tuputa” omia käsityksiään lapselle, vaan kohtaavat lasta tämän mieltä askarruttavine kysymyksineen, hänen yksilöllisyyttään kunnioittaen, lähinnä keskustelujen kautta. Vanhemmat olivat ehkä huomanneet Kierkekaardin (1992) tavoin, että objektiivinen ajattelu ei huomioi toisen subjektiivisuutta ja että oppimisen ydin on omakohtaisessa omaksumisessa. Lapselle asioiden omakohtaisuus avautuu vähitellen elämässä. (Kierkekaard, 1992, 85-91.) Henkistä läsnäoloa ja lapsesta välittämistä vanhemmat pitivät tärkeinä tekijöinä luottamuksen välittymisessä. Pulkkinen (2002) puhuikin lapsen luottamuksen rakentumisen yhteydessä vanhemman läsnäolosta ja lapsen kokemuksesta kodissa (Pulkkinen, 2002, 45, 46, 129). Puolimatka (2010) näkee lapsen pysyvän suhteen luotettavaan aikuiseen perusedellytyksenä lapsen tunne-elämän kehityksessä. Ilman lapsesta kiinnostunutta aikuista, jolla on halua ja aikaa olla lapsen kanssa, lapsi ei löydä syytä sille, miksi tunteita kannattaisi edes ilmaista (Puolimatka, 2010, 68). Vanhemmat tarkastelivat omaa kasvatustaan myös siitä näkökulmasta, kuinka voisivat edistää sillä lapsen kasvua tulevaisuudessa omaan ja yhteiseen elämään kykeneväksi. He poikkeavat siinä, kuinka selkeästi heille on jäsentynyt heidän oma luottamuksensa perusta.

Analyysissä tuli esille vanhemman ymmärrys oman olemuksensa ja käyttäytymisensä viestittävästä vaikutuksesta, ja siitä, etteivät sanat ja teot voi olla ristiriidassa keskenään. Puolimatka (2010) tuokin esille sen seikan, että pienelläkin lapsella on taju moraalista, jolloin kokemus reiluudesta tai epäoikeudenmukaisuudesta on todellinen arjen kokemus, myös lapsen elämässä (Puolimatka, 2010, 85). Pulkkinen (2002) mukaan vanhemmalla on mahdollisuus antaa lapselle kokemus luottamuksesta ja sitä kannattelevista arvoista arkielämän keskellä (Pulkkinen, 2002, 129). Kokemus yhteydestä, joka nähtiin; avoimuutena ja rehellisyytenä, lupana kysyä vaikeitakin kysymyksiä, käyttäytymisen ennakoitina ja läsnäolona, koettiin vähintään yhtä tärkeäksi sanojen kanssa, luottamuksen säilymisessä ja

ylläpitämisessä. Vanhempien vastauksista heijastui usein kyky asettua lapsen asemaan, jolloin asioita pohdittiin lapsen näkökulmasta. Oma arvomaailma tuli reflektoinneissa esille ja osammaksi siitä moraaliopetuksen sisältöjä.

Vanhemman auttamisvastuu

Lapsen syntymän myötä vanhemmalle lankeaa välitön auttamisvastuu joka velvoittaa elämän perusehtojen turvaamiseen mutta myös vastuuseen lapsen fyysisestä ja henkisestä kehityksestä (Värri, 1997, 120). Katteoria F heijastelee vanhemman ymmärrystä lapsen luottamuksen rakentumisesta arjen tekojen kautta. Arjen valintojen takana vaikuttaa vanhemman arvojärjestys tai pyrkimys sitä kohden. Tässä kategoriassa vanhemmat pohtivat luottamuksen rakentumista lapsessa heidän tunnepitoisen ja pysyvän vuorovaikutussuhteen myötä. Pulkkinen (2002) mukaan lapsen ja vanhemman välinen luottamus edellyttää vanhemmalta henkistä läsnäoloa ja herkkyyttä kuunnella häntä sekä myötäelävää suhtautumista lapseen (Pulkkinen, 2002, 147).

Kasvatuksellisen ohjauksen tarkoitus Puolimatkan (2010) mukaan on ”*auttaa yksilöä toteuttamaan inhimilliset mahdollisuutensa ja elämään täysipainoista elämää*” (Puolimatka, 2010, 253). Skinnari näkee lapsen kehittymisen vapautteen ja vastuuseen, kasvatuksen olennaisina tavoitteina. Värri (1997) määrittelee vanhemmuuden velvollisuuksia ja vastuita vanhemmuuden ontisen vastuun ja lapsen kehittymismahdollisuuksien näkökulmasta. Elämisen ehtojen turvaamisen lisäksi vanhemmuuteen kuuluu hänen mukaansa lapsen maailmaan orientoiminen. Hän pitää lapsen vähittäistä itsenäistymistä ja vastuuseen kasvua vanhempi-lapsi suhteen esisijaisena kasvatustavoitteena. Sillä hän tarkoittaa lapsen kykyä itsenäistymiseen perheestä sekä kykyä itsenäiseen ja menestykselliseen elämään perheen ulkopuolisessa maailmassa. Hän huomauttaa, että vastuulliseksi kasvamiseen kuuluu sisäinen jännite: toisaalta kasvun päämäärä on omaksi persoonaksi yksilöityminen ja toisaalta sosiaalistuminen yhteisön yhteisiin merkityksiin. (Värri 1997, 121, 126.) Solasaaren (2003) tulkitsema Scheler tarkoittaa ihmisen vastuulliseksi ja itsenäiseksi ajattelijaksi kasvamisella käsittääkseni henkiseksi persoonaksi kasvua (Solasaari 2003 177). Vanhemman ymmärrys tästä auttamisvastuusta heijastuu katteoria G:n sitaateista, joissa vanhemmat haluavat ohjata lapsia hyvään elämään toisten ihmisten kanssa. Haastatteluissa ei ilmennyt kuitenkaan kovinkaan paljon vanhemman pohdintaa siitä, kuinka hän voisi tukea lasta tämän vähitellen kasvavan itsenäistymisen näkökulmasta.

Vanhempi käyttää opettaessaan auktoriteettia. Puolimatkan (2010) mukaan kasvatuksellisen auktoriteetin tarve johtuu muun muassa lapsen tämänhetkisestä kypsymättömyydestä ja kyvyttömyydestä huolehtia itsestään. Tähän liittyviä argumentteiksi hän liittää ovat kehityspsykologisen argumentti, jonka mukaan lapsen terve kehitys vaatii aikuisen, joka auttaa lasta jäsentämään kokemusta, lapsen oikeutta avoimeen tulevaisuuteen puolustava argumentin, joka vaatii lapsen vapauden rajoittamista siten, ettei lapsi epäkypsillä valinnoillaan tuhoa valinnanmahdollisuuksiaan tulevaisuudessa ja kolmanneksi argumentin, joka ohjaa vanhempia valmistamaan ja herättelemään lasta vapautteen siten, jotta hän alkaisi toimia itsenäisesti. (Puolimatka, 2010, 285.) Pulkkinen (2002) tarkoittaa lapsilähtöisellä vanhemmuudella vanhemman ymmärrystä lapsen kehitystarpeista ja vastaamista niihin sekä tavoitteiden ja rajoitusten asettamista lapsen toiminnalle kulloiseenkin kehitysvaiheeseen sopivalla tavalla. (Pulkkinen, 2002, 141.) Myös oman tutkimukseni vanhemmat käyttävät opettaessaan myös auktoriteettia, kuten kategorioista H ja G ilmenee, ja pohtivat eri ikäisten lasten kasvatusta useassakin eri kohdassa.

Puolimatka (2010) huomauttaa, että kasvatusta voi avata lapselle uusia näkökulmia, koska sen myötä lapsi voi oppia näkemään asioita myös toisten kannalta. Moraalisen kasvatuksen tavoitteen on hänen mukaansa kehittää lapsen tajua oikeasta ja väärästä, jottei hän toimissaan suuntautuisi vain omien päämääriensä ohjaamana. (Puolimatka, 2010, 265.) Tähänkin vanhemmat olivat heränneet - sitaattit kategoriassa G, heijastelevat vanhemman pyrkimystä avata lapsen ymmärrystä toisen ihmisen näkökulmasta ja arvosta käsin. Värrin (1997) pelkistää kysymyksen kasvatuksesta eettisyydestä kysymyksen muotoon, jossa kysytään, tapahtuuko kasvatusta lasta varten vai onko se lapsen kasvatusta jotain varten? (Värrin, 1997, 113-115).

Kasvatusta ja vanhemman todellisuuskäsitys

Värrin (1997) huomauttaa pienten lasten olevan emotionaalisesti ja intellektisti riippuvaisia vanhemmista ja heidän todellisuuskäsityksistään. Lapset sisäistävät sosiaalisen maailman primäärisosialisaatiossa. Välttääkseen apriorisen vallan (jonka primäärisosialisaatio heille antaa) väärinkäytön, vanhemman on aika-ajoin pysähdyttävä arvioimaan kriittisesti omaksumiaan kasvatuskäsityksiään. Kasvatusta dialogisuuden ehto on, että vanhempi kykenee itsereflektoinnin myötä mukauttamaan ja korjaamaankin käsityksiään lapsen arvoa kunnioittavaksi. (Värrin, 1997, 133, 134.) Opetuksen sisällöt, joita vanhemmat kuvailevat kategoriassa G, heijastelevat vanhemman todellisuuskäsitystä arvojärjestyksineen. Vanhempi

pohtii omaa arvojärjestystään myös kategoriassa F ajankäyttöön, ja muihin tietoisiin valintoihin liittyen.

Väri (1997) samaistaa primäärisosialisaation dialogisuuden eettisyyteen. Sen toteutumisen ensimmäisenä edellytyksenä, ehtona, hän pitää sitä, että vanhempi on tehnyt tietoisin ontologisen ratkaisun koskien ihmiskäsitystään, koska muutoin nämä perusvalinnat tapahtuvat tiedostamattomasti. Ihmiskäsitys, jolla ei ole merkitystä vanhemman ja lapsen kokemassa yhteydessä on vain teoreettinen abstraktio. Toisekseen lapsi itsenäistyäkseen tarvitsee hänen mukaansa luottamuksellisen, turvallisen ja kannustavan kasvatussuhteen. Suhteen lapsen tulee siis olla emotionaalinen. Kolmannella ehdolla, tulkinnallisella viisaudella Väri tarkoittaa vanhemman omaa pohdintaa ihmis- ja todellisuuskäsityksensä perusteista sekä mahdollisten epäkohtien ilmettyä, valmiutta muutokseen. Neljänneksi eettisyyden ehdoksi Väri nimeää transsendenssin idean välttämättömyyden kasvatuksessa. (Väri, 1997, 134-139.) Sen sijaan että kasvattaja määritteli lapsen etukäteen, hänen on ”*kuunneltava ja kunnioitettava lasten omia kokemuksia ja ajattelutapoja sellaisina kuin ne esittäytyvät hänelle silloin, kun häntä ei häiritty*” (Lehtovaara 1992, 319). Vanhemmat tässä tutkimuksessa kohtaavat lapsensa usein heidän esittämien kysymystensä kautta. Vanhempien käyttämät menetelmät, joita kategoriassa J esittelen, kuvaavat mielestäni hyvin dialogisen kasvatussuhteen toteutumista. Vanhemman kerronnasta välittyy emotionaalinen, välittävä lapsen kohtaaminen. Sen sijaan oman ajattelun perusteluiden pohtimista esiintyy aineistossani suhteellisen vähän, mikä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö sitä välttämättä olisi.

Väri (1997) huomauttaa, että elämäntaidon edistäjänä kasvattaja ei ainoastaan tulkitse maailman olennaisia aspekteja, vaan tarvittaessa, myös tuo lapsen ”havaittavaksi” niitä (Väri, 1997, 140). Tämä ”havahduttaminen” tuli esille selvästi kategoria G:n sitaateissa. Väri (2002) on sitä mieltä, että eettisesti perusteltua on vain kasvatus, joka noudattaa hyvän elämän ja itseksi tulemisen ideaaleja ja että nämä toteutuvat vain dialogisessa kasvatussuhteessa (Väri, 2002, 13). Kategorioissa tuli oikeastaan kauttaaltaan esille hyvän elämän ehtojen etsiminen ja lapsen ohjaaminen niihin. Saamistani vastauksista välittyy mielestäni ymmärrys luottamuksesta hyvän elämän ehtona. Se on osalle vanhemmista valoisaa ja toivorikasta maailmankuvaa, lähestulkoon kaikille sisäisyyttä, kaikille toisen ihmisen arvon tunnustamista ja kohtaamista, dialogisuutta vanhemman ja lapsen, kahden erillisen ihmisen välillä, lapsen autonomiseksi saattamiseksi. Luottamus oli vanhemmille usein rehellisyyttä sekä uskallusta kohdata omia ja lastensa kysymyksiä.

Austin (2007) mukaan autonomia, yksilön vapaus, on merkittävä hyvän elämän osatekijä (Austin, 2007, 113). Käsitys hyvästä elämästä, kuten tutkimuksessa teoriaosuudesta ilmeni, nousee vanhemman maailmaan ja ihmiseen liittyvistä ontologisista oletuksista ja sitoumuksista. Tutkimuksessani ilmeni vanhempien välillä eroja siinä, kuinka selkeästi he artikuloivat todellisuuskäsitystään. Nämä erot näkyvät etenkin kategoriassa H. Lapsen täytyy kuitenkin saada säilyttää vapaus hyväksyä tai hylätä vanhemman edustama arvomaailma alkaessaan muodostaa omia käsityksiään. Vanhempi pohtiessaan asioita lapsen näkökulmasta ja pyrkiessään ymmärtämään tämän kokemusta, toteuttaa Kierkekaardin (1992) ohjetta kaksoisharkinnasta: *”Vain totuus, joka on henkisesti kehittävää, on totuutta sinulle”* (Kierkegaard, 1992, 259). Puolimatkan (2010) mukaan kasvattajan tulisi toimia tämän periaatteen ohjaamana ilmaistessaan arvoja ja totuuksia ja mietittävä tarkoin sitä, mikä kulloinkin palvelee lapsen henkistä kehitystä (Puolimatka, 2010, 119)

Vanhemmuus ja lapsen eksistentiaaliset kysymykset

Kun lapsi kysyy ahdistuneena kuolemaan ja pahaan liittyviä kysymyksiä, vanhemman on vastattava. Värri (1997) määrittelee olemisen mysteeriin vastaamisen yhdeksi vanhemmuuden vastuualueista. Värri (1997) on sitä mieltä, että vanhemman on tuettava lapsensa tulevaisuudenuskoa, huolimatta siitä omasipa hän sitten miten synkän todellisuustulkinnan tahansa. (Värri, 1997, 121, 160.) Austin (2007) mukaan vanhemmat, joille usko on todellisuutta tai jotka ajattelevat sen edistävän persoonallista tai sosiaalista hyvinvointia, elävät tätä todellisuuskäsitystä myös perhe-elämässä ja antavat sen keskellä lapsen kysymyksiin vastauksia oman vakaumuksensa pohjalta. Hänen mukaansa lapsen vapauden ajatella itsenäisesti nyt ja tulevaisuudessa, on säilyttävä kuitenkin kaikissa näissäkin keskusteluissa. (Austin, 2007, 121.) Vakaumus vaikutti arjen ajatteluun, myös oman aineistoni vanhemmilla, kuten kategorian H sitaateista selviää. Näissä haastatteluissa se ei ollut kuitenkaan ahdistavaa painostusta tiettyyn maailmankatsomukseen, vaan lapsen kysymyksiin vastaamista sekä lasta pelottavien asioiden äärellä valoisan sekä luottavaisen näkökulman etsimistä oman vakaumuksen perusteella.

Lapsi tarvitsee rinnalleen aikuisen, jonka kanssa jakaa ahdistaviakin tunteita ja reflektoida eksistentiaalisia kysymyksiä. Värri (1997) mukaan vanhemmat riistävät lapsensa toivon tehokkaimmin olemalla kyynisiä, nihilistisiä ja autoritaarisia. Tällainen on lapsen kokemuksen vähättelyä. (Värri, 1997, 159.) Tutkimukseni kategorian H:n sitaateista ilmeni,

että vanhemmat kohtaavat lapsensa pelkoja ja jakavat tunteita. Lapsi saa avoimien, vakaumukseen liittyvien keskustelujen ja niihin liittyvän tiedon myötä Puolimatkan (2011) mukaan, sellaisia henkisiä ja älyllisiä välineitä, joiden avulla hän voi tehdä itsenäisiä ja perusteltuja valintoja (Puolimatka, 2011, 46, 47). Hänkin muistuttaa, että kaikkea uskonnollistakin keskustelua tulee ohjata vapaus, yksilön autonomia, jokaisen on vähitellen kypsyttävä tekemään yksin elämänsä suuret ratkaisut ja löydettävä omakohtaisesti totuus. Kukaan ei pysty elämään kenenkään toisen elämää. Hän pitää kaiken inhimillisen kehityksen päämääränä yksilöllisyyteen ja sisäisyyteen kasvua. Ilman sisäisyyttä ihmiseltä puuttuu omaehtoinen suhde todellisuuteen ja hän on vaarassa tulla ulkoa ohjautuvaksi. Yksinäisyys elämän suurten kysymysten edessä merkitsee kasvatuksessa sitä, että kasvatuksen on kehitettävä lapsessa valmiuksia, joiden avulla hän voi itsenäisesti arvioida kohtaamiensa käsitysten oikeutusta. (Puolimatka, 2010, 120, 121.)

Vanhempi esikuvana

Solasaaren (2003) mukaan Scheler pitää kasvattajapersoonan esikuvaa merkityksellisenä. Kasvattajapersoonan arvomaailma puhuttelee kasvavaa. Esikuvalla hän ei tarkoita tekoja, vaan persoonan olemista. Solasaaren mukaan kasvattaja vaikuttaa voimakkaimmin nimenomaan sen kautta mitä hän on. Schelerin hän näkee ymmärtävän normiin suostumisen juontuvan kunnioittavasta suhteesta normin asettajaan. Esikuva, sisältönsä perustuvan vetovoimansa myötä, houkuttelee vastustamattomasti puoleensa. Esikuvaksi nostetaan, joten siksi tuleminen ei ole valitsemista. Esikuva onkin persoonan muodossa oleva arvo-olemus. Vanhempi ollessaan esikuvana rikastuttaa lapsen ulottuvilla olevaa arvomaailmaa. (Solasaari, 2003, 180, 181.) Kategoriasta I käy selväksi, että vanhemmat ymmärtävät, etteivät ”puhu” vain teoillaan, vaan myös olemuksellaan. Tutkimuksestani tulee mielestäni selvästi esille vanhemman ymmärrys tekojen, sanojen ja olemisen yhteydestä. Osalla haastateltavissa reflektointi arjen ajattelun ja omien metafysisien lähtöoletuksien kanssa on hyvinkin selvää. Heille lohdutusta tuo oman olemisen pohjana oleva vakaumus.

Scheler Solasaaren (2003) mukaan erottaa mielenlaadun luonteesta tai esimerkiksi mielentilasta. Mielenlaatu vaikuttaa persoonan kaikkiin akteihin, toimii päätösten ja tahdon suuntautumisen perustana. Mielenlaatu on, toisin kuin eräät käytännölliset toimet ja taidot, Schelerin mukaan kasvatuksen ulottumattomissa. Jokainen lapsi syntyy ja elää perheensä tietynlaisen esine- ja ajatusmaailman keskellä, ja se vaikuttaa ratkaisevasti lapsen

kehittymiseen. Schelerin teorian valossa ei ole olemassa täydellistä kasvuympäristöä. Solasaaren mukaan lapseen ei saa istuttaa periaatteellista kriittisyyttä, joka voi johtaa negatiivisuuteen kaikkea kohtaan. Hän kysyykin, mitä olisi tehtävä, että lapsi säilyisi avoimena tarjolla oleville arvoille ja toisaalta oppisi kriittisesti arvioimaan niitä, ja pitää tässä ensisijaisen tärkeänä kasvuympäristön tarjoamia ja mahdollistamia arvokokemuksia kodeissa ja kouluissa. (Solasaari, 2003, 143.) Tutkimuksestani ilmeni, että lapsi pystyi keskustelemaan perusteellisesti niistä kysymyksistä, joita vanhempi oli itse avoimesti uskaltanut kohdata ja joihin hakenut vastuksia.

7 Luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus syntyy tutkimusprosessissa ja ilmenee sen eri vaiheissa (Aaltio & Puusa, 2011, 158.) Laadullisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu se, että tutkimusta voidaan lukea ymmärtäen sen perustana olevat tutkijan ratkaisut sekä tapa tavoitella totuutta. Tutkimuksesta tulisi paistaa läpi tutkijan vilpittömyys tiedonhankintaan ja tehtyihin tulkintoihin nähden. Päättyketjujen läpinäkyvyys tutkimuksessa auttaa lukijaa arvioimaan sen luotettavuutta, sekä tekemiensä tulkintojen oikeutusta. Tutkijan subjektiivisuus on aina osa tutkimusta, mutta se on tuotava näkyväksi tutkimusraportissa. (Aaltio & Puusa, 2011, 154, 156, 157.)

Elämähistoriani kaikkineen ovat läsnä tässä tutkimuksessani. En voi irrottaa mitään sen osaa asusteen tavoin, ja ripustaa naulakkoon, vaan havaitsemiseeni ja siihen kuinka asioita merkityksellistän vaikuttavat niin se, että olen äiti, vaimo kuin myös se, että olen kristitty. Mielestäni hieman ongelmallista on, että osa haastateltavista jakaa tutkijan kanssa saman vakaumuksen. Voisi ajatella, että heidän tapansa tematisoida on näin ollen tutkijalle helpommin ymmärrettävää, ja aineiston ymmärtäminen sitten tutkijalla eritasoista. Varmasti osin olikin niin. Kuitenkin oloni oli aika hämmentynyt, yhtä tapausta lukuun ottamatta, koska huomasin yhteisestä vakaumuksesta huolimatta jäsentäväni asioita aika eri tavalla. Tämä sai minut ajattelemaan, että ehkäpä katsomuksellisetkin asiat kietoutuvat osaksi kokonaispersoonallisuutta. Se, miten ihminen hahmottaa yleensä, näytti minusta vaikuttavan myös tällä alueella ja niinpä minulle vierasta katsomusta edustavan tapa tarkastella analyttisesti asioita ja jäsentää, saattoi yllättäen tuntua tutulta. Elämässäni ei lainkaan kaikki ole tapahtunut helposti. Usein on pitänyt pysähtyä eteen tulleiden, henkilökohtaisesti tärkeiden asioiden kohdalla ja alkaa huolellinen tutkimus niiden merkityksistä. Tällä tavoin kävi vakaumuksenkin kohdalla. Oman elämän perustan perusteellinen selvittely vaati vaivaa ja aikaa. Uskoni onkin tietoista sitoutumista Raamatun sanaan, ja sen selittämiseen, sillä itsellään. Olen siis joutunut tarkoin lukemaan, mitä kukin haastateltava sanoillaan tarkoittaa. Hermeneuttinen ote oli välttämätön. Olisi ollut hienoa pystyä haastattelemaan laajempaa ihmisjoukkoa, se olisi rikastuttanut aineistoa, aikataulut ei sitä kuitenkaan sallinut.

Avoimuutta, jossa tutkija tunnistaa ja tunnustaa katsomuksensa voidaan kutsua dialogiseksi pluralismiksi. Siinä korostetaan dialogia, joka on avointa ja kriittistä vuoropuhelua, sekä pluralismia, moninaisuutta, eli sitä, että tosiasioita lähestytään tunnustaen avoimesti erilaiset

ajattelun peruslähtökohdat. Esimerkiksi siten, että ateisti lähestyy ja argumentoi asioita avoimen ateistisesti ja kristitty avoimesti kristillisistä peruslähtökohdista. (Puolimatka, 2011b, 267.) Koska ymmärrän etten voi täysin taustastani irrottautua, olen tekemässä tätä ajattelevana ihmisenä, voisi ajatella, että argumentoin avoimesti kristillisistä lähtökohdista käsin, vaikken teologisista perusteista työtäni lähtenytkään tekemään. Tutkimuksia lukiessani olen usein pohtinut sitä perus tematisointi tapaa, millä tutkija tuossa ajattelee. Mielestäni sen tunnistaminen ja tunnustaminen lisää avoimuutta ja siten luotettavuutta.

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 124, 135) pitävät hyvän tutkimuksen kriteerinä tutkimuksen sisäistä johdonmukaisuutta. Tutkimuksen eri osien olisi oltava erillisinä esityksinäkin jonkinlaisessa suhteessa toisiinsa. Tutkijan on, tuotuaan esille mitä ja miksi juuri tätä aihetta haluaa tutkia, kerrottava omat sitoumuksensa muun muassa siitä, miksi kokee aiheen tärkeäksi sekä millaisia oletuksia itsellä aiheesta etukäteen on ja ovatko ajatukset muuttuneet tutkimusprosessin aikana. Myös aineistonkeruuseen liittyvät erityispiirteet sekä menetelmälliset että tekniset seikat, tiedonantajiin liittyvät asiat aina tiedonantaja – tutkija-suhteen arviointiin asti, on syytä asettaa avoimesti lukijan arvioitavaksi. Avoimuutta lukijan edessä on myös sen kertominen, kuinka kauan työhön kului aikaa, sekä oma arvio tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 124, 135, 137, 138.)

Vaikka määrällisen tutkimuksen luotettavuutta mittaavat validiteetti ja reliabiliteetti soveltuvat laadulliseen tutkimukseen käsitteinä vain soveltaen, ovat kohdeilmion kuvattavuus ja tutkimusmenetelmien kyky tuottaa relevanttia ja luotettavaa tietoa, myös laadullisen tutkimuksen oleellisia tavoitteita (Aaltio & Puusa, 2011, 157). Painiskelin pitkään sen kanssa, kuinka hahmottelisin tutkimukseni keskeistä käsitettä ”luottamus elämässä”. Itselleni luottamus elämässä tarkoittaa sitä pohjaa, jolta arvioin kohtaamaani itsessäni ja ympärilläni, ja jonka antamassa valossa teen valintoja. Tuo pohja sisältää myös käsityksen elämän mielestä ja tarkoituksesta. Tutkimuksessani päädyin ehdottamaan elämässä tarvittavan luottamuksen edellytykseksi sekä vakuuttumista jonkin ideologian tms. pätevytydestä, että itsensä paikantamisesta tässä maailmassa. Koin tärkeäksi sen, että hahmottamani ihmiskäsityksen sekä metodologisiin ja metodisiin valintoihin liittyvien filosofisten taustaoletusten välillä ei olisi ristiriitaa. Anttilan (1998) mukaan tutkijan olisi analyysia tehdessään jatkuvasti suhteutettava teoreettisesta viitekehystänsä luomiaan teoreettisia käsitteitä sekä aineistosta nousevia käsitteitä, toisiinsa. Näiden käsitteiden välisen suhteen tulisi olla looginen. (Anttila, 1998, 408.) Tarkastellessani aineistoa, olen tarkastellut samalla kriittisesti teoreettista viitekehystäni tästä näkökulmasta. Mielestäni keskeisiltä osin,

huolimatta siitä, että teoreettinen viitekehys on empiiristä aineistoa sisällöllisesti laajempi, niiden välillä, keskeisten osien suhteen vallitsee looginen yhteys. Laajempi haastatteluaineisto olisi voinut vahvistaa tuota yhteyttä. Ymmärrys aiheen laajuudesta ja monipuolisuudesta on kyllä prosessin aikana lisääntynyt kovastikin.

Edustan sitä laadullisen tutkimuksen eettisiin kysymyksiin suhtautuvaa kantaa, jossa tutkimuksen kaikki tehdyt valinnat nähdään moraalisisina valintoina (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 125). Yleistäen voidaan todeta, että ihmisoikeudet luovat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen perustan (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 128). Aiheeni liittyy myös lapsen oikeuksiin suojasta ja huolenpidosta (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 3. artikla). Filosofian ja ihmiskäsityksen kentän hahmottaminen on tuntunut tärkeältä monestakin syystä. Sen lisäksi, että halusin selvittää ja sitten avoimesti esittää sen, missä kohdin tällä kentällä itse seison, etsin perustaa ja lähtökohtaa ihmiselle eettisenä persoonana ja luottamusta tarvitsevana. Olen myös pohtinut sitä, minkälaisia metodologisia ja metodisia valintoihin voin lähteä näistä oletuksistani käsin.

Tutkimuksen eettisyyttä voidaan tarkastella monesta muustakin näkökulmasta, joista seuraavassa esillä vielä muutama (Anttila, 1998, 422). Haastattelin aikuisia ihmisiä, jotka vapaaehtoisesti, kysymykseni nähtyään, suostuivat haastateltavaksi. Pyysin heitä kertomaan haastattelutilanteessa sen verran, kun hyvältä tuntuu ja painotin, että olin hakemassa nimenomaan kunkin omaa, henkilökohtaista käsitystä asiasta, joten kysymyksiini ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia. Painotin sitä, että kunkin haastateltavan anonymiteetti säilyy ja että tallenteet eivät leviä käsistäni. Tuntui arvokkaalta saada olla kuulemassa kertomuksia. Ymmärsin, että minulle kerrotaan henkilökohtaisia asioita ja pyrin sensitiivisyyteen. Osa haastateltavistani oli jo tuntemiani ihmisiä. Koin, että se ei kuitenkaan vähentänyt haastattelujen arvoa. Olimme heidän kanssaan jakaneet aiemminkin luottamuksellisia asioita ja huomanneet luottamuksen pitäneen, he eivät olleet kuitenkaan lähimpiä ystäviäni, joten uskoin välillämme vallitsevan tutkimuksen kannalta riittävän etäisyyden, joka salli heidän vastata vapaasti. Anttila katselee tutkimuksen eettisyyttä myös tästä vastaamisen vapauden näkökulmasta (Anttila, 1998, 422). Mielestäni oli hyvä sisällyttää haastateltavien joukkoon myös minulle vieraita ihmisiä. Koin, että haastattelemisen tutkittavien kotona lisäsi tutkimuksen luotettavuutta ja ehkäpä myös eettisyyttäkin.

Haastattelukysymysten teko osoittautui vaikeaksi. Vaikka perehtymiseni aiheeseen oli suhteellisen laajaa ja pitkä prosessi, pohdin, olinko osannut kysyä keskeisiä ja tarpeeksi aiheen eri puolia huomioonottavia kysymyksiä. Aiheeni tuntui aika vaikealta ja teoreettisen

viitekehityksen selkiytyminen oli ehkä kaikesta vaivannäöstä huolimatta, vielä kesken hahmotellessani kysymyksiä. Tutkimuskurssilla, talvella 2017, jonne aineistoa olin jo kerännyt, tajusin, että kysymyksiä olisi kannattanut tarkastella vielä enemmän siitä näkökulmasta, kuinka ne houkuttavat vastamaan tarinallisesti tai juonellisesti. Aaltio ja Puusa (2011) pitävät tutkimuksen tavoitteena sitä, että se kuvaa mahdollisimman hyvin tutkittavien kokemusmaailmaa ja käsityksiä (Aaltio & Puusa, 2011, 157). Mietinkin, olisiko tarkempi kysymyksenasettelu vienyt tilaa heidän keskeisiksi kokemiltaan teemoilta vai tuonut mieleen laajemmin siihen liittyvää ajattelua?

Mietin myös, olisinko esimerkiksi kirjoitustehtävin saanut vielä monimuotoisempaa aineistoa. Aiheeni vaatii pohdintaa, ja haastattelutilanne luo kuitenkin aina oman jännitysmomenttinsa. Toisaalta suorassa tilanteessa saatoinkin tarkentaa tai kysyä varmistaakseni ymmärtämistäni, jonka lisäksi haastateltavani säästyivät kirjoittamisen vaivalta. Ehkä kirjoitelma olisi kuitenkin ollut myös eettisempi valinta, koska silloin ei haastattelijan läsnäolon vaikutus olisi pois. (Aaltio & Puusa, 2011, 160). Haastattelemistani vanhemmista moni oli jopa jäsenellyt vastaustaan saamansa etukäteistiedon varassa, ja oli mielestäni täten hyvin valmistautunut vastaamaan omasta näkökulmastaan käsin. Koin etukäteistiedon kysymyksistä välttämättömäksi tämän tutkimuksen eettisyydenkin kannalta.

Teemoihin liittyvät kysymykset ovat olleet kaikille samat. Niiden avaaminen etukäteen ja niistä keskusteleminen, on ollut lisäämässä ymmärrystä siitä, mitä olen kysymässä. Se on tuntunut tutkimuksen luotettavuudenkin näkökulmasta tärkeältä. Eräs haastateltavani ei ollut saanut kysymyksiä esittelykirjeineni, jostain tuntemattomasta syystä, etukäteen ja oli näin ollen eriarvoisessa asemassa. Juttelimme hänenkin kanssaan tovin, ennen haastattelua, kysymyksistä. Hän sai myös luvan täydentää vastaustaan vielä sähköpostilla. En käyttänyt tätä täydennystä analyysivaiheessa muutoin kuin saadakseni oikean ymmärryksen hänen jo varsinaisessa haastattelussa sanomalleen. Pariskunnan haastattelussa koin hyviä ja huonoja hetkiä. Tämä pariskunta, joka jakoi yhteisen kasvatuskäsityksen, antoi tilaa toisilleen, kumpikin toi omia näkemyksiään esille ja he täydensivät toisiaan, mutta mietin, olisiko esille tullut vielä enemmän erilaisia asioita, jos olisin haastatellut heidät erikseen. Toisaalta he jakoivat kasvatukseen liittyvät näkökulmat keskenään, eivätkä kokeneet niissä ristiriitaa, ja siksi heidän näkemyksensä tietyllä lailla oli jaettu, yhteinen.

Täydentävien lisäkysymysten esittäminen oli ehkä vaikeinta itse haastattelutilanteessa. Pelkäsin ohjailevani niillä, mutta huomasin, että liiallinen arkuus kysymiseen, on voinut

vaikuttaa tulokseen. Taitavampi haastattelija, tai kykenee nopeampi ajattelija, olisi luultavasti saanut kerättyä rikkaamman aineiston (Aaltio & Puusa, 2011, 161). En kykene uudessa tilanteessa nopeaan ajatteluun, mielestäni haastattelutilanne vaatisi sellaista. Toisaalta olen huomannut työssäni, että nopeus ajattelussa voi lisätä myös ajatteluvirheitä. Tietty kankeus voi kertoa ihmisen pyrkimyksistä kuunnella toista tarkoin. Suoraan kysyminen tuntui välillä myös eettisesti pulmalliselta, olinhan luvannut kullekin, että on lupa kertoa sen verran kuin hyvältä tuntuisi. Aiheen henkilökohtaisuudesta johtuen oli vaikea tehdä eroa tunkeilevan, ehkäpä johdattelevan kysymyksen, ja sellaisen kysymyksen välillä, joka olisi tuonut arvokasta ja oleellista tietoa tutkimukselleni. Toisen vanhemman kertomus oli sitten kysymättäkin laajempaa kuin jonkun toisen. Huomasin esimerkiksi, että kouluikäisen lapsen vanhemman luottamukseen liittyvää pohdinta oli huomattavasti monipuolisempaa kuin alle kouluikäisen lapsen vanhemman. Minulle ei tarjoutunut kuitenkaan mahdollisuutta haastatella laajempaa kouluikäisten vanhempien joukkoa, koska halusin osan haastateltavista olevan minulle tuntemattomia ihmisiä eikä aikataulussa ollut tilaa heidän etsintään laajemmin.

Monet seikat voivat olla vaikuttamassa vanhemman kasvatustajatteluun, esimerkiksi vanhempien kyvyssä asettua sensitiivisesti lapsen rinnalle ja ymmärtää lapsen kohtaamia kysymyksiä, voi olla eroja, joka taas varmasti vaikuttaa siihen, kuinka lapset esittävät kysymyksiä ja tuovat huoliaan vanhemmalle tietäväksi. Näin ollen kaikki aineistossa ei riipu haastattelutilanteen onnistumisesta. Saamieni vastausten omaperäisyys ja persoonallisuus sekä niiden osittainen vierauskin itselleni, voisi antaa viitettä myös onnistumisesta haastatteluissa sekä niiden analysoinnissa. Litterointi paljasti kuitenkin liian aikaisia väliintulojani. Keskeisiltä osilta olen malttanut pääosin kuunnella riittävän kauan. Haastattelutilanne ja ehkä nimenomaan niiden litterointi, loi mielestäni hyvää pohjaa ymmärtää sittemmin kirjoitettua puhetta. Koin saamani aineiston monipuoliseksi ja saatoin sen antamien uusien näkökulmien rikastuttamana tarkastella viitekehystäni uudella tavalla.

Kuten aiemmin totesin, jouduin pohtimaan tutkimusstrategiaan liittyviä valintoja uudelleen, havaittuani keräämäni aineiston jakautuvan mielestäni aika selvästi kokemuksiin ja käsityksiin. Tutkimuksestani tuli tämän johdosta kaksiosainen. Näin jälkeempäin ajateltuna, olisin voinut pitäytyä ehkäpä vain vanhemman oman luottamuksen rakentumisen ja rakenteen tutkimisessa. En alun intoa lukuun ottamatta juurikaan elätellyt toiveita yhteyden löytymisestä vanhemman oman luottamuksen ja hänen kasvatustajattelunsa väliltä. Siihen miten kasvattajana toimimme, näin uskon, vaikuttavat toki käsityksemme, mutta myös monet muut, osin tiedostamattomaksi jääneetkin seikat. Nämä molemmat näkökulmat ovat kuitenkin

kiinnostaneet minua jo pitkäänkin. Koin myös hieman velvoittavana käyttää koko aineistoa, koska vanhemmat olivat vastanneet minulle nimenomaan tutkimustani silmällä pitäen. Vanhemman kokemuksen analysointi fenomenologialla tuntuu jälkikäteenkin oikealta ratkaisulta, kuten myös fenomenografinen tutkimusote soveltui mielestäni hyvin vanhemman kasvatustajattelen selvittämiseen. Tämä kaksijakoisuus tekee tutkimusraportistani kuitenkin vaikeasti luettavan ja raskaankin.

8 Pohdinta

Tämä kulkemani matka aiheeni äärellä on ollut minulle henkilökohtaisesti tärkeä ja mielenkiintoinen kokemus. Kiinnostus tutkimistyöhön heräili matkan varrella aina uudelleen ja uudelleen. Tiukoista paikoista en kuitenkaan olisi selvinnyt kylläkään ilman apua - huokaisua, läheisten tukea ja hyvää ohjausta - näistä kaikista kiitän. Koen rikastuneeni elävien ja edesmenneiden ajattelijoiden näkökulmista ja ne ovat tuoneet ajatteluuni uutta syvyyttä, leveyttä sekä lämpimän valoisia sävyjä.

Hämmästelinkin sitä, kuinka samanlaisten asioiden äärellä elämme nyt, kuin 1900-luvun alun ihmiset. Sama kysymys siitä, mikä on ihminen, mietitytti silloin ja niin nytkin. Tuoltakin ajalta päällimmäisiksi ovat jääneet soimaan freudilainen ajatus ihmisestä viettien ja lapsuuden traumojen orjana, toisenlaista ajattelua edustaneiden jouduttua katveeseen, niin on nytkin. Heitä on kuitenkin ollut, kuten Schelerin ja Franklinin tekstit todistavat, ja on edelleenkin.

Työni sijoittuu tutkimuksen kentällä käsittääkseni jonnekin filosofian ja kasvatustieteiden välimaastoon. Saksan kieltä taitamattomana, jouduin ikäväkseni usein tukeutumaan, filosofien kohdalla, toisen käden lähteisiin. Oikean ymmärryksen varmistamiseksi, liittyen lähinnä usein viittaamaani Scheleriä, jonka kirjojen englanninkielisten käännösten saavutettavuus oli käytännössä mahdotonta, olen hankkiutunut useamman hänen ajatteluunsa syvällisesti perehtyneen asiantuntijan teoksen pariin. Epäilen kyllä, olisinko saavuttanut oikeaa ymmärrystä Schelerin filosofiasta, näin alan noviisina, sittenkään, vaikka olisin raskinut ostaa tuon suuren määrän hänen teostensa englanninkielisiä käännöksiä.

Ihminen, rationaalisenä ja emotionaalisenä olentona etsii käsittääkseni logiikkaa, järkeä sekä mieltä ja merkitystä, ja yhteyttä. Ehkäpä haavoittuvana ihmisenä, myös lohdutusta. Luottamuksen etsiminen elämässä pakottaa sisäisyyteen, miettimään asioita omakohtaisesti. Se tuskin on mahdollista ilman hetkittäistä hiljaisuutta ja yksinäisyyttäkin. Sisäisyys ei kuitenkaan saisi olla sairaalloista itsensä tarkkailua, tai oman itsensä ja tunteittensa ympärillä pyörimistä, jota ajassamme esiintyy, se ei rakenna. Pohdintojen tulisi johtaa mielestäni syvällisempään ymmärrykseen elämästä ja itsestä, sekä rakentavampiin toimintamalleihin, jolloin ihminen kykenisi toimimaan, entistä paremmin, yhteiseksi parhaaksi, itsensä terveellä lailla itsensä unohtaen. Imago, joka tänään sanana usein toistuu ei edellytä omakohtaisuutta, asioiden henkilökohtaista pohtimista ja sitoutumista. Ajattelen, että perusteellinen ajattelu

vaatii totuudellisuutta ja rehellisyyttä itsensä kanssa, jolloin imagon pohtiminen ja rakentaminen jää toissijaiseksi.

On helppo olla jotakin mieltä silloin, kun ei tarvitse elää niiden asioiden ja arvojen kanssa, mitkä tuosta ”mieltä olemista” seuraa. Vanhemmuudessa tämä ei kuitenkaan ole mahdollista. Kunkin edustetun kannan mukanaan kantama arvomaailma on läsnä, nähtävissä ja koettavissa arjen elämässä. Vanhemmuus vaatii monin tavoin syvällistä pohdintaa. Tuntuu kuitenkin siltä, että sellaiseen meille eväitä tarjotaan kovin niukasti. Esillä tosin on runsaasti, tunteisiin vetoavaa, milloin minkäkin suunnan ”julistusta”. Sen sijaan esitettyjen ideologioiden ja kasvatussuuntauksien huolellinen tarkastelu, esimerkiksi sen kannalta, millaista ihmiskuvaa, -arvoa tai -ihannetta ne mukanaan kantavat, näyttää usein jäävän tekemättä. Kyberturvallisuuden professori Jarno Limnéll Aalto-yliopistosta, 21.9.2017 ilmestyneessä Kotimaa lehden haastattelussa, sisällyttääkin turvallisuusuhkiin hyökkäykset älyllisyyttä, faktoja ja tiedettä vastaan. Aikamme kasvatusvirtausten analyttinen tarkastelu viestisi minulle argumentoinnista ja ajattelusta. Lapsen terve kasvu edellyttää turvallisuutta, jota vanhemman käytöksessä havaittava johdonmukaisuus voi edesauttaa. Johdonmukaisuutta käytöksessä tuskin voi edellyttää ilman vanhemman tunnustautumista tiedostettuun laajempaan käsitykseensä ihmisestä ja hänen paikastaan maailmassa.

Sillä, miten vanhempi ihmisen, ja hänen paikkansa maailmassa ymmärtää, on ratkaise merkitys hänen lapselleen. Perheessä koetaan esimerkiksi monenlaisia tunteita rakkaudesta kyllästymiseen, ja aina vihaan asti. Lapsen luottamuksen rakentumisen näkökulmasta ei ole yhdentekevää, miten vanhempi näitä tunteitaan itselleen selittää, ja minkä merkityksen niille antaa. Kyetäkseen tunteittensakin arviointiin vanhempi tarvitsee artikuloitua kehystä, jossa ymmärtää itseään. Puolimatkan (2011) mukaan tunteiden arviointi edellyttää käsitystä hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä sekä arvokkaasta ja arvottomasta, jolloin kaikki tunteemme eivät ole yhtä perusteltuja, rakentavia ja oikeutettuja (Puolimatka, 2011, 129).

Käsitys olennaisesta, arvokkaasta, on sidottu ihmisen laajempaan ymmärrykseen elämästä. Olennainen elämässä voi olla yhteydessä myös siihen, minkä ymmärrämme elämän tarkoitukseksi. Olipa käsityksemme perimmäisistä kysymyksistä mikä tahansa, on vaikea kuvitella maailmaa ilman ajatusta ihmisestä eettisesti vastuullisena. Ainakaan luottamus siinä maailmassa ei eläisi. Vaikkakaan vastaukset näihin kysymyksiin eivät tule saamaan loppuun asti rationaalisesti perusteltavissa olevia vastauksia, ovat ne hedelmät, mitä kukin selitys kantaa käytännölliseen elämään, ovat nähtävissä ja arvioitavissa.

Kodin arvokasvatuksen kannalta aikamme edellyttää Hämäläisen (2011) mukaan vanhemmalta hänen oman arvotajuntansa selkeyteen perustuvaa kykyä nähdä lapsen kannalta olennainen sekä kykyä auttaa lasta näkemään se myös itse. Hän ymmärtääkin vanhempien tukemisessa heidän kasvatustehtävässään keskeiseksi vanhempien auttamisen jäsentämään, selkiyttämään ja syventämään omaa kasvatustietoisuuttaan. Hämäläinen pitää yhteyttä kasvattajan kasvatustietoisuuden ja arvotajunnan välillä ilmeisenä. (Hämäläinen, 2011, 57-79.) Tämä on myös kokemukseni. Kasvatustietoisuuteen liittyvistä asioista keskustelu vanhempien kanssa on tukenut vanhemmuutta parhaiten ja yllätyksekseni se on usein koettu, puolin ja toisin, hyvin rakentavaksi. Selkiintynyt, perusteltu käsitys omasta arvomaailmasta auttaa nähdäkseni seisomaan oikealla tavalla erillään lapsesta, ja mahdollistaa vanhemman terveen ja empaattisen suhteen lapseen.

Mielestäni vanhemmuudessa olisi tärkeää pysähtyä pohtimaan sitä, minkälaista arvomaailmaa oma käsitys elämästä kantaa, onko se omiaan lisäämään toivoa ja luottamusta kaiken reaalisuuden keskellä, antaako se syyn ja sinnikkyuden ponnistella hyvän puolesta, vai johtaako se nihilismiin ja katkeruuteen. Luottamus asettaa meidät suhteeseen luottamuksemme kohteen kanssa ja juuri siksi olisi tärkeä tuntea tuo kohteensa. Millaiselle polulle ja millaisiin maisemiin joudumme tai pääsemme sen myötä? Ovatko sen suomat näköalat avaria ja valoisia, toivoa täynnä olevia, vai viekö polku yhä ahtaammalle, pimeisiin käytäviin ja onko minulla noissa maisemissa raikasta ilmaa hengitettävänä, lupa ajatella rehellisesti ja huolella, vai joudunko yhä tunkkaisempiin onkaloihin? Löydänpö arvokasta ja hyvää?

Taylorin (2012) mukaan ihmisen käytettävissä ovat ne näkökulmat elämään, jotka hän on saanut kohdata (Taylor, 2012, 91). Erialaisten näkemisten tapojen tulisi päästä esille yhteiskunnassa. Ei kaikki perusteltujen, eriävien näkemysten esittäminen ole vihapuhetta. Sellaiseksi sen leimaaminen sammuttaa terveen dialogin. Rakkaus on käsittääkseni välittämistä, eikä se sen takia voi hyväksyä sitä, mikä tuhoaa rakastaan. Toisen ihmisen arvo, eriävän kannan edustajanakaan, ei sen sijaan häviä mihinkään, jonka vuoksi asiat ja ihmiset olisi pidettävä keskustelussa erillään. Sen artikulointi, mitä hyvällä kulloinkin tarkoitetaan, lisää käsittääkseni avoimuutta yhteiskunnassa ja mahdollistaa ihmisille kulloistenkin kantojen arvioinnin. Ilman tätä ajaudumme sattumanvaraisuuksiin. Kuullessani viestejä vanhempien ongelmista ja jaksamisesta tai nuorten epätoivoisista teoista mietin usein sitä, onko näille ihmisille ollut mahdollista päästä sellaisten näkökulmien äärelle, jotka sisältävät toivoa.

Olen nähnyt tilanteita, joissa vanhempi tai kasvattaja kieltää lapsen avoimet kysymykset. On tuntunut pahalta se, että lapselta riistetään tällä tavoin oikeus rehelliseen ajatteluun. Aikuinen todellakin voi rajata lapsen näkökenttää. Ehkä syitä siihen on monia ja on todella olemassa myös suuntia, jotka eivät edistä lapsen rakentumista ja jolloin rajaaminen on rakastamista, välittämistä. Kyse näkemissäni tilanteissa kuitenkin ei ole ollut tällaisista asioista. Olen pohtinut tuolloin, onko kasvattajan omassa elämässä pelkoja, tai selvittämättömiä asioita, jotka estävät levollisen asettumisen katselemaan elämän koko rikkautta? Tällöin luottamuksen sijaan on astunut epäluottamus pelkoineen ja rehellisyyden sijaan epärehellisyys. Voisi olettaa, että perustellusti lapsen kysymyksiin vastaavan vanhemman lapsi, jonka vanhempi (tai kasvattaja) lähtee tarvittaessa myös itse yhdessä lapsen kanssa, ottamaan selvää katsomuksista, avoimesti ja kuitenkin huolella arvioiden, oppii myös itse jotain argumentoinnista. Ennen kaikkea lapsen rohkeus kysyä ja olla rehellinen elämässä kohtaamaansa edessä säilyy, mikäli hän näkee vanhempansakin uskaltavan siihen. Kykyä kriittiseen, eettisesti vastuulliseen ajatteluun, aikamme tarpeena huutaa ja sen kehittymistä ja lisääntymistä haluaisin itsekin olla edistämässä.

Katselemme asioita hyvin usein omasta aikuisen näkökulmasta. Luottamukseen liittyen, lapsien kokemusta olisi hyvä kartoittaa tarkasti ja sen tulisi saada vaikuttaa aikuisten valintoihin. Tämä olisi mielestäni tärkeä lisätutkimusaihe. Lapsen mahdollisuus luottamukseen ja luottavainen levollisuus kun ovat nähdäkseni sellainen maaperä, josta versoo usein ihmeen hienoja ja ihania asioita. Tarkemmin kohdennettuna voisi tutkia esimerkiksi sitä, miten luottamusta vahvasti kokevan lapsen muisti kehittyy, suhteessa sitä vähäisesti kokevan muistiin nähden. Luottaa ei tietenkään kannata ilman luotettavaa kohdetta, joka on siis myös hyvä, ja siksi luottamuksen yhteydessä on puhuttava ennen kaikkea kriittisen ajattelun kehittymisestä.

Lähteet

- Aaltio, I., & Puusa, A. (2011). Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, A., & Juuti, P. (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* (s. 153-166). Johtamistaidon opisto.
- Aaltola, J. (2015) Filosofia, tiede, ymmärtäminen. Teoksessa R. Valli, & J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (4. uud. ja täyd. p.) (s. 14-28). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aaltonen, S., & Högbacka, R. (2015) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere University Press.
- Adams, R. (1999). *Finite and Infinite Goods: A Framework for Ethics*. Oxford University Press. New York. Ebook.
- Ahlman, E. (1929). *Totuudellisuuden probleemi*. Porvoo: WSOY 1929.
- Ainsworth, M., Biehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment. A Psychological Study of the Stange Situation*. (lisäpainos 2009). Hillsdale, N.J.: Erlbaum 1978.
- Alanko, A. Kvalitatiivisen tutkimuksen jatkokurssiin liittyvä luento (18. 1.2017), luentodia.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino: Tampere
- Anttila, P. (1998). *Tutkimisen taito ja tiedon hankinta*. Helsinki: Akatiimi.
- Ashworth, P., & Lucas, U. (1998). What is the 'World' of Phenomenography? *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol 42 (4), p. 415-431. Lainattu 30.9.2017, saatavilla: <http://dx.doi.org/10.1080/0031383980420407>
- Augustinus, A. (1981). *Tunnustukset*. Helsinki: SLEY-kirjat.
- Austin, W.M. (2007). *Conceptions of Parenthood. Ethics and the Family*. Aldershot, England: Routledge.
- Backman, J., & Himanka, J. (2014). Fenomenologia. Filosofia.fi. Portti filosofiaan. Lainattu 30.9.2017, saatavilla: <http://filosofia.fi/node/2712>
- Bleicher, J. (1980). *Contemporary Hermeneutics: Hermeneutics as Method, Philosophy and Critique*. London: Routledge.
- Bleicher, J. (1990). *Contemporary Hermeneutics: Hermeneutics as Method, Philosophy and Critique*. London: Routledge.

- Blomqvist, K. (1997). The Many Faces of Trust. In *Scandinavian Journal of Management*. Vol 13, no.3. s. 271-286. Lainattu 16.11.2017,
- Buber, M. (1985). *Between Man and Man*. New York: Collier 1985.
- Buber, M. (1999). *Minä ja Sinä* (suom. J. Pietilä saksakielisestä alkuteoksesta Ich und Du). Juva: WSOY.
- Budziszewskin, J. (2011). *Tätä emme voi olla tietämättä* (korj. 2. p. suom. Puolimatka, T. Teoksesta What We Can't Not Know. A Guide.). Helsinki: Uusi Tie.
- Cary, P. (2013). *Hyvä uutinen huonoille kristityille. 10 asiaa joita sinun EI tarvitse tehdä*. Kauniainen: Perussanoma Oy.
- Eriksson, P., & Koistinen, K. (2005). *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Eskola, J. (2015). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa R. Valli, & J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (4. uud. ja täyd. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Frankfurt, H. (1971). Freedom of the Will and the Concept of a Person. *The Journal of Philosophy*, 68, No. 1, 5-22
- Frankl, V.E. (1980). *Elämäntarkoitusta etsimässä*. Keuruu: Otava.
- Frankl, V.E. (1985). *Tahdonvoimalla terveeksi*. Kirjayhtymä Helsinki.
- Frankl, V.E. (1997). Man's Search for Ultimate Meaning. *The Globe and Mail*, Nov 29.
- Frankl, V.E. (2005) *Logoterapia – avain mielekkääseen elämään*. Lyhytterapiainstituutti Oy yhteistyössä Suomen logoterapiayhdistys ry: n kanssa.
- Gadamer, H-G. (1975). *Truth and Method* (2nd ed.). Sheed & Ward: London.
- Gadamer, H-G. (2004). *Hermeneutiikka - Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Gubser, M. (2014). *The Far Reachers: Phenomenology, Ethics, and Social Renewal in Central Europe*. Ebook.
- Haavisto, I., & Kiljunen, P. (2009). *Kapitalismi kansan käräjillä. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus*. Helsinki: Taloustieto 2009.
- Heidegger, M. (2000). *Oleminen ja aika*. Tampere: Osuuskunta vastapaino.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2001). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun käytäntö ja teoria*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. Kustannusosakeyhtiö Keuruu: Tammi.

- Holliday, A. (2007). *Doing and Writing Qualitative Research* (2nd ed.). London: Sage 2007.
- Hurme, R., Pesonen, M., & Syväoja, O. (1990). *Englanti-suomi suursanakirja*. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Huusko M., & Paloniemi S. (2006). Fenomonografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus*, 2, 162-173.
- Hämäläinen, J. (2011). Kotikasvatuksen arvot lapsen henkisenä pääomana. Teoksessa T. Jantunen, & E. Ojanen (toim.), *Arvot kasvatuksessa* (s. 57-74). Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2011). Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa: A. Puusa, & P. Juuti (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* (s. 47-57). Johtamistaidon opisto.
- Järvinen, P. (2003). *Tunteet ja järki*. Yliopistopaino. Helsinki.
- Järvinen, P. & Järvinen, A. (2000). *Tutkimustyön metodeista*. Tampere: Opinpajan kirja.
- Kaila, E. (1982). *Persoonallisuus*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava Oy.
- Kakkori L., & Huttunen R. (2014). Fenomenologia, hermeutiikka ja fenomenografinen tutkimus. Teoksessa: A. Saari, O-J. Jokisaari, & V-M. Värri (toim.), *Ajan kasvatus. Kasvatusfilosofia aikasikritiikkinä*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Ketola, K., Niemelä, K., Palmu, H., & Salmäki, H. (2011). *Uskonto suomalaisten elämässä: uskonnollinen kasvatus, moraalit, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
- Kierkegaard, S. (1992). *Päättävä epätieteellinen jälkikirjoitus* (suom. T. Lehtinen) WSOY:n graafiset laitokset: Juva.
- Kiviniemi, K. (2015). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: R. Valli, & J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (4. uud. ja täyd. p.) (s. 74-88). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivumäki, J. (2008). *Työyhteisöjen sosiaalinen pääoma. Tutkimus luottamuksen ja yhteisöllisyyden rakentumisesta ja merkityksestä muuttuvissa valtion asiantuntijaorganisaatioissa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Koskinen, M. (2011). Fenomenografia tutkimuslähestymistapana. Teoksessa Puusa, A., & Juuti, P. (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* (s. 267-280). Johtamistaidon opisto.
- Laine, N. (2008). *Trust in Superior-subordinate Relationship: an Empirical Study in the Context of Learning*. Tampere: Tampere University Press: Taju [jakaja] 2008.

- Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: R. Valli, & J. Aaltola (Toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. (3. uud. ja täyd. p.) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laine, T., & Kuhmonen P. (1995). Filosofinen antropologia. Ihmisen kokonaisuutta etsimässä. Jyväskylä Atena kustannus Oy.
- Lane, C. (2000). Introduction: Theories and Issues in the Study of Trust. Teoksessa: Lane, C., & Bachmann, R. (Eds.), *Trust Within and Between Organizations. Conceptual issues and Empirical Applications* (s.1-30). Oxford: Oxford University Press.
- Latomaa, T. (2005). Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktiivisena tieteenä. Teoksessa: Latomaa, T, & Perttula, J. (Toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen* (s. 17-88). Helsinki: Dialogia Oy.
- Lehtovaara, M. (1994). *Subjektiivinen maailmankuva kasvatustieteellisen tutkimuksen kohteena*. Tampere: Tampereen yliopisto kasvatustieteiden laitos.
- Lewis, J. D., & Weigert, A. (1985). Trust as a social reality. *Social Forces*, Vol. 63 (4), 967-985. Lainattu 30.8.2017, saatavilla: <http://www.jstor.org/stable/2578601>
- Lukas, E. (1991). *Hengen uhmavoima* (suom. R-L. Sten, & M. Sten). Muurla: Muurlan evankelinen opisto.
- Marton, F. & Booth, S. (1997). *Learning and Awareness*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Metsämuuronen, J. (2006). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: International Methelp Ky.
- Montessori, M. (1950). *Lapsen salaisuus* (3. p., suom. J.A. Hollo). Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Myllyniemi, S. (2015). Luottamus ja hyvinvointivaltio. Teoksessa; *Nuorisoparometri 2014*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö: Nuorisoasiain neuvottelukunta: Nuorisotutkimusverkosto.
- Ojanen, E. (2011). Arvot, tosiasiat ja sivistys. Teoksessa T. Jantunen, & E. Ojanen (toim.), *Arvot kasvatuksessa* (s. 57-74). Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Ojansuu, J. (2014). Kasvatustehtävän antropologiset ulottuvuudet. Teoksessa A. Saari, O-J. Jokisaari, & V-M. Värri (Toim.), *Ajan kasvatusta: Kasvatustieteiden aikalaistutkimus*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park (Calif.): SAGE Publications.
- Pikkarainen, E. (2017). Kvalitatiivisen tutkimuksen jatkokurssiin liittyvä luento (12. 1.2017), luentodia.

- Puolimatka, T. (2001). Max Scheler ja yleissivistyksen idea. Teoksessa R. Huhmarniemi, S. Skinnari, J. Tähtinen. *Platonista transmodernismiin: juonteita ihmisyyteen, ihmiseksi kasvamiseen, oppimiseen, kasvatukseen ja opetukseen* (s.371-399). Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Puolimatka, T. (2010) *Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Puolimatka, T. (2011a). *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Helsinki: Suunta-kirjat.
- Puolimatka, T. (2011b). Aikamme kasvat- ja sivistysajatteun trendit. Teoksessa T. Juntunen & E. Ojanen (Toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Helsinki: Tammi.
- Pulkkinen, L. (2002.). *Mukavaa yhdessä: sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys*. Keuruu: PS-kustannus.
- Puusa, A. (2011). Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa A. Puusa, & P. Juuti (Toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* (s. 73-87). Johtamistaidon opisto.
- Pykäläinen, L. (2004). *Ihmiskäsitys, arvot ja kasvatustieteen Franklin ja Böschemeyerin logoterapioissa*. Oulu: Oulun yliopistopaino.
- Rauhala, N. (2005). *Ihmiskäsitys ihmistyössä* (Uud. laitos). Helsinki: Yliopistopaino 2005.
- Skinnari, S. (2011). Kasvu ja kasvatustieteen ihmisyyteen. Teoksessa T. Juntunen, & E. Ojanen (toim.) *Arvot kasvatuksessa* (s. 7-16). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Spader, T. (2002). *Scheler's Ethical Personalism. It's Logic, Development and Promise*. New York: Fordham Universe Press.
- Solasaari, U. (2003). *Arvot ja rakkaus kasvattavat persoonan*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2003.
- Solasaari, U. (2011). Arvot, rakkaus ja rajat. Teoksessa T. Juntunen, & E. Ojanen (Toim.) *Arvot kasvatuksessa* (s. 30-41). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Stake, R.E. (1995). *The Art of Case Study Research*. Sage. Thousand Oaks (Calif.): SAGE cop. 1995
- Syrjälä L., Ahonen S., Syrjäläinen E., & Saari S. (1996). *Laadullisen tutkimuksen työtapoja* (3.p.) Helsinki: Kirjayhtymä.
- Taylor, C. (2012). *Sources of Self. The Making of the Modern Identity* (12th ed.). New York: Cambridge University Press.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Turunen, K. E. (1992). *Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Unisef (1991). *Yleissopimus lapsen oikeuksista*. Lainattu 3.8.2017, saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>
- Uusikylä, K. (2002). Joko sinä olet tuottanut Paremman Lapsen? Teoksessa L. Kolbe, & Järvinen, K. (Toim.). *Onks ketään kotona?* (s. 155-167). Helsinki: Tammi.
- Varto, J. (2005) *Laadullisen tutkimuksen metodologia. Metodologia tutkii menetelmien perusteita ja oletuksia*. Elan vital.
- Värri, V-M. (1997). *Hyvä kasvatust - kasvatust hyvään: dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. Tampere: University Press 1997.
- Värri, V-M. (2002). *Hyvä kasvatust - kasvatust hyvään*. Tampere: University Press.
- Värri, V-M. (2011). Kasvatustun ihanteista ja päämääristä tässä ajassa. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen. (Toim.) *Arvot kasvatustksessa* (s. 42-56). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Zagzebski, L. (1996). *Virtues of the Mind. An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*. California: Cambridge University Press.

Liite 1

Tällaisia kysymyksiä, ja jos tarvitset jotain selvennystä niin kysy. Tarkoitukseni on selvittää ensinnäkin sitä, mitä luottamus sinulle tarkoittaa ja sitä, minkä varassa luottamus lepää elämässäsi, ja sitä, mikä antaa ja kannattelee toivoasi silloin kun on vaikeaa tai inhimilliset suojarakenteet horjuvat. Miten ymmärrät luottamuksen rakentamisen lapsellasi, haluatko välittää jotain sellaista hänelle, minkä varassa hän voisi luottavaisesti elämässään edetä? Mitä asioita haluat opettaa, mihin ohjata, jotta lapsesi voisi kokea luottamusta elämässä tovereiden ja eri elämänvaiheiden keskellä? Näistä voidaan jutella vapaasti sitten lisää.

1. Jos ajattelet luottamusta elämässäsi, niin mistä aineksista se rakentuu ja mikä kannattelee tätä toivon näköalaa?
2. Miten olet tullut näihin ajatuksiin?
3. Minkälaisia asioita pidät tärkeänä, jotta lapsesi luottamus elämässä voisi rakentua? (lasten ikä jotenkin huomioitava)
4. Miten omalla toiminnallasi pyrit vaikuttamaan lapsesi toivon näköalojen ja luottamuksen rakentumiseen ja säilymiseen elämässä? (eri ikäiset lapsesi)